

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd

Pavel Samec

Nebojte se!

Téma strachu v synoptických evangeliích

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Mireia Ryšková, Dr. theol.

Praha 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10. června 2019

Pavel Samec

Bibliografická citace

Nebojte se! Téma strachu v synoptických evangeliích [rukopis]: diplomová práce / Pavel Samec ; vedoucí práce: Mireia Ryšková. -- Praha, 2019. -- 77 s.

Anotace

Diplomová práce pojednává o tématu strachu v synoptických evangeliích. Strach je fenomén, který se dotýká každého člověka a je předmětem zájmu řady vědeckých disciplín. V této práci je pozornost zaměřena na strach jako emoci. Vychází se z evangelijních úryvků, jejichž výběr je zúžen na ty, v kterých je obsažena výzva k překonání strachu. Tematicky jsou perikopy rozděleny podle situací a důsledků, které strach vyvolávají: strach z budoucnosti, z lidí a z obtížnosti úkolů, dále strach při zázračných zjeveních, strach ze smrti a z apokalyptických hrůz. Posledním tématem jsou obecné výzvy k překonání strachu. Reakce aktérů biblických příběhů jsou rozličné a mohou být nahlíženy jako modelové postoje inspirující člověka dnešní doby. V úvodu práce je téma strachu stručně charakterizováno pohledem psychologie, filozofie a teologie. Těžištěm práce jsou exegeze vybraných perikop tematicky seřazených do sedmi kapitol zakončené krátkými rekapitulacemi hlavních myšlenek. Po závěrečném zobecňujícím pohledu je u některých témat naznačen spirituální přesah do duchovního života.

Klíčová slova

Ježíš, učedník, víra, odvaha, zázrak, život, smrt, bázeň, strach, úzkost, hrůza

Abstract

The thesis deals with the topic of the fear in synoptic gospels. Fear is a phenomenon that affects every person and is subject of interest to several scientific disciplines. This thesis is focusing on fear as an emotion. The selection of gospel excerpts is narrowed to those containing call to overcome fear. The pericopes are categorized according to

situations causing fear: fear of the future, fear of people, fear of tasks' difficulty, fear during miraculous apparitions, fear of death, and fear of apocalyptic dreads. The last topic of the thesis are general calls to overcome fear. The reactions of the biblical personalities are diverse and can be viewed as model attitudes inspiring modern society. In the introduction, the topic of fear is briefly characterized in perspective of psychology, philosophy and theology. The focus of the thesis is the exegesis of selected pericopes, thematically sorted into seven chapters ending with short recapitulations of the main ideas. After the generalizing conclusion, an overlap into spiritual life is suggested.

Keywords

Jesus, disciple, faith, courage, miracle, life, death, awe, fear, anxiety, dread

Počet znaků (včetně mezer): 142 631

Poděkování

Děkuji paní doc. PhDr. Mireji Ryškové, Dr. theol. za odborné vedení, rady a podněty při zpracování a kompletaci diplomové práce.

Obsah

1.	Úvod	8
1.1	Obecný úvod	8
1.2	Definice cíle	8
1.3	Metoda práce	8
2.	Stat'	9
2.1	Pojem strach z pohledu vybraných vědeckých disciplín	9
2.1.1	Psychologie	9
2.1.2	Filozofie	11
2.1.3	Teologie	12
2.2	Rozbor textů	14
2.2.1	Strach z budoucnosti	14
2.2.1.1	Lk 1,26-31.34-35.38	15
2.2.1.2	Mt 2,22-23	16
2.2.1.3	Lk 12,32-34.....	17
2.2.2	Strach z lidí	20
2.2.2.1	Mt 1,18-21.24	21
2.2.3	Strach z obtížnosti úkolů	23
2.2.3.1	Mk 10,32-34	24
2.2.3.2	Mt 25,14-15.18-19.24-28a.30	26
2.2.3.3	Lk 19,12-15.20-24.27.....	28
2.2.4	Zázraky a zázračná zjevení.....	30
2.2.4.1	Lk 1,5-13.18-20.....	31
2.2.4.2	Lk 5,3-6.8-11	32
2.2.4.3	Mk 6,45-52	34
2.2.4.4	Mt14,22-27.....	35
2.2.4.5	Mk 9,2-8	37
2.2.4.6	Mt 17,1-8.....	39
2.2.4.7	Lk 9,28-36	40
2.2.4.8	Mk 16,1-8	41
2.2.4.9	Lk 24,1-12	45
2.2.4.10	Mt 28,1-10	47
2.2.5	Strach ze smrti	49
2.2.5.1	Mk 5,22-23.25.27-30.33-36.38.40b-42	50
2.2.5.2	Lk 8,41-42a.43-45a.47-51.52b.54-55a.56a	53
2.2.5.3	Mt 14,28-31	54
2.2.5.4	Mk14,32-39.41	56
2.2.5.5	Lk 22,40-46	60
2.2.5.6	Mt 26,36-46	61
2.2.6	Strach z apokalyptických hrůz	64
2.2.6.1	Lk 21,25-28	65

2.2.7	Výzvy proti strachu	67
2.2.6.1	Mt 10,26-31	68
2.2.6.2	Lk 12,4-7	69
3.	Závěr	71
3.1	Obecné shrnutí	71
3.2	Pokus o přesah do duchovního života	72
3.3	Závěr	75
	Seznam literatury	76

1. Úvod

1.1 Obecný úvod

Fenomén strachu je součástí lidské bytosti od počátku její existence. S rozvojem poznání se tímto tématem zabývá řada vědních oborů, nejobsáhleji je zpracováváno psychologii, dále filosofií a dalšími společenskými i přírodními vědami. První zmínky o strachu z hlediska teologické výpovědi o člověku jsou spojeny se skutečností hříchu, tedy vzpoury člověka vůči Bohu a přechodu ze stavu prvotní blaženosti do stavu po prvotním hříchu.¹ Téma strachu je dotčeno téměř ve všech knihách Starého zákona a ve většině knih Nového zákona. Hned v úvodu je třeba rozlišit mezi strachem a bázni. Bázeň před Hospodinem je chápána jako výraz úcty a odpovědi člověka na Boží milosrdenství² naproti tomu strach jako emotivní reakce na stávající nebo hrozící nebezpečí. Tato práce se pokusí analyzovat situace emoční zátěže aktérů synoptických evangelii, v kterých se projevuje strach ve všech svých modifikacích, a kde jsou současně z takových situací naznačena východiska. Od situací s pouhými zmínkami bázně či strachu bez dalšího rozvádění pak odhlíží.³

1.2 Definice cíle

Cílem této práce je ukázat, jak výkladem vybraných textů synoptických evangelii si lze odpovědět na otázky po zvládnutí strachu v různých situacích novozákonních postav a nalézt tak inspiraci pro život člověka dnešní doby.

1.3 Metoda práce

Úvod je zaměřen na základní informace o fenoménu strachu z pohledu psychologie, filozofie a teologie. Prvním krokem vlastní exegetické práce je vyhledání a výběr textů s tematikou strachu, spojenou s výzvami k jeho překonání. Texty jsou uskupeny tematicky a řazeny pak pokud možno chronologicky dle popisovaných událostí. Každé téma je uvedeno stručným pokusem o jeho neteologický úvod, výjimku tvoří zázračná zjevení s pohledem spirituální teologie. K vybraným textům je podle ekumenického

---

¹ Hospodin Bůh zavolal na člověka: „Kde jsi?“ On odpověděl: Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se. Gn 3,9-10

² Bát se Hospodina znamená uznat jeho všemohoucnost a koneckonců jeho jedinečnost. ALLMEN, Jean-Jacques von. Biblický slovník, s. 16

³ Např. Mt 14,5; Mt 21,26; Mt 27,54 apod.

překlady Bible z roku 1985, pokud existuje, přiřazen text paralelní. S pomocí komentářů jsou prováděny rozbor textů a jsou prezentována různá hlediska. Na závěr každé části je provedeno stručné shrnutí. Závěrečná část práce obsahuje zobecnění zjištěných skutečností a je v ní naznačen přesah do duchovního života.

2. Stat'

2.1 Pojem strach z pohledu vybraných vědeckých disciplín

2.1.1 Psychologie

Z pohledu psychologie patří strach mezi základní komplexní emoce.⁴ Emocí pak psychologie rozumí fenomén, jehož složkami jsou city a fyziologické změny, kterými jedinci reagují na měnící se situace a události v jejich životním prostoru. Téma emocí je předmětem řady psychologických teorií; pro potřebu této práce je vhodné připomenout, že emoce hrají důležitou roli v regulaci jednání a postojích člověka a pracuje se s nimi v disciplínách, jako je filozofie mysli, filosofická antropologie, etika, psychoterapie a v dalších oborech, jako se vztahem rozumu a citu.⁵ Obecně lze emoce charakterizovat jako prožívání určitého mentálního stavu, někdy doprovázeného nebo následovaného tělesnými změnami, výrazovými projevy a jednáním, které je reakcí na vědomé či nevědomé hodnocení událostí. Významným prvkem emocí je pohotovost k jednání.⁶ Emoce spolu s vnímáním tvoří primární fázi duševního dění a nabývají tak zásadního významu pro duševní život člověka.

Vedle strachu patří k základním emocím i úzkost. Z filozofického hlediska, které bude dále více rozvedeno, je úzkost „z reflexe lidského bytí vyvstávající obava, která nemá předmět, která je specificky lidská a vyjadřuje existenciální nejistotu člověka, jakési tušené ohrožení.“⁷ Ve vybraných biblických textech se často vyskytují a prolínají pojmy bázeň (podrobněji v části teologie), úzkost, strach, zděšení a hrůza. Abychom textům lépe porozuměli i z hlediska psychologie, nastíníme několik upřesnění k uvedeným pojmům.

---

⁴ Strach, úzkost, radost a štěstí, smutek, hněv, pocit viny, stud, starost, hnus, lítost, naděje a empatie. NAKONEČNÝ, Milan. Emoce, s. 10

⁵ Srov. Tamtéž, s. 431

⁶ Srov. Tamtéž, s. 16

⁷ Tamtéž, s. 313

Úzkost je někdy ztotožňována s těžkomyslností, jejímž atributem je nicota splývající s pocitem viny, bezmocnosti a ztráty integrity vlastní osobnosti. Je doprovázena psychickou tenzí, obavou před něčím neurčitým a je pocíťována jako stav nejistoty a odcizení prostředí, v kterém se dotyčný pohybuje. Pro vybrané texty bude účelné zmínit jedno z řady rozlišení druhů úzkosti: nejprve „vazební úzkost, jako důsledek spěchu, který narušuje vnitřní rytmus života, dále životní úzkost jako trvalejší náladu vyvolanou životem v nejistotě a obavami z přílišné závislosti a nepříznivého osudu a konečně existencionální úzkost jako stacionární pocit vykořenění a nebezpečí, jehož původem je nemožnost sladění přirozeného životního rytmu s právě prožívanou skutečností.“⁸ Rovněž bude užitečné uvést klasifikaci stavů úzkosti se základním členěním na existenční úzkost (ze smrti, nemoci, bouře, cizoty...), sociální úzkost (z publika, stud, rozpaky, ostýchavost, ...) a úzkost výkonovou (z hodnocení, zkoušky, zaměstnání,...).⁹ Obranou proti úzkosti jsou reakce vedené snahou vyhnout se nebo redukovat zážitky úzkosti, např. racionalizace, bagatelizace, obranná projekce, regrese apod. Ne vždy je však úzkost zdrojem negativních emocí. Podle S. Kierkegaarda je úzkost spojená s vírou vstupní branou k tvůrčí otevřenosti: „Úzkost je možností svobody, jen tato úzkost je, ve spojení s vírou, absolutně tvořící tím, že stravuje všechny konečnosti, odhaluje všechny jejich klamy.“¹⁰

Strach je reakcí na stávající nebo hrozící konkrétní nebezpečí a je často spojován s útekovým, řídicí s útlumovým chováním a projevuje se svými symptomy (zrychlení činnosti srdce, nevolnosti, svalová napětí apod.). Společensky negativní vlastností je jeho nakažlivost, subjektivně pak jeho toxicita projevující se aktualizujícími se vzpomínkami na v minulosti prožitý strach a ovlivňující tak současný život. Pozitivně může strach posloužit jako varovný signál a impulz k hledání nových cest k záchraně. Společensky pak může sjednocovat v obraně proti hrozícímu nebezpečí. Extrémní formy strachu jsou pocity zděšení a hrůzy. Spouštěčem obranných reakcí proti strachu jsou situace nebo podněty s rizikem nebezpečí. Vedle útěku je to únik (akce za účelem odvrácení nebezpečí) a úleková reakce, reagující na náhlé, neočekávané a silné podněty. Jevem současné civilizace jsou též fobie – neodůvodněné iracionální obavy z nejrůznějších podnětů. Strachu příbuzný je pocit zoufalství, vzniklý ztrátou kontroly nad ohrožující situací.

---

⁸ Srov. NAKONEČNÝ, Milan. *Emoce*, s. 315

⁹ Tamtéž s. 319

¹⁰ Tamtéž s. 314

2.1.2 Filozofie

Strach, který psychologie považuje za emoci, nemá pouze povahu psychologického obsahu, který ovlivňuje či modifikuje naše bytí, ale je jeho konstitutivní složkou. Základní otázky po bytí a jeho smyslu, kterými se začala zabývat již aristotelovská metafyzika a v době osvícenství byly upozaděny, na počátku 20. století opět oživil a nově rozpracoval Martin Heidegger v díle *Bytí a čas*. Na základní otázky, kterými jsou člověk a smysl jeho bytí, odpovídá takto: člověk je bytím, „jemuž v jeho bytí jde o toto bytí samo.“¹¹ Protože základním určením našeho bytí je vztah k tomuto bytí, musí být nějakým způsobem přístupné. Tuto přístupnost nazývá odemčeností. Bytí člověka tematizuje dále jako bytí ve světě (Dasein), které je vždy „bytím u“ nitrosvětského jsoucna (tzn. jsoucna uvnitř světa) a uvádí jeho tři základní charakteristiky: rozpoložení, porozumění a řeč. A právě kategorii rozpoložení vnímáme běžně jako nálady. Proto strach jako specifická nálada má konstitutivní význam pro bytí člověka. Fenomén strachu Heidegger posuzuje ze třech hledisek: čeho se bojíme, strachování samo a to, oč máme strach.

To, čeho se bojíme, je vždy nitrosvětské jsoucno a jeho schopnost nahnat nám strach. Vnímáme jeho hrozivost a škodlivost, blíží se k místu, které může zasáhnout. Již původ škodlivého se nám nelíbí, blíží se a má charakter hrozby. „Škodlivé jako blížící se v blízkosti nese sebou odhalenou možnost, že se nedostaví a mine nás, což náš strach nezmenšuje ani netiší, nýbrž naopak vytváří.

Strachování samo je uvolňování toho, co bylo výše charakterizováno jako ohrožující, aby se nás mohlo týkat...odkrývá to především v jeho strašnosti.“¹² Ustrašenost našeho bytí jako dřímající možnost našeho rozpoložení odemkla svět tak, že se z něho může blížít to, co je strašné.

A nakonec to, oč máme strach je strachující se jsoucno samo, které je strachováním odemkáno v jeho ohroženosti, zůstává sobě samému a způsobuje zmatek. Tím, že strach poutá strachujícího k tomu, čeho a o co se strachuje, současně ho od vlastního bytí odpoutává a bytí uzamyká. Posledním pozitivním určením Dasein jako jsoucna je existenciální možnost. Strach od této možnosti odvádí, je tedy neautentickým modelem bytí.¹³

---

¹¹ HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*, s. 28

¹² Tamtéž, s. 172

¹³ Srov. ŽITNÍK, Filip. Uzamčené bytí – role strachu v udržování traumatu. Sborník *Člověk a strach*, s. 154 a 155

Náhly vpád ohrožujícího do Dasein nazývá Heidegger úlekem, má-li ohrožující charakter něčeho neobvyklého, stává se strach hrůzou. Pokud se zkombinuje náhlost a neobvyklost ohrožení, strach se stává děsem.

Na rozdíl od strachu jako neautentického modu bytí, zapříčiněného nitrosvětským jsoucнем, je úzkost vždy zakotvena v Dasein samotném a strach tak vychází z úzkosti, která je původním autentickým modem bytí. „Každé Dasein je vždy už latentně určeno úzkostí a může mít strach. Strach je do světa upadlá, neautentická a sobě samé skrytá úzkost.“¹⁴

2.1.3 Teologie

Bázeň a strach jsou termíny, s kterými pracuje i biblická teologie. Pro zasazení vybraných synoptických textů do biblické souvislosti je dobré ve stručnosti zmínit vývoj chápání strachu a bázně ve Starém zákoně.

Prvotní strach byl vždy spojován s mocí, resp. se setkáním se s ní. Moc zprvu není nijak lokalizována či časově omezena, výjimkou jsou tzv. zjevitelská znamení. Postupně se organizují duchovní celky (kmen, chrám, svaté osoby,...), které spolu soupeří a současně vytvářejí určitá tabu. Přestoupení tabu je trestáno neštěstím, neštěstí jsou následky porušení tabu. „Člověk je tak v nepřátelském světě vždy v nebezpečí, žije v situaci úzkosti: bázeň a špatné svědomí patří k sobě.“¹⁵ Pro vymanění se ze strachu před neznámou mocí utíká se člověk do područí autorit a uctívá posvátná místa. Zde je patrný strach z posvátna, kterému se člověk pro jeho oddělenost od svého života vyhýbá. Současně se ale rodí pozitivní charakter bázně: „nejde už ani o útěk, ani o zápas, nýbrž o poznání a zachování toho, co je přijímáno, aby člověk užíval dobrodiní pramene síly života.“¹⁶ Takový postoj můžeme nazvat bázní před Bohem. Tak se Izrael vymanil ze strachu před nejrůznějšími mocnostmi a věrnost smlouvě s Hospodinem a bázeň před ním měly být zbraní proti každému jinému strachu. Hřích a porušení smlouvy však vrhají člověka zpět do jeho otroctví. Bát se Hospodina znamená uznat jeho všemohoucnost a jedinečnost a bázeň před ním se tak stává základem mravnosti, kterou je hledání čistoty před svatým Bohem.

V Novém zákoně hraje pojem bázně menší roli než ve Starém zákoně, často je spojován s emocí strachu a jejich rozlišení je mnohdy nejednoznačné. V citovaném Biblickém

---

¹⁴ HEIDEGGER, Martin. Bytí a čas, s. 224

¹⁵ ALLMEN, Jean-Jacques von. Biblický slovník, s. 14

¹⁶ Tamtéž, s. 15

slovníku je bázeň rozlišována jednak jako lidský pocit, jednak jako výraz víry. V prvním případě je to projev nevěry (Pilát, strážci hrobu, farizeové, ...), pochybností (Ježíšova chůze po vodě, Petrovo zapření, ženy u hrobu, ...), reakce na Boží zjevení (utišení bouře, uzdravení posedlého v Gerase, uzdravení ženy s krvotokem, ...) a osvobozující povzbuzení od strachu slovy „Nebojte se!“ (zvěstování Panny Marie, pokyny Josefovi a Zachariášovi apod.). Příkaz Páně: „Nebojte se!“ však v mnohém přesahuje okolnosti, za nichž byl vysloven.¹⁷

Bázeň jako výraz víry, která se projevuje spojením chval, vzývání a bázně před Bohem a mající eschatologický charakter, je patrna na dvou místech knihy Zjevení.¹⁸ Na bázeň před Bohem v životě věřícího v pozitivním slova smyslu apeluje Pavel v listu Římanům¹⁹, na strach ze Zlého poukazuje Matouš Ježíšovými slovy: „Bojte se toho, který může i duši tělo zahubit v pekle.“²⁰ Nedostatek bázně je příznakem vzpoury proti Bohu, nejjasnějším příkladem toho je postoj lotra na kříži.²¹

Rozbor textů, který tvoří jádro práce, je vhodné uvést porovnáním, jak jednotliví synoptici pracují s emocemi obecně a se strachem jako jednou ze základních emocí. Mezi základní emoce, které jsou dále srovnávány, jsou přiřazeny radost, láska, hněv a nenávisť, pohrdání, strach, smutek a údiv. Nejvýraznější psychologický akcent se objevuje u Lukáše. Podle B. Šterby má ve svém evangeliu nejvyšší frekvenci použití emotivně podbarvených výrazů (424), následuje Matouš (257) a Marek (139). Zajímavé je srovnání počtu výrazových prostředků, kterými jsou základní emoce vyjadřovány. U Lukáše je to 59, u Matouše 46 a u Marka 37. Z uvedeného srovnání je zřejmé, že Marek používá jednak nejméně emotivně podbarvených výrazů, jednak má pro emoce celkově nejchudší slovník. „Marek používá nejméně emotivních výrazů, ačkoli se na první pohled právě jeho evangelium často charakterizuje jako výrazně emotivní.“²² V případě emoce strachu však takové pořadí neplatí. Oproti Lukášovi a Matoušovi používá Marek

¹⁷ Srov. ALLMEN, Jean-Jacques von. Biblický slovník, s. 17

¹⁸ „Tu jsem viděl jiného anděla, jak letí středem nebeské klenby, aby zvěstoval věčné evangelium obyvatelům země, každé rase, kmeni, jazyku i národu. Volal mocným hlasem: „Bojte se Boha a vzdejte mu čest, neboť nastala hodina jeho soudu; poklekněte před tím, kdo učinil nebe, zemi, moře i prameny vod.“ Zj 14,6-7

a

„Veliké a podivuhodné jsou tvé činy, Pane Bože všemohoucí; spravedlivé a pravdivé jsou tvé cesta, Králi národů. Kdo by se nebál tebe, Pane, a nevzdal slávu tvému jménu, neboť ty jediný jsi Svatý; všechny národy přijdou a skloní se před tebou, neboť tvé spravedlivé soudy vyšly najevo.“ Zj 15,3b-4

¹⁹ „Nepovyšuj se, ale boj se!“ Řím 11,20b

²⁰ Mt 10,28b

²¹ „Jeden z těch zločinců, kteří viseli na kříži, se mu rouhal: „To jsi Mesiáš? Zachraň sebe i nás!“ Tu ho ten druhý okřikl: „Ty se ani Boha nebojíš? Vždyť jsi sám odsouzen k stejnému trestu. Lk,39-40

²² ŠTRBA, Blažej. Emócie v Biblii. Výskum fenoménu emócií v biblickej tradícii, s. 188

pro strach a jeho obdoby vedle tří shodných výrazů ještě specifický výraz θαμβος – úžas, hrůza a tak jediné v případě emoce strachu je oproti Lukášovi a Matoušovi výrazově bohatší.²³

Tolik ve stručnosti k otázkám strachu a jeho modalit z pohledu psychologie, filozofie a biblické teologie. Všechny uvedené aspekty se nějakým způsobem promítají do následujících textů, které jsou vlastním předmětem diplomové práce.

2.2 Rozbor textů

2.2.1 Strach z budoucnosti

Vybrané texty spojuje téma strachu z budoucnosti. Z pohledu sociologie se naše společnost pod vlivem osvícenství měla vymanit z tradiční náboženské hodnotové orientace a nastolit věk rozumu s překonáním všech pověr. Namísto toho byly ve dvacátém století nastoleny totality plodící války a utrpení. Současná společnost je v ohrožení novými totalitami a to díky své otevřenosti, vnitřní rozporuplnosti a křehkosti. „Svoboda utvářet vlastní společnost je v moderní civilizaci vykoupena ztrátou dřívějších jistot, které nejsou ničím plnohodnotně nahrazeny.“²⁴ Nové civilizační možnosti sebou přinášejí také nové nejistoty a „strach z chaosu tak opět získává příležitost vystoupit na povrch.“²⁵ Heideggerovská úzkost z bytí, která by člověka měla vést k autentickému „moci být ve světě“ s přijetím bolestivého vztahu k povaze vlastní existence je redukována na strach a ten může vyvolávat jak útekové, tak i agresivní reakce. „Nedefinovatelné úzkosti je přirčeno domněle konkrétní zdroj, vůči němuž lze již něco dělat“²⁶ a jsme tak svědky extremistických hnutí v jejich nejrozmanitějších podobách na jedné straně a životních stereotypů i patologických stavů jedince na straně druhé. „Žít zakonzervovaný jako v soli je osudem lidí, kteří jsou tak svázáni s minulostí

---

²³ Vedle porovnání počtu uplatnění emotivně podbarvených výrazů a bohatosti výrazových prostředků jsou k dispozici i srovnání emotivních výrazů vztažených na jeden verš evangelia i zajímavé porovnání frekvence výrazů poznávacích, emotivních a volných. ŠTRBA, Blažej. Emócie v Biblii. Výskum fenoménu emócií v biblickej tradícii, s. 187 - 190

²⁴ Srov. HOMOLKA, Jakub. Strach a modernita. Odvrácená strana modernity v civilizationalistické perspektivě. Sborník Člověk a strach, s. 28

²⁵ Tamtéž, s. 30

²⁶ KUPCOVÁ, Adéla. Strach a úzkost. Strach ze svobody jako základ extremistických hnutí. Sborník Člověk a strach, s. 182

či si tak nevěří, že si budou schopni poradit s budoucí situací, že nepřestávají dělat věci, které by dělali vždy, i když se to v nových podmínkách vůbec nehodí.“²⁷

Panna Maria je pro nás vzorem rozvahy a postoje služby, Josef akceptace reality a Ježíš vybízí své učedníky k důvěře v Otce.

2.2.1.1 Lk 1,26-31.34-35.38

*Když byla Alžběta v šestém měsíci, byl anděl Gabriel poslán do galilejského města, které se jmenuje Nazaret, k panně zasnoubené muži jménem Josef, z rodu Davidova; jméno té panny byla Maria. Přistoupil k ní a řekl: Bud' zdráva, milostí zahrnutá, Pán s tebou.“ Ona se nad těmi slovy velmi zarazila²⁸ a uvažovala, co ten pozdrav znamená. Anděl jí řekl: „**Neboj se, Maria, vždyť jsi našla milost u Boha. Hle počneš a porodíš syna a dáš mu jméno Ježíš.**“ Maria řekla andělovi: „Jak se to může stát, vždyť nežiji s mužem?“ Anděl jí odpověděl: „Sestoupí na tebe Duch svatý a moc nejvyššího tě zastíní; proto i tvé dítě bude svaté a bude nazváno Syn Boží.“ Maria řekla: „Hle, jsem služebnice Páně; staň se mi podle tvého slova.“*

První zmínky strachu v Lukášově evangeliu jsou uvedeny v již první kapitole jako reakce na andělská poselství Zachariášovi²⁹ a Panně Marii. Příběhy na sebe navazují a jsou završeny setkáním budoucích matek – Alžběty a Panny Marie. Pro uvědomění si jedinečnosti Mariiny reakce je třeba si povšimnout reakce Zachariáše. Po spatření anděla reagoval zděšením a bází, tedy projevem extrémního strachu smíšeného s úctou před Božím poslem. Oznámení, že jeho prosba mít potomka se vyplní, považoval za nevěrohodné a vyprošoval si potvrzující znamení. První reakce Panny Marie je odlišná: nereaguje na anděla, který k ní přichází jako návštěvník, ale na obsah jeho oslovení. Emotivní stránka její reakce je popisována dle různých překladů různě: velmi zaraženě, zmateně či úlekem.³⁰ Souběžně s tím však uvažuje, co takové oslovení znamená. Na oznámení naprosto mimořádné události reaguje zcela logickým poukazem na své

²⁷ KUSHNER, Harold S. Překonat strach. Jak se radovat ze života ve světě plném hrozeb, s. 87

²⁸ Jeruzalémská bible překládá: „Ona byla nad tím slovem celá zmatená a rozvažovala, co ten pozdrav znamená.“; Bognerův liturgický překlad: „Když to slyšela, velmi se ulekla a uvažovala, co má ten pozdrav znamenat.“

²⁹ Podrobněji viz str.

³⁰ Lukáš zde používá silnějšího výrazu *diatarassó* na rozdíl od *tarassó*, které použil při Zachariášově odpovědi. Srov. JOHNSON, Luke T. Evangelium podle Lukáše, s. 58

panenství, z teologického hlediska tak připravuje prostor pro oznámení Božího zásahu, působení Ducha svatého. Její závěrečná slova odhalují čistotu postoje víry a služby a jsou stejně silná, jako Ježíšova slova v Getsemanech.³¹ Její „ano“ je jednoznačné. „Sebeoznačení služebnice Páně vypovídá nejen o jejím náboženském sebepojetí, ale též poukazuje na její souhlas s tím, jak s ní nyní Hospodin naložil.“³² Pro duchovní život je důležité i srovnání společenských statutů obou protagonistů: Zachariáš je charakterizován jako muž bezúhonného života, dodržující veškerá náboženská pravidla, vykonavatel kněžské služby. Andělské zjevení Zachariášovo se odehrává v bohoslužebném prostředí chrámu, Mariino v místě jejího každodenního života. Maria patří mezi nejbezmocnější tehdejší společnosti: „Je mladá ve světě, který si cení věku, je žena ve světě ovládaném muži, je chudá v sociálně rozvrstveném ekonomickém systému. Navíc nemá ani manžela, ani dítě, což by dodalo její existenci hodnotu. To, že právě ona našla „přízeň u Boha“ a „byla hojně obdarována“, ukazuje, že Lukáš chápe Boží jednání jako překvapivé a často paradoxní: téměř vždy převrací lidská očekávání naruby.“³³ Dokladem toho je nevyžádaný důkaz Boží všemohoucnosti: těhotenství Alžběty, její zdánlivě neplodné příbuzné v pokročilém věku. V momentu prožitku strachu anděl Marii oslovuje jménem a konejšivě „neboj se“ doplňuje zdůvodněním: „vždyť jsi našla milost u Boha“.

Další příklad strachování se budoucností máme v Matoušově evangeliu v situaci, kdy se Josef s Marií a dítětem vrací na andělův pokyn z Egypta do vlasti.

2.2.1.2 Mt 2,22-23

*Když však uslyšel, že Archelaos kraluje v Judsku po svém otci Herodovi, **bál se tam jít; ale na pokyn ve snu se obrátil do končin galilejských a usadil se ve městě zvaném Nazaret – aby se splnilo, co je řečeno ústy proroků, že bude nazván Nazaretský.***

V závěru vyprávění o narození Ježíše se opět dostává do popření Josef. Ochránce a zodpovědný otec rodiny. Naslouchá božím pokynům: nejprve odchází do Egypta, pak se vrací do izraelské země. Současně ale komunikuje s okolím a velmi realisticky hodnotí

---

³¹ Lk 22,44

³² MAREČEK, Petr. Evangelium podle Lukáše s. 73

³³ JOHNSON, Luke T. Evangelium podle Lukáše, s. 60

situaci: má strach jít do prostředí ohrožující budoucnost jeho rodiny a život jeho dítěte.³⁴ V situaci rozvažování dalších kroků se mu anděl zjevuje potřetí a potvrzuje oprávněnost jeho obav. Uposlechnutím pokynu se naplňují prorocká slova a starozákonní proroctví docházejí novozákonního naplnění.³⁵ Rodina se usazuje v pokojnější a bezpečnější oblasti, než bylo Judsko, v Galilei, v bezvýznamné zemědělské osadě Nazaret.

Zde také začíná Ježíš veřejně působit. Další vybraná perikopa je součástí lukášovského celku putování do Jeruzaléma.³⁶

2.2.1.3 Lk 12,32-34

Nebojte se, malé stádce, neboť vašemu Otci se zalíbilo dát vám království. Prodejte, co máte, a rozdejte to. Opatřte si měšce, které se nerozpadnou, nevyčerpitelný poklad v nebi, kam se zloděj nedostane a kde mol neničí. Neboť kde je váš poklad, tam bude i vaše srdce.

Tuto výzvu k překonání strachu je třeba číst v kontextu s předcházejícím i následujícím textem. Je zasazena do perikopy o zabezpečení života,³⁷ do slov, kterými Ježíš oslovuje své učedníky. Po ní následuje výzva k bdělosti.³⁸ Můžeme tedy vyvozovat, že k postoji důvěry neoddělitelně patří i postoj bdělosti. Johnson vidí souvislost ještě širěji, připojuje předchozí perikopu o boháči a stodolách a celek nadepisuje „Poklad a srdce.“³⁹ V protikladu k vybranému textu boháč hromadí poklady výlučně sám pro sebe, ve své sobeckosti ztrácí ze zřetele ostatní, zapomíná na existenční faktor smrti a její

³⁴ Je velmi pravděpodobné, že věděl o krutých praktikách Heroda Velikého (37-4 př.n.l.) a obdobné mentalitě navíc politicky neobratného jeho syna Heroda Archelaa (4 př.n.l. až 6 n.l.)

³⁵ Doslovný citát je „že bude nazván nazorejský“ což většina badatelů vidí jako narážku na přináležitost ke starozákonním zasvěcencům, tedy lidem, kteří zasvětili své životy Hospodinu.

Dalším možným významem je narážka na izaiášovský „výhonek z pařezu Jišaj“, hebrejsky necer, aramejsky ncra, tedy naplnění proroctví situací, kdy někdo udělal v Betlémě mezi davidovskými potomky paseku a navzdory tomu zůstal naživu výhonek (ncra), který se uchytil ve „Výhonkově“ (Nazara, Nazaret); a tímto způsobem se prosazuje Boží spása a naděje. Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše, s. 33

Konečně poslední možnou interpretací je skutečný odkaz na místo života Svaté rodiny. Pravděpodobně se očekávalo, že čtenáři budou mít na mysli všechny tři významové odstíny. Srov. HARRINGTON, Daniel J. Evangelium podle Matouše, s. 65

³⁶ Lk 9,51-19,27

³⁷ Lk 12,22-34

³⁸ Lk 12,35-40

³⁹ JOHNSON, Luke T. Evangelium podle Lukáše, s. 218

překonání Kristem. D. Gerland vidí přímou souvislost mezi strachem a bohatstvím, ke kterému vybízí současná konzumní společnost. Mnozí si neuvědomují, že mnoho věcí vyvolává mnoho starostí a úzkostí. Být na bohatství závislý a nezřízeně toužit po majetku je však ještě nebezpečnější. „Život orientovaný k bohatství spíše než k Bohu je život orientovaný ke smrti.“⁴⁰

Není bez zajímavosti, že celá perikopa o zabezpečení života čerpá z pramene Q a se stejným zdrojem pracuje i Matouš⁴¹. Jedinou výjimkou je právě citovaný verš 32, který společně s redakčním úvodem patří do specifické látky L. Co předchází výzvě „nebojte se“? Jsou to Ježíšova slova o marnosti starání se o pozemské záležitosti bez ohledu na Boží péči o člověka. Z argumentací Boží starostlivostí o věci nižší (potrava pro havrany, aniž musí vykonávat mužské práce setí a žnutí; krása polních lilií, aniž musí vykonávat ženské práce předení a tkaní) a jejich porovnání se starostí Boha o nesrovnatelně cennějšího člověka je zřejmý závěr: o přirozených potřebách člověka Bůh ví a ve své dobrotě je člověku zajistí. Příklad s havrany a liliemi vypadá na první pohled romanticky, ukazuje však životní realitu. „Lukáš nepopírá, že ptáci hynou a květiny vadnou. Příklad vede k hlubšímu pochopení: cílem lidí je věčnost. Tato existence není to jediné: co dnes udělají, nese důsledky pro budoucnost.“⁴² Předpokladem pro jeho zdárné naplnění je hledat Boží království.⁴³ Ale ne formou bludného aktivismu sebezajišťování s ochromující úzkostí z budoucnosti, ale službou bližním a bezvýhradným spolehnutím se na Boha. „Výzva hledat Boží království je výzvou k akci, která přímo vylučuje úzkostné starosti a získává u Boha bezpečný poklad. Slovo poklad je klíčové a Lukáš nám tak připomíná, že srdce člověka by mělo být spojeno jen se skutečným bohatstvím.“⁴⁴

Potud jsou výzvy určeny jednotlivcům. Lukášovská výzva „nebojte se“ je zaměřena na potřeby komunity učedníků (malé stáde jako jádro prvotních křesťanů). Důvodem nemít strach není zabezpečení života majetkem či jeho dokonalost, ale příslib nezaslouženého Božího daru - jeho království. Nepočtenost stáda nesmí vyvolávat u učedníků nejistotu a úzkost. „Důvěra, že si je vybral pro spásu a že Ježíš je jejich pastýř,

---

⁴⁰ GARLAND, David E. Exegetical Commentary on the New Testament. Luke, s. 520

⁴¹ Mt 6,19-34

⁴² JOHNSON, Luke T. Evangelium podle Lukáše, s. 222

⁴³ „Co je hledáním „Božího království“ míněno, dává najevo modlitba Páně.“ MAREČEK, Petr. Evangelium podle Lukáše s. 388

⁴⁴ Srov. KREMER, Jacob. Lukasevangelium, s. 138

je má zbavit všech strachů.“⁴⁵ Naznačená cesta k němu je velkorysá a štědrá zacházení s pozemskými statky a služba potřebným. Pokyn prodat a rozdat můžeme chápat v souvislosti s pravidly hospodaření prvotní církve, v přeneseném slova smyslu pak i jako zbavení se všeho zatěžujícího a otevření se svobodné službě bližním. Pro lepší pochopení Lukášovy argumentace je třeba vyjít ze dvou předpokladů, dnešnímu člověku již ne tak samozřejmých: Prvními premisami je to, že Bůh odměňuje a trestá v budoucím životě, na lidech mu záleží více než na květinách a ptácích, proto mu mohou s důvěrou svěřit své životy a tento akt důvěry je jejich pokladem v nebi. Druhým předpokladem je skutečnost, že svět je řízen darem Boží milosti a není místem nahodilých událostí. „Protože lidé dostali tento fundamentální dar, mohou žít beze strachu a dělit se o své jmění s druhými. Odvaha v nebezpečí a bezstarostnost vůči majetku patří k sobě a obě představují velmi provokativní výzvu.“⁴⁶ Opačný postoj – výlučné hledání ekonomického zabezpečení – je na překážku skutečného Ježíšova učednictví. Proto Ježíš svým učedníkům přikazuje nezaměstnávat se starostí o materiální prosperitu či každodenní obživu. „Úzkost o tyto věci vede k nervozitě, nedostatku odvahy, ztrátě důvěry, obavám, zoufalství, touhy po bezpečnosti za každou cenu a dokonce i k panice. Žádná z těchto emocí necharakterizuje věrného učedníka.“⁴⁷

Shrnutí první části:

Strach z budoucnosti provází člověka v každé době, z různých příčin osobních či společenských. Současná otevřená společnost je šancí a zároveň ohrožením. Reakce na pocit ohrožení jsou rozmanité: od křečovitého volání po ztracených jistotách až po všepronikající aktivizmus nejrůznějšího zabarvení. Vybrané texty z Písma nás při konfrontaci se strachem vedou k reflexi našeho bytí i postojů jak v přirozené, tak v náboženské rovině.

Panna Maria byla andělským zvěstováním vytržena z dosavadních jistot a stereotypů. Současně s první emotivní reakcí o nové situaci uvažuje, klade zcela věcné a logické otázky. Po ozřejmění obsahu sdělení a prožitku Božího oslovení reaguje důvěrným přijetím a otevřením se nové skutečnosti. Garantem jistoty je jí Bůh.

---

⁴⁵ Srov. ŠVÉDA, Sidonius. Kleiner Kommentar. Das evangelium nach Lukas, s. 14

⁴⁶ Srov. JOHNSON, Luke T. Evangelium podle Lukáše, s. 222

⁴⁷ Srov. GARLAND, David E. Exegetical Commentary on the New Testament. Luke, s. 522

Josef navazuje na postoj otevřenosti Panny Marie, naslouchá pokynům Hospodinova anděla a uvádí je do praxe. Žije v kontaktu se světem, strach je pro něj varovným signálem pro zvýšenou aktivitu – vyhodnocuje situaci, je poslušný Božímu vedení, chrání svou rodinu před očividným nebezpečím a zajišťuje její existenci v novém bezpečnějším prostředí. Garantem jeho jistot je Hospodin.

Ježíš v nás podle Lukáše nejprve připravuje osobní podmínky, následně pak ukazuje cestu odvahy v životě společnosti. Prvním krokem k očistě je zbavení se závislosti a orientace na skutečné hodnoty. Jako tvor stvořený k podobě a obrazu Božímu⁴⁸ má člověk velkou hodnotu a jistotu, že dostane vše, co skutečně potřebuje. Vstoupí-li takto vybaven do chaosu světa, nemusí se bát: Zachází-li štědře s tím, co dostal, přetváří-li aktivně, rozvážně a s důvěrou svou každodenní realitu a orientuje-li svůj život k pomoci potřebným, dostane podíl na království. Garantem této jistoty je Otec.

2.2.2 Strach z lidí

V návaznosti na zmíněné téma závislosti, vedoucí ke strachování se o ztrátu toho, na čem jsme závislí, obracíme pozornost na strach z druhého, resp. strach z lidí. Tématu strachu se dotýká F. Hegel ve svých úvahách o pánovi a otrokovi⁴⁹. Pána charakterizuje jeho schopnost vzdát se vázanosti na určitý předmět, otrok toto kvůli své slabosti nedokáže. Důležitou roli zde hraje strach: Do jaké míry se člověk vypořádá se strachem, do té míry je silný. „Někdo strach překoná a stává se nad sebou (a nad druhým) pánem, někdo strach nepřekoná a veškerá jeho činnost bude jen výsledkem tohoto strachu.“⁵⁰ V úrovni sociálních kontaktů probíhá komunikace i na rovině emociální a dochází k *senzitivizaci s postoji druhých*.⁵¹ Ve společnosti má pak strach řady podob od strachu z nepřijetí nejbližším okolím či pracovním nadřízeným až po strach ze ztráty společenské prestiže a statusu.

V náročné společenské situaci se ocitá Josef v první kapitole Matoušova evangelia.

---

⁴⁸ Srov. Gn 1,26-27

⁴⁹ HEGEL, G.W.F. Fenomenologie ducha. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968

⁵⁰ HANOVSÁ, Lenka. Úloha strachu při konstituci sebevědomí v procesu dějin u Hegela. Sborník Člověk a strach, s. 173

⁵¹ NAKONEČNÝ, Milan. Emoce, s. 471

*Narození Ježíšovo se událo takto: Jeho matka Maria byla zasnoubená Josefovi, ale dříve než se sešli, shledalo se, že počala z Ducha svatého. Její muž Josef byl spravedlivý a nechtěl ji vystavit hanbě; proto se rozhodl propustit ji potají. Ale když pojal ten úmysl, hle, anděl Páně se mu zjevil ve snu a řekl: „Josefe, synu Davidův, **neboj se přijmout Marii, svou manželku; neboť co v ní bylo počato, je z Ducha svatého. Porodí Syna a dáš mu jméno Ježíš; neboť on vysvobodí svůj lid z jeho hříchů.**“ Když se Josef probudil ze spánku, učinil, jak mu přikázal anděl Hospodinův, a přijal svou manželku k sobě.*

Teologické těžiště tohoto vyprávění je patrné z nejbližšího kontextu a více objasní Josefovou situaci. Matouš na počátek svého evangelia umísťuje uspořádanou genealogii Ježíšova původu začínající Abrahámem a končící Josefem, jeho posledně jmenovaným přímým mužským potomkem. Z jeho manželky Marie se narodil Ježíš.⁵² Po citované perikopě jeho narození následuje klanění mudrců, aniž jsou okolnosti narození Ježíše jakkoli rozváděny. Jde tedy o zdůraznění kontinuity davidovské linie a zároveň její zásadní novost – Ježíš je počat z Ducha svatého. Mesiánská očekávání Ježíšovy doby se naplňují, ale zkušenost vzkříšení potvrdí, že zcela nečekaným způsobem. Pro pochopení Josefovy situace, coby zasnoubeného muže, je důležité objasnění svatebních předpisů té doby. Důležitými momenty byl příslib věna otcem nevěsty budoucímu zeťovi, mužovo požehnání své budoucí ženě a v případě majetku i sepsání svatební smlouvy.⁵³ Mezi těmito akty a svatební ceremonií žili snoubenci odděleně a čas od času muž navštěvoval ženu v domě jejích rodičů. Pokud bylo shledáno, že je zasnoubená žena těhotná, podle deuteronomistického zákoníku měl být veden veřejný proces a v krajním případě podle okolností měla být žena ukamenována.⁵⁴ Alternativním řešením byl standardní rozvod, který „sestával z písemného prohlášení podepsaného oběma svědky, že muž propouští svou ženu a ona se nyní může vdát za někoho jiného. Z Josefova rozhodnutí propustit Marii „tajně“ vyplývá, že ji nechtěl vystavit veřejnému zostuzení, jež zahrnoval proces

⁵² Srov. Mt 1,1-17

⁵³ V SZ není forma uzavření sňatku definována, hebrejšтина dokonce slovo pro sňatek neměla; otec nastávajícímu zeti slíbil „mohar“, něco jako věno (mohlo to být ústně nebo písemně). Podle talmudu vyslovil muž nad ženou požehnání v přítomnosti dvou svědků a předal svatební smlouvu, pak po nějakém čase (nikde nedefinovaném) následovala svatební ceremonie. Již od prvního aktu platili ti dva za manžele, i když manželství bylo dokonáno až intimním stykem.

⁵⁴ Dt 22,23-27

dle zákoníku.⁵⁵ Josef, muž spravedlivý, tedy zachovávající zákon⁵⁶ se dostává do velmi svízelné společenské situace: jeho budoucí žena porušila smlouvu, její nevěra bude v dohledné době veřejně známá a Josefova společenská prestiž utrpí. Přijmout Marii v takovém stavu za manželku bylo vyloučené. Josef dlouho rozvažuje co dělat a nakonec se rozhoduje jednat vůči Marii co nejšetrněji ale zároveň plnit společenské konvence. Zajisté si klade otázku, kdo je otcem dítěte.⁵⁷ V tomto momentu má ve snu zjevení.⁵⁸ Je osloven jménem s poukazem na příslušnost k Davidovu rodu. Tak je autorem zajištěna kontinuita nadcházejícího sdělení s předchozím rodokmenem. Nyní přichází pokyn anděla Páně, který jde zcela proti jeho plánům: Marii, svou manželku, podle smlouvy má přijmout, nikoli propustit. A v tomto okamžiku anděl předjímá Josefov strach z takového rozhodnutí, povzbuzuje ho slovy „neboj se“ a zdůvodňuje svůj pokyn: co v ní bylo počato je dílo Ducha svatého. Josefovi je tak nabídnuto být „noselem tradice, která musí Ježíše přijmout a má to vyjádřit i tím, že mu dá jméno, a tím, jaké jméno to bude.“⁵⁹ Josef uposlechnutím pokynu se vypořádává se svým strachem, jde proti společenským konvencím, přehodnocuje své plány a vydává se na neznámou cestu v důvěře v Hospodina. Svou vírou strach překonává. „ ,Neboj se‘ jsou první slova, kterými se Pán obrací na člověka, když se mu zjevuje. Strach, princip všech útěků, je opak víry.“⁶⁰

Shrnutí druhé části:

Člověk, tvor společenský, je nucen plnit společenské konvence. V popředí však stojí vztah k osobě, k bližnímu. Prvním krokem Josefovým je v hranicích konvencí jednat s Marií co nejľaskavěji. Pokyn anděla však konvence překračuje a vyžaduje zásadní, mimořádný a nekonvenční postoj: Překonat strach, otevřít se bližnímu a s vírou přijmout svou snoubenku Marii a s ní i dítě Ježíše do svého života.

---

⁵⁵ HARRINGTON, Daniel J. Evangelium podle Matouše, s. 56

⁵⁶ Mrázek ve svém komentáři spravedlnost interpretuje jako milosrdenství, srov. MRÁZEK, J. Evangelium podle Matouše, s. 18; HARRINGTON interpretaci spravedlnosti jako ľaskavosti či zbožnosti označuje jako nedostačující, srov. HARRINGTON, Daniel J. Evangelium podle Matouše, s. 53

⁵⁷ Podle Faustiho „*má ľidské pochybnosti otevřít se tomu, co je větší než on, třebaže k tomu byl stvořen*“ srov. FAUSTI, Silvano. Nad evangeliem podle Matouše, s. 19. S tímto tvrzením lze polemizovat, neboť v momentu, kdy se Josef rozhoduje, netuší, že dítě je počato z Ducha svatého a nemůže mít tedy naznačené pochybnosti.

⁵⁸ Sen byl pro biblického člověka často předznamenáním budoucnosti. Symbolické sny starozákonního jmenovce Josefa, které sděloval svým příbuzným, však měly zcela jiný charakter. Jeho vyvolení nevyžadovalo žádný osobní postoj jako u Josefa novozákonního.

⁵⁹ MRÁZEK, J. Evangelium podle Matouše, s. 19

⁶⁰ FAUSTI, Silvano. Nad evangeliem podle Matouše, s. 19

2.2.3 Strach z obtížnosti úkolů

Vstupní úvahou k tomuto tématu je stručná analýza extrémní situace, jakou je účast v bojích při válečných konfliktech. Strach se projevuje buď jako strach ze selhání nebo z vlastního boje a s tím spojených rizik zranění či smrti. První kategorii strachu prožívají buď nováčci, kteří se nechtějí projevit jako zbabělci, nebo velitelé, kteří by ztratili respekt u svých podřízených. Druhou kategorií jsou postiženi ti, kteří už mají s bojem své zkušenosti. Dlouhotrvající zátěž má destruuující účinky: „Lidé vystavení příliš bojovému stresu, aniž by měli možnost zotavení v zázemí, upadají do stále větší beznaděje, jsou deprimováni ztrátami svých kamarádů, mají pocit, že jejich šance na přežití se neustále snižují, projevuje se u nich hluboká úzkost, nervozita, nespavost nebo naopak únava a vyčerpání, mlčení nebo pláč, až se dostaví úplná apatie a stanou se z nich fyzické i psychické trosky.“⁶¹ Přírozenými reakcemi, jak strach zvládnout, je útěk nebo ústup na jedné straně nebo agrese na straně druhé. Dalšími reakcemi, které neovlivní zdroj strachu, ale působí psychickou úlevu, jsou víra ve štěstěnu, tvrdá práce, různé rituály, talismany nebo fatalismus a rezignace. „U některých vojáků se prohlubuje jejich spiritualita, jiným naopak pomáhá cynismus a černý humor. Nástrojem potlačení stresu může být i užívání alkoholu a drog.“⁶²

Zcela jiný recept na zvládnání strachu nabízí Deuteroizaiáš svým vrstevníkům v době kolem babylonského zajetí v 6. stol. př.n.l.: „Neboj se, já jsem tě vykoupil, povolal jsem tě tvým jménem, jsi můj. Půjdeš-li přes vody, já budu s tebou, půjdeš-li přes řeky, nestrhne tě proud, půjdeš-li ohněm, nespálíš se, plamen tě nepopálí. Neboť já Hospodin jsem tvůj Bůh, Svatý Izraele, tvůj spasitel.“⁶³

Strach z neznáma i z obtížnosti úkolů prožívali i ti, o kterých hovoří Marek při popisu třetí předpovědi Ježíšova utrpení.

---

⁶¹ BUBENÍK, Daniel. Strach ve válce. Sborník Člověk a strach, s. 62

⁶² Tamtéž

⁶³ Iz 43,1b – 3a

Byli na cestě do Jeruzaléma a Ježíš šel před nimi; byli zaraženi a ti, kteří šli za nimi, se báli. Vzal k sobě opět svých Dvanáct a začal mluvit o tom, co ho má potkat: „Hle, jdeme do Jeruzaléma a Syn člověka bude vydán velekněžím a zákoníkům; odsoudí ho na smrt a vydají pohanům, budou se mu posmívat, poplivají ho, zbičují a zabijí; a po třech dnech vstane.“

Nejprve si povšimněme, že ne každý překlad pracuje se slovesem bát se, tedy mít strach, ale používá slova bázeň či zděšení.⁶⁴ Podle kontextů různých překladů je snad zřejmější, kdo měl strach, kdo prožíval bázeň, kdo byl zděšen. Podle liturgického překladu to byli učedníci, kdo byli zaraženi a následovali Ježíše s bázní. Podle Českého ekumenického překladu (ČEP) byli učedníci zaraženi a ti, kdo šli za nimi, se báli. Jeruzalémská bible hovoří o učednících, kteří žasli, a o zděšení těch, kdo šli za nimi; překladatel Malého stuttgartského komentáře (MSK) k Markovi překládá dokonce: lidé se mu divili, učedníci se však báli.⁶⁵ Co bylo předmětem jejich emocí, se dozvídáme z kontextu. Třetí předpověď utrpení předchází Ježíšův poukaz na zátěž bohatstvím pro ty, kdo mají vejít do Božího království a naopak na bohatou odměnu těm, kdo vše opustí a jdou za ním.⁶⁶ Kolik je překladatelských verzí, tolik může být interpretací strachu v dané situaci. Údiv lidí v MSK může znamenat povrchní nadšení z přicházejícího spasitele dle tehdejších představ a strach učedníků pak jakousi předtuchu toho, co má přijít. Liturgický překlad mísí přirozené rozpaky učedníků s jejich posvátnou bázní. Jeruzalémská bible vidí situaci opačně: učedníci jako ti, kteří vše opustili a za Ježíšem jdou, žasnou (ve smyslu očekávání jeho zaslíbení), ti kdo jdou za nimi, předpokládejme i majetní a neodpoutaní od svých vazeb, jsou pak Ježíšovými slovy zděšení.

⁶⁴ Jeruzalémská bible překládá: „Byli na cestě do Jeruzalému; a Ježíš krácel před nimi a oni žasli a ti, kdo šli za nimi, byli zděšení.“; Bognerův liturgický překlad: „Učedníci byli na cestě do Jeruzaléma a Ježíš pospíchal před nimi; byli zaraženi a následovali ho s bázní.“

⁶⁵ LIMBECK, Meinhard. Evangelium sv. Marka, s. 132

⁶⁶ To, že po perikopě o předpovědi utrpení následuje scéna ctižádostivých bratrů Zebedeových, dosvědčující, že Ježíšova slova pochopena nebyla, nechme stranou.

ČEP pracuje s verzí, že stejně jako po oznámení bohatství jako překážky pro vstup do Božího království⁶⁷, jsou učedníci na cestě do Jeruzaléma po vyslechnutí požadavku vše opustit pro Ježíše a evangelium zaraženi. Není divu – bohatství bylo doposud chápáno jako projev Boží přízně. Po sdělení, že vstup do království je těžký, se jejich nechápavost stupňuje – „ještě více se zhrozili“⁶⁸ Kdo tedy má šanci, když bohatí, mající prostředky na almužnu a dostatek času zachovávat Boží přikázání, nemají téměř šanci?⁶⁹ Odpověď Ježíše, že u Boha je možné všechno, přesouvá pozornost z lidských aktivit na Boží iniciativu a sděluje podle P. Pokorného tři základní výpovědi: z perspektivy Božího království není vyloučen nikdo, tedy ani bohatý; vzdání se majetku není jako u stoiků motivováno sebezdokonalením, ale odpovědností Bohu a konečně že „lidský svět je svět otevřený, není uzavřený dosavadní zkušeností a poznáním, podléhá Božímu soudu, je kritizovatelný, ale současně otevřený novému.“⁷⁰ V další výpovědi reaguje Ježíš na Petrovo připomenutí oddanosti učedníků předpovědi pronásledování i pozemského naplnění a příslibem věčného života.⁷¹ A v tomto momentu jsou učedníci opět zaraženi. Přijmeme-li výklad, že ostatní se na rozdíl od učedníků bojí, není bez zajímavosti, že Ježíš jejich strach vůbec nekomentuje a obrací se opět pouze ke svým učedníkům, a to již třetí, nejpodrobnější předpovědi svého utrpení. Literárně je tak připomenuta skutečnost, že Ježíšova poprava a následné vzkříšení se nevymykají Božímu plánu spásy.

Z reakce učedníků lze vyčíst existenciální bezmocnost a úzkost, strach, že nedostojí vysokým nárokům. V daleko větším měřítku pak strach zachvátí ty, „kteří šli za nimi“. Ježíš učedníky zbavuje úzkosti tím, že jim podrobně říká, co nastane (není to tedy již obava, která nemá předmět), potvrzuje jim správnost jejich cesty (opuštění všeho kvůli němu a evangeliu⁷²), dává příslib štěstí v životě pozemském (dostanete stokrát více) a otevírá perspektivu věčného života. „A věčnost ocení jen ten, kdo umí přijímat a

---

⁶⁷ Překážka ve smyslu koncentrace svých myšlenek a energie na zachování svého bohatství, což může být v protikladu učinit středem svého zájmu Boží království. Srov. DONAHUE, J.R., Harrington, D.J. Evangelium podle Marka, s. 311

⁶⁸ Srov. Mt 10,24-26

⁶⁹ Mt 10,25: Snáze projde velbloud uchem jehly, než aby bohatý vešel do království Božího.

⁷⁰ POKORNÝ, Petr. Evangelium podle Marka, s. 185

⁷¹ Mt 10,28-31

⁷² „Evangelista již měl na mysli velikonoční evangelium o Ježíšově vzkříšení, tedy zjevení toho, že člověk ani ve smrti není Bohem zapomenut a že smrt ho nemůže oddělit od Boží lásky.“ POKORNÝ, Petr. Evangelium podle Marka, s. 187

‚chutnat‘ časný život. A jen ten, kdo je zakotven v eschatologické naději a má trvalý motiv k úsilí o ‚nápravu věcí lidských‘.⁷³

K výzvě ‚chutnat‘ časný život nás vyzývá i následujícím podobenstvím o hřivnách Matouš.

2.2.3.2 Mt 25,14-15.18-19.24-28a.30

*Bude tomu, jako když člověk, který se chystal na cestu, zavolal své služebníky a svěřil jim svůj majetek; jednomu dal pět hřiven, druhému dvě, třetímu jednu, každému podle jeho schopností a odcestoval. Ten, který přijal jednu, šel, vykopal jámu a ukryl peníze svého pána. Po dlouhé době se pán těch služebníků vrátil a začal účtovat. Přistoupil i ten, který přijal jednu hřivnu, a řekl: „Pane, poznal jsem tě, že jsi tvrdý člověk, sklízíš, kde jsi nesel, a sbíráš, kde jsi nerozsypal. **Bál jsem se**, a proto jsem šel a ukryl tvou hřivnu v zemi. Hle, zde máš, co ti patří.“ Jeho pán mu odpověděl: “Služebníku špatný a líný, věděl jsi, že žnu, kde jsem nezasel, a sbírám, kde jsem nerozsypal. Měl jsi tedy dát mé peníze peněžníkům, abych přišel a to, co mi patří, si vybral s úrokem. Vezměte mu tu hřivnu. A toho neužitečného služebníka uvrhněte ven do temnot; tam bude pláč a skřípění zubů.*

Podobenství o hřivnách je třetím v pořadí pojednávajících o druhém příchodu Syna člověka (věrnost služebníků,⁷⁴ deset družiček,⁷⁵ hřivny⁷⁶) a je následováno Ježíšovou výpovědí o posledním soudu.⁷⁷ Podobenství je většinou chápáno jako zaměřené obecně na křesťany. Podle Ch. Talberta však jeho poselství více vynikne, chápeme-li ho jako zaměřené na učedníky, tedy na ty, „kterým byly dány zvláštní dary.“⁷⁸ Vybrané části celého podobenství se zaměřují jen na toho služebníka, který se bál. A jemu věnuje Matouš také největší pozornost. Co je příčinou jeho ustrašeného chování? Je to správa svěřeného majetku a pomýlená představa o správném hospodaření i o charakteristice

---

⁷³ Tamtéž, s. 188

⁷⁴ Mt 24,45-51

⁷⁵ Mt 25,1-13

⁷⁶ Mt 25,14-30

⁷⁷ Mt 25,31-46

⁷⁸ Srov. TALBERT, Charles H. Matthew, s. 273

svého pána. Pán při svém odchodu služebníky obdařil různě velkou hotovostí.⁷⁹ Majetek v hotovosti skýtal velké možnosti, jak s ním nakládat, současně ale i rizika. To, jak s majetkem nakládat, ale pán služebníkům neřekl.

Třetí služebník se zachoval přesně podle předpisů: podle rabínského práva udělá to nejbezpečnější, co lze udělat – hřivnu zakope. Svůj postoj zdůvodňuje strachem z tvrdosti svého pána, kterou by jistě uplatnil, kdyby nedostal zpět přesně to, co svěřil. V několika ohledech se však zmýlil. Pán mu sice potvrzuje, že žne, kde nezasel, a sbírá, kde nerozsypal, ale nařčení z tvrdosti nepotvrzuje. Očima současné psychologie dochází u služebníka k vytěšňování strachu autoprojekcí, kdy vlastní tvrdost přičkne tomu, koho se bojí.⁸⁰

K daru, který dostal, se zachoval rezervovaně, myslí, že musí jen minimalisticky zabezpečit jeho neporušenost. J. Mrázek tento postoj dokonce komentuje tak, že „představa zbožného a neporušeného uchovávání tradic křiví obraz samotného pána. Ten, kdo tak jedná, nejedná z úcty k tradici, ale ze strachu. S hřivnou nechce nic mít, a proto se jí vlastně ani nedotýká.“⁸¹ M. Limbeck zobecňuje ustrašenost služebníka takto: „Kdo se příliš úzkostlivě stará, aby obstál, a nevšímá si, že tím nechá pánův dar ležet ladem..., ten selhal jako třetí služebník. Podobenství se tedy má dotknout těch, kteří jsou zaměřeni na svou osobní integritu a jistotu, na to, aby obstáli u soudu, místo na Boží věc, která chce ve světě působit. Ježíš tedy prohlašuje, že zbožnost, dbající jen o to, aby neučinila nic špatného a mohla jednou vypadat jako spravedlivá, se mívá s Boží vůlí.“⁸²

Není bez zajímavosti povšimnout si i dobového pozadí příběhu. V druhé polovině 70.let⁸³ se v judaismu rozšiřovalo hnutí, které „usilovalo zachovat židovské dědictví vybudováním ‚plotu‘ či ‚ohrady‘ kolem Tóry.“⁸⁴ Nahlíženo z této perspektivy je pak podobenství o hřivnách zaměřeno do matoušovské židokřesťanské obce; líný a ustrašený služebník je představitel judaismu, služebníci, kteří pochopili správně Hospodina, jsou iniciativní a úspěšní židokřesťanští misionáři.

Dalším důležitou skutečností je faktor času. K nakládání s hřivnami měli všichni dost času, neboť pán se vrací po dlouhé době. Matouš nechce vyjádřit myšlenku, že před

---

⁷⁹ Podle Harringtona jedna hřivna představuje v současném ekvivalentu mzdu obyčejného dělníka za patnáct let. Srov. HARRINGTON, Daniel J. Evangelium podle Matouše, s. 380

⁸⁰ Srov. Lk 19,21-22

⁸¹ Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše, s. 242

⁸² LIMBECK, Meinhard. Evangelium sv. Matouše, s. 250

⁸³ Po skončení židovské války v r. 74

⁸⁴ HARRINGTON, Daniel J. Evangelium podle Matouše, s. 382

příchodem Pána hodně času zbývá, ale že „každý musí pracovat tak, jak je v jeho moci, protože musí uvést své skutky při nadcházejícím soudu.“⁸⁵

Je zřejmé, že se v očích pána služebník věnoval věcem, které mu nepříslušely (označuje ho jako služebníka špatného), a ty, co měl dělat, dělal ledabyle (označuje ho jako líného). Závěr příběhu má eschatologický rozměr: pán se vrací a zúčtovává s obdarovanými. Ti, kdo Pána poznali a odmítli ho, budou ztraceni.

Z lukášovské verze jsou komentovány jen odlišnosti, které se tématu strachu byť jen vzdáleně dotýkají.

2.2.3.3 Lk 19,12-15.20-24.27

*Jeden muž vznešeného rodu měl odejít do daleké země, aby si odtud přinesl královskou hodnost. Zavolal si deset svých služebníků, dal jim deset hřiven a řekl jim: „Hospodařte s nimi, dokud nepřijdu.“ Ale občané ho nenáviděli a poslali vzápětí poselstvo, aby vyřídilo: „Nechceme toho člověka za krále! „Když se však jako král vrátil, dal si předvolat služebníky, kterým svěřil peníze, aby se přesvědčil, jak s nimi kdo hospodařil. ... Přišel další a řekl: „Pane, tu je tvoje hřivna; měl jsem ji schovanou v šátku, neboť **jsm se tě bál**. Jsi přísný člověk: bereš, co jsi nedal, a sklízíš, co jsi nezasel.“ Řekne mu: „Jsi špatný služebník. Soudím tě podle tvých vlastních slov: věděl jsi, že jsem člověk přísný a беру, co jsem nedal, a sklízím, co jsem nezasel. Proč jsi aspoň mé peníze neuložil, a já bych si je byl teď vybral i s úrokem.“ Své družině pak řekl: „Vezměte mu tu hřivnu a dejte ji tomu, kdo má deset hřiven! Ale mé nepřátele, kteří nechtěli, abych byl jejich králem, přiveďte sem a přede mnou je pobijte.“*

Lukášovo podobenství o hřivnách má jiný akcent: důraz na falešnost očekávání blízkého konce. Předchází mu vyprávění o Zacheovi, bohatém celníkovi, který vyvinul obrovské úsilí spatřit Ježíše a u něhož došlo k obrácení. Následuje vyprávění o vjezdu do Jeruzaléma, kde tento pohyb Ježíše a jeho posluchačů vzbuzoval klamavé naděje mnohých na blížící se politický triumf. Jakých rozdílů oproti Matoušově verzi je třeba si povšimnout?

---

⁸⁵ Srov. STÖGER, Alois. Kleiner Kommentar. Das Evangelium nach Matthäus, s. 30

Příběh má politický náboj, tím, kdo rozdává hřivny, je muž vznešeného rodu, budoucí král, děj se odehrává ve velkém chvatu. Na scénu nově vystupují občané, kteří svého budoucího krále nenávidí.⁸⁶ Služebníků je deset, každý dostává stejný obnos (zde je hřivna asi šedesátina toho, co představuje matoušovský talent) a má jasné zadání: hospodařit s ním. Ti, kdo nepatrné obnosy rozmnožili, dostávají obrovské odměny v proporcích ke svým zásluhám. Třetí služebník výslovně neuposlechne příkazu pána a hřivnu uschovává ne zcela bezpečným způsobem – do šátku. Král je služebníkem nařčen z přisnosti, ale chová se velkoryse. Nevyčítá služebníku jeho strach či lenost, ale to, jak o něm hovoří. A pobyti jsou jen královi nepřátelé, ne špatný služebník, který je však zbaven důvěry a vyloučen z podílu na politické moci. Jiné je i použití dobového kontextu: historickým příkladem nenáviděného krále mohl být Herodes Archelaos⁸⁷ a zničení nepřátel mohlo odrážet pád Jeruzaléma,⁸⁸ v přeneseném významu je pak králem Židy odmítaný Ježíš, odchod do daleké země je nanebevstoupením a jeho návrat parusíí.⁸⁹

Jaké souvislosti lze vidět mezi vybranými odlišnostmi a tématem strachu z obtížnosti úkolů? Především to může být strach z úkolů, vyplývajících ze společenského postavení nebo z lidí, kteří měli jeho pána v nenávisti. Služebník budoucího krále měl zajisté společenské styky a tak dobré předpoklady k hospodaření se svěřeným kapitálem. Přesto se pánově pokynů vzepře a neuposlechne ho. Má o něm i o sobě falešnou představu. Špatný služebník ztratil svým nejednáním jak své původní postavení, tak šanci na pozdější návrat. Strach ho zbavil jak životní energie, tak i zdravého úsudku a v neposlední řadě i poslušnosti v plnění pánových pokynů. Ti, kdo se nebáli a kapitál rozmnožili, byli velkoryse odměněni, získali významná společenská postavení a s tím spojenou zodpovědnost. Králův postoj k odvážným služebníkům můžeme interpretovat jako důsledek přemožení strachu z nenávisťných lidí a (v duchu Hegelovy teorie o pánu a otrokovi) tím získání nezávislosti a svobody k vladařské velkorysosti.

---

⁸⁶ Zde je případná poznámka T. Johnsona, že v řecké morální filozofii se nenávist často spojuje se závistí a stejně jako ona může poškozovat druhého člověka. Srov. JOHNSON, Luke T. Evangelium podle Lukáše, s. 307

⁸⁷ Pro svou krutost Židy nenáviděný a po jejich intervencích sesazený Římany v roce 6 n. l. a nahrazený římským prokurátorem

⁸⁸ V roce 70 n. l. za vlády císaře Tita Flavia Vespasiana (69-79)

⁸⁹ Srov. MÜLLER, Gerhard P. Evangelium svatého Lukáše, s. 141

Shrnutí třetí části:

V úvodu popisované extrémní situace ohrožení života jsou v naší současné každodennosti spíše náhodností, strach ze selhání však patří do reality každého člověka. Jeho překonání začíná vnitřní očišťováním, snahou o zbavení se osobních závislostí. Obecných úzkostí se zbavujeme tak, že odkrýváme jejich konkrétní příčinu. Přílišnou koncentrací na vlastní já se však opět stáváme nesvobodní. Člověk víry pracuje s faktorem Boží iniciativy a perspektivou věčnosti. Cestou k vnitřní svobodě je aktivní rozvoj darů (řečí psychologie psychosomatických a mentálních dispozic), které každý individuálně dostává. Přijaté úkoly, principiálně neodporující našim dispozicím, máme rozvíjet po vzoru aktivních správců. Představami o vlastnostech lidí, kteří stojí v čele, či postoji lidí kolem se nemáme zneklidňovat, stejně tak nemáme stavět v současnosti tak módní ploty a zdi.⁹⁰ Naším skutečným Pánem je Bůh. Bůh darující, podporující naši svobodu a velkorysý ve svých soudech.

2.2.4 Zázraky a zázračná zjevení

S fenoménem zázračných zjevení se v nenáboženské a současně vědecky solidní literatuře nesečkáme. Obecná otázka zjevení je předmětem fundamentální teologie, v našem případě se dále sledovaná zázračná zjevení pokusíme uvést stručným pohledem teologie spirituální. Bůh se zjevuje člověku, aby se nechal poznat a to nejen ve smyslu rozumovém, ale ve smyslu totálního obsáhnutí. „Nejde jen o rozum nebo vůli, nýbrž o rozum jako intuici a o vůli v jejím vrozeném tíhnutí k dobru; a jsou do toho zapojeny i vášně, a především afektivita.“⁹¹ Zjevení je součástí náboženské zkušenosti, která jako dynamická harmonie plná kontrastů spojuje „zkušenost o nepochopitelném, hrozivém tajemství (mysterium tremendum) se zkušeností o tajemství okouzlejícím (mysterium fascinosum).“⁹² Toto vyvažování mezi tajemstvím svatosti a tajemstvím milosrdné lásky je náplní duchovního života s různými akcenty v jeho průběhu. „Kdo myslí jen na mysterium tremendum a zná jen bázeň z Boha, nemá smysl pro Boha, ale spíš strach ze zlého ducha. Kdo hledá jen útěchu a kouzlo lásky, ale neuctívá tajemství svatosti,

---

⁹⁰ Srov. text k poznámce 84

⁹¹ Srov. Smysl pro Boha In DE FIORES, Stefano - GOFFI, Tullo (ed.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: 1999, s. 886

⁹² Tamtéž

nemůže se těšit před Otcem, který je v nebesích.“⁹³ Zázračná zjevení Boha v Písmu se projevují září a slávou s jeho oblažující dynamickou přítomností. Člověk takto zasažený prožívá vrcholnou zkušenost, v které zakouší své bytí a každou jinou věc jako „nezasloužený dar a v tomto novém rozměru chápe i základní pravidlo, totiž že se nemůže uskutečnit jinak, než když se překročí a když vykročí k druhému.“⁹⁴

Spirituální teologie dává zjevení do souvislosti také s povoláním. „Bůh se staví na roveň člověku a zahajuje s ním dialog, aby mu zjevil, kdo je, jaké místo zaujímá a co má v jeho plánu udělat.“⁹⁵ Člověk tak získává nový smysl pro přítomný okamžik, pro jeho pozorné přijímání tím, že je vděčný za uzavřenou minulost a s nadějí přijímá otevírající se budoucnost.

První komentované zjevení je andělské zjevení Zachariášovi, jeho prvky byly již částečně uvedeny v kapitole 2.2.1.1 o zjevení anděla Panně Marii.

2.2.4.1 Lk 1,5 – 13.18 – 20

Za dnů judského krále Heroda žil kněz, jménem Zachariáš, z oddílu Abiova; měl manželku z dcer Áronových a ta se jmenovala Alžběta. Oba byli spravedliví před Bohem a žili bezúhonně podle všech Hospodinových příkazů a ustanovení. Neměli však děti, neboť Alžběta byla neplodná a oba již byli pokročilého věku. Když jednou přišla řada na Zachariášův oddíl a on konal před Bohem kněžskou službu, připadlo na něj losem podle kněžského řádu, aby vešel do svatyně Hospodinovy a obětoval kadidlo. Tu se mu ukázal anděl Páně stojící po pravé straně oltáře, kde se obětovalo kadidlo. Když ho Zachariáš uviděl, zděsil se a padla na něho bázeň. Anděl mu řekl: „Neboj se Zachariáši, neboť tvá prosba byla vyslyšena; tvá manželka Alžběta ti porodí syna a dáš mu jméno Jan. Zachariáš řekl andělovi: „Podle čeho to poznám? Vždyť já jsem stařec a moje žena je pokročilého věku.“ Anděl mu odpověděl: „Já jsem Gabriel, který stojí před Bohem; byl jsem poslán, abych k tobě promluvil a oznámil ti tuto radostnou zvěst. Hle oněmíš a nepromluvíš až do dne, kdy se to stane, poněvadž si neuvěřil mým slovům, která se svým časem naplní.“

---

⁹³ Tamtéž

⁹⁴ Tamtéž, s. 887

⁹⁵ Srov. Povolání In DE FIORES, Stefano - GOFFI, Tullio (ed.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: 1999, s. 701

Kdo byl Zachariáš a Anna? Bezúhonní a nábožensky žijící židé z kněžského rodu, jejichž víra je otevírá Božímu zjevení a jejichž stáří a neplodnost má zdůraznit mimořádnost početí jejich syna. Anděl se Zachariášovi zjevuje ve vrcholném okamžiku jeho kněžské služby. Intenzitu emoce popisují různé překlady různě: liturgický překlad slovy „lekl se“, Jeruzalémská bible slovy „zmátlo ho to“ a ekumenický překlad slovy „zděsil se“. Všechny tři překlady připojují fakt bázně. V oddílu 2.2.1.1 je uvedeno srovnání reakce Zachariáše a Panny Marie.

V momentu zjevení Zachariáš, člověk obeznámený s Písmy a zázračnými zjeveními v nich popsáných, teoreticky znalý přesahu takových soukromých zjevení do života celé společnosti, reaguje spontánně, vyžaduje si potvrzující znamení a zpochybňuje andělské zaslíbení. Reakce anděla odpovídá jeho postavení: svou legitimitu dokládá svým představením se, potvrzuje radostnost své zvěsti a dává mu takové znamení, které je vyjádřením významnosti události jak pro něj samotného, tak pro celé jeho okolí. Němotu můžeme považovat jako trest za nevěru, současně ale může sloužit k tomu, „aby Boží spásné jednání bylo umístěno do náležitého prostoru mlčení.“⁹⁶ I přes své duchovní zaměření a kněžskou praxi v rozhodujícím momentu Zachariáše ovládl strach, svou víru neprojevil, zareagoval pochybovačně. Teprve v momentu veřejného osvědčení své poslušnosti, kdy oproti očekávání lidí potvrdil Janovo jméno, jak mu ho anděl zjevil a Alžběta potvrdila, se mu řeč navrátila.⁹⁷ Vyžádané znamení němoty pomínulo a Zachariáš dobrořečí Boha.⁹⁸

V dalším chronologicky navazujícím zázraku popisuje Lukáš zázračný rybolov v perikopě o povolání učedníků.

2.2.4.2 Lk 5,3-6.8-11

Vstoupil do jedné z lodí, která patřila Šimonovi, a požádal ho, aby odrazil kousek od břehu. Posadil se a z lodi učil zástupy. Když přestal mluvit, řekl Šimonovi: „Zajed' na hlubinu a spust'te své sítě k lovu!“ Šimon mu odpověděl: „Mistře, namáhali jsme se celou noc a nic jsme nechytili. Ale na tvé slovo spustím sítě.“ Když to učinili, zahrnuli

⁹⁶ MAREČEK, Petr. Evangelium podle Lukáše, s. 66

⁹⁷ Lk 1,59-64

⁹⁸ Zachariášův chvalo zpěv Lk 1,67-79

*veliké množství ryb, až se jim sítě trhaly. Když to Šimon Petr uviděl, padl Ježíšovi k nohám a řekl: Odejdi ode mne, Pane, vždyť já jsem člověk hříšný.“ Neboť jeho i všechny, kteří s ním byli, pojal úžas nad tím lovem ryb; stejně i Jakuba a Jana, syny Zebedeovy, kteří byli Šimonovými druhy. Ježíš řekl Šimonovi: „**Neboj se**, od této chvíle budeš lovit lidi.“ Přirazili s loďmi k zemi, všechno tam nechali a šli za ním.*

Příběh o povolání rybářů je zasazen do kontextu počínající Ježíšovy veřejné činnosti, kdy jednak učil a uzdravoval, jednak vyhledával opuštěná místa a modlil se. Nejprve to byla Galilea, kde působil jako osaměle putující kazatel, později zde začíná shromažďovat své nejbližší druhy. Protagonisty citované perikopy jsou jeho první tři učedníci, Jakub, Jan a Šimon, jehož tehyni v předchozím textu uzdravil ze silné horečky. Právě na Šimona upírá Lukáš svou pozornost. Nejprve je spolu s ostatními rybáři na lodi posluchačem Ježíše, který z jeho lodi vyučuje lid na břehu. Poté, ač předcházela celonoční bezvýsledný rybolov, vyzývá Ježíš Šimona k jeho opakování. Nežádá od něj nic jiného než opakovat úkon jeho každodenní činnosti. Ježíšova pověst pohne zkušeného rybáře k zdánlivě marnému činu. Zázračná bohatost úlovku je odměnou jeho důvěry a uznání Ježíšovy autority. Tento moment je podle Müllera základem pro pochopení počátků církve. V jejím čele bude stát hříšný člověk, který svou hříšnost vyznává, nejen slovy, ale i skutkem oddanosti: padne Ježíšovi k nohám. Prostřednictvím Šimona, hříšníka, začíná Bůh bohatý rybolov církevní misie; v jeho zkušenosti na jezeře je obraz bohaté žně a bohatého rybolovu církve na základě jejího misijního zvěstování "Božího slova" národům světa.⁹⁹ Podle P. Marečka oslovení „Pane“ oproti předchozímu „Mistře“ je výrazem zvýšené úcty a vyznání hříšnosti „nevypovídá ani tak o Petrově morální stránce, jako spíše je výrazem jeho uvědomění, že Ježíš náleží do sféry, do které on nepatří.“¹⁰⁰ A právě v tomto okamžiku se Šimonovi dostává zásadního povzbuzení „Neboj se!“ Vypovídá to o skutečnosti, že zakusil zjevení Boží moci, současně ale lze tato slova chápat jako povzbuzení k tomu, co Ježíš vyřkne následně jako proroctví o jeho budoucí činnosti: budeš lovit lidi. Co toto obrazné vyjádření znamená? „Skrze přátelsky pobízející a přesvědčující slovo přivést lidi ke svobodnému rozhodnutí, které bude znamenat jejich získání.“¹⁰¹ Tento moment povolání a zanechání své profese přichází „v okamžiku po jednom z největších úlovků,

⁹⁹ MÜLLER, Gerhard P. Evangelium svatého Lukáše, s. 57

¹⁰⁰ Srov. MAREČEK, Petr. Evangelium podle Lukáše, s. 177

¹⁰¹ MAREČEK, Petr. Evangelium podle Lukáše, s. 179

který byl zajisté tím nejpamětihodnějším.¹⁰² Petr společně se svými druhy překonávají svůj strach, opouštějí své dosavadní jistoty a s vírou Ježíše následují.

Následně Ježíš ze svých učedníků vybírá dvanáct a nazývá je apoštoly. Vyvolení Dvanácti zmiňují všichni synoptici. Následující příběh Ježíše kráčejího po vodě popisují pouze Matouš a Marek. Výchozím textem je Markovo podání.

2.2.4.3 Mk 6,45-52

*Hned nato přiměl Ježíš své učedníky, aby vstoupili na loď a jeli napřed na druhý břeh k Betsaidě, než on propustí zástup. Rozloučil se s nimi a šel na horu, aby se modlil. A když nastal večer, byla loď daleko na moři a on jediný na zemi. Spatřil je zmožené veslováním, neboť vítr vál proti nim; tu k nim před svítáním krácel po moři a chtěl jít dál kolem nich. Když ho uviděli kráčet po moři, **vykřikli** v domnění, že je to přízrak; všichni ho totiž viděli a **vyděsili se**. On však na ně hned promluvil: Vzchopte se, já jsem to, **nebojte se!** Vstoupil k nim na loď a vítr se utišil. I byli celí ochromení úžasem. Nepochopili totiž, jak to bylo s chleby, neboť jejich mysl nebyla vnímavá.*

Perikopu o Ježíši kráčejícím po moři zasazuje Marek do příznačného kontextu. Předchází ji vyprávění o zázračném nasycení pěti tisíc a následují zázračná uzdravení. Vše se to odehrává v jedné lokalitě Genezaretského jezera. O věhlasu a mimořádnosti Ježíše není v této době pochyb. Lid je nadšen, Ježíši naslouchá a předkládá mu nemocné k uzdravování. Čím je odlišné postavení učedníků? Poté, co asistují při nasycení davů, je Ježíš hned posílá na osamocenou cestu lodí. Toto poslání lze interpretovat jako pokyn k samostatnosti, umocněný slovem „hned“. Jsou však vystaveni nepříznivým podmínkám, s protivětrem veslují až do únavy. „Ti, kdo směli dát lidu zakusit Boha podivuhodným způsobem, jsou posláni pryč a přitom zažijí situaci takového odporu, že se nemohou hnout z místa.“¹⁰³ A v takové situaci spatří Ježíše.¹⁰⁴ Reagují výkřikem a zděšením, tedy slovníkem dnešní psychologie strachem jako emocí se složkou citu a

---

¹⁰² Tamtéž

¹⁰³ LIMBECK, Meinhard. Evangelium sv. Marka, s. 85

¹⁰⁴ Fakt chůze po vodě je obrazem, který nebyl pro člověka antiky nijak mimořádný a objevuje se i v nebiblické literatuře. Jádro tohoto vyprávění není tedy ve fyzikálně nemožné situaci (i když ani tu nelze s poukazem na Boží zázračné působení vyloučit), ale ve skutečnosti Boží pomoci v pravý čas. Srov. LIMBECK, Meinhard. Evangelium sv. Marka, s. 82-84

fyziologické změny. Důležitou poznámkou autora je, že Ježíš chtěl jít dál kolem nich. Je to narážka na skutečnost, že by člověk nesnesl přímé setkání s Bohem a že si ho nemůže nárokovat jen pro sebe, ale může se ho dovolat.¹⁰⁵ Učedníci Ježíše poznávají teprve v momentu, kdy je osloví.¹⁰⁶ Jeho blízkost je neohrožuje, svá slova útěchy doprovází vstoupením do jejich fyzické blízkosti, na loď. Vyzývá je ke vzchopení se, tedy k nabrání strachem ochromených sil, s poukazem na svou totožnost a výzvou nebát se. Ježíšovo uklidňující oslovení a čin je v kontrastu se zděšením a zmatkem učedníků. V okamžiku jejich fyzického vyčerpání a strachu ze zdánlivého přízraku jsou osloveni Ježíšem, který je jim nablízku aniž jeho přítomnost vnímají. „Ten, v němž nás navštěvuje Bůh, neztrácí učedníky ani v temných časech s očí a vyjde jim vstříc, až přijde čas. Na to se mohou spolehnout. A to jim musí stačit.“¹⁰⁷ Ježíš je s učedníky na lodi, nepříznivé podmínky jsou minulostí.¹⁰⁸ Jak je ale popisována reakce učedníků? Opět zcela slovníkem jejich emocí: jsou ochromeni úžasem. Tato reakce je po projevu Ježíšovy moci zcela obvyklá. O jeho přijetí celou jejich bytostí však není vůbec řeč. Naopak, Marek píše o jejich nepochopení, nedostatečné vnímavosti jejich mysli.¹⁰⁹ Jaké jsou odlišnosti v Matoušově pojetí téhož příběhu?

2.2.4.4 Mt 14,22-27.33

Hned nato přiměl Ježíš učedníky, aby vystoupili na loď a jeli před ním na druhý břeh, než propustí zástupy. Když je propustil, vystoupil na horu, aby se o samotě modlil. Když nastal večer, byl tam sám. Loď byla daleko od země a vlny ji zmáhaly, protože vítr vál proti ní. K ránu šel k nim, kráčeje po moři. Když ho učedníci uviděli kráčet po moři, vyděsili se, že je to přízrak, a křičeli strachem. Ježíš na ně promluvil a řekl jim:

¹⁰⁵ Srov. POKORNÝ, Petr. Evangelium podle Marka, s. 128

¹⁰⁶ Bůh se zjevuje skrze slovo již ve Starém zákoně. Srov. „hlas tichý, jemný“, kterým Hospodin oslovuje Eliáše (1Král 19,12-13) nebo naopak, bez Božího oslovení není Boží poznání: „Jde-li mimo mne, nevidím ho, mjí-li mě, ani ho nepostřehnu.“ (Job 9,11)

¹⁰⁷ LIMBECK, Meinhard. Evangelium sv. Marka, s. 85

¹⁰⁸ Utišení větru potvrzuje Ježíšovu moc i obecně Boží moc nad rozkladnými silami a chaosem. Srov. DONAHUE, J.R., Harrington, D.J. Evangelium podle Marka, s. 224

¹⁰⁹ Jeruzalémská bible překládá: „..., ale jejich duch byl otupělý“; Bognerův liturgický překlad: „..., protože jejich srdce bylo zatvrzelé.“ Přikloníme-li se k této interpretaci, srdce budeme chápat biblicky jako výraz pro celistvost osoby a pasívum budeme chápat ve smyslu teologického pasíva, dojdeme k závěru, že to byl Bůh, kdo zatvrdil jejich srdce; ke skutečnému přijetí Ježíše celou svou bytostí docházejí učedníci až po velikonočních událostech.

„Vzchopte se, já to jsem, **nebojte se!**“ *Ti, kdo byli na lodi, klaněli se mu a říkali: „Jistě jsi Boží Syn.“*

Vybrané verše jsou první částí celé perikopy, druhá část zaměřená na Petra (v Markově pojetí chybí) je zařazena do tématu strachu ze smrti.¹¹⁰ S ohledem na učedníky popisuje Matouš situaci poněkud odlišně: Nepopisuje jejich fyzickou vyčerpanost a boj s větrem, ale zmiňuje navíc vlny, které spolu s větrem ohrožují loď. Vykresluje tak podrobněji situaci, učedníky nezmiňuje. Rozdíl je i v časovém určení Ježíšova zjevení. V ČEP není rozdíl až tak patrný (u Marka: před svítáním, u Matouše: k ránu), v liturgickém překladu je uveden přesnější údaj: o čtvrté noční hlídce.¹¹¹ Toto časové určení společně s uvedením večera, kdy se Ježíš o samotě modlil, má zdůraznit délku modlitby i dobu odloučenosti učedníků od Ježíše a boje s živly. Současně je důležitý i samotný čas. Čas „nad ránem“ je podle P. Dubovského „časem Boží pomoci,“¹¹² podle J. Mrázka je pak čtvrtá noční hlídka „nejkritičtější, a proto i nejstrašidelnější doba noci; tzv. hodina vlků.“¹¹³ Matouš vynechává Markovu poznámku o Ježíšově záměru učedníky minout. Není tedy vyloučeno, že Ježíš mířil přímo k nim a je tak více připravena situace pro reakci Petra jako vůdčí osobnosti příznakem ohrožené skupiny. Epizoda s Petrem, popisovaná dále, je zakončena vůči učedníkům daleko shovívavěji: vyznávají, že Ježíš je Boží Syn. Jako by Ježíšova záchrana tonoucího Petra před jejich očima byla tím, co vlastní epifanii dává hmatatelnou podobu a posouvá jejich vnímání od markovského nepochopení k matoušovskému vyznání Ježíšova božství. Po odeznění emoce strachu a zážitku záchrany svého kolegy tak byli učedníci schopni se Ježíšovi poklonit a nazvat ho Božím Synem.

Epifanii na hoře proměnění popisují všichni synoptici. Výchozí je v této práci text Markův.

---

¹¹⁰ S. 54 této práce

¹¹¹ Čtvrtá noční hlídka byla mezi třetí a šestou hodinou ranní. HARRINGTON, Daniel J. Evangelium podle Matouše, s. 252

¹¹² Srov. DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 407, s odkazem na Mk 14,35 (modlitba v Getsemanech), Ex 14,24 (přechod Rudým mořem), Iz 17,14 (Z večera ještě plno hrůzy, a než vzejde jitro, je po všem) a Ž 46,6 (Nepohne se, Bůh je v jeho středu, Bůh mu pomáhá hned při rozbřesku jitra)

¹¹³ Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše, s. 260 - 216: V naší kultuře jako magickou vnímáme půlnoc, zde vládá tmy končí až zakokrháním kohouta na úsvitu. Právě tato doba je opředena zkazkami o tom, že se nejvíce lidí rodí a umírá.

2.2.4.5 Mk 9,2-8

*Po šesti dnech vzal sebou Ježíš jen Petra, Jakuba a Jana a vyvedl je na vysokou horu, kde byli sami. A byl proměněn před jejich očima. Jeho šat byl zářivě bílý, jak by jej žádný bělič na zemi nedovedl vybělit. Zjevil se jim Eliáš a Mojžíš a rozmlouvali s Ježíšem. Petr promluvil a řekl Ježíšovi: „Mistře, je dobré, že jsme zde; udělejme tři stany, jeden tobě, jeden Mojžíšovi a jeden Eliášovi.“ Nevěděl, co by řekl; tak **byli zděšeni**. Tu přišel oblak, zastínil je a z oblaku se ozval hlas: „Toto jest můj milovaný Syn, toho poslouvejte.“ Když se pak rozhlédli, neviděli u sebe již nikoho jiného, než Ježíše samotného.*

Po epifanii Ježíšově na Genezaretském jezeře následuje epifanie na hoře proměnění. Pro lepší pochopení zděšení učedníků je třeba detailněji popsat situaci. Časový údaj naznačuje kontext s předchozími událostmi jako jakési další nasvícení Ježíšovy identity a upřesnění postoje učedníků. Petrovo vyznání u Cesareje Filipovy,¹¹⁴ první předpověď utrpení s Petrovým nepochopením¹¹⁵ a podmínky Ježíšova následování¹¹⁶ jsou nyní dokresleny Ježíšovým proměněním, potvrzením jeho božské identity a výzvou k poslušnosti. U všech synoptiků po této události proměnění na hoře následuje uzdravení posedlého chlapce.

V citované perikopě je důležité povšimnout si, kdo je nositelem děje. Zatímco výstup i sestup z hory iniciuje Ježíš, jeho proměnění je aktivitou Boží na něm.¹¹⁷ Epifanii nejsou přítomni všichni učedníci, ale jen Petr, Jakub a Jan, tedy ti, jejichž exkluzivní přítomnost je uvedena u vzkříšení Jairovy dcery¹¹⁸ a Ježíšovy modlitby v Getsemanech.¹¹⁹ Místem děje je vysoká hora, adjektivem vysoká je zdůrazněna důležitost a jedinečnost události. Bělost šatu poukazuje na nebeskou sféru, zářivost vyjadřuje nebeskou slávu. „Proměněním evangelista rozumí představení Ježíše ze strany Boha v nebeské slávě, která je viditelná na jeho oděvu a symbolizovaná zářivě bílou barvou.“¹²⁰ Na scénu přicházejí Mojžíš a Eliáš, stěžejní postavy starozákonní tradice,

---

¹¹⁴ Mk 8,27-30

¹¹⁵ Mk 8,31-33

¹¹⁶ Mk 8,34-38

¹¹⁷ Srov. DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 523

¹¹⁸ Mk 5,37

¹¹⁹ Mk 14,33

¹²⁰ DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 524

symboly Zákona a Proroků¹²¹, ztělesňující nebeský svět.¹²² Rozhovorem s Ježíšem signalizují jejich propojenost, nicméně slouží jako prostředníci k odlišení a zvýraznění Ježíšovy jedinečnosti. V této situaci prožívají učedníci zděšení, tedy extrémní formu strachu. Že nejde jen o emoci strachu, ale současně prožívají i posvátnou bázeň, potvrzuje Petrova nabídka postavit tři stany pro aktéry zjevení. Stan jako podle starozákonní tradice místo setkání Mojžíše a Boha¹²³ měl posloužit pro osobní setkání Ježíše, Eliáše a Mojžíše s Bohem i v tomto případě.¹²⁴ *Petr implicitně připisuje funkci prostředníka i Eliášovi a Mojžíšovi a zároveň komunikuje touhu po trvání stavu zjevení, probíhajícího před jeho očima.*¹²⁵ Sám Marek však tuto iniciativu spíše přičítá stavu Petrova zděšení než praktické připravenosti přispět svým dílem dané situaci. Oslovení „Mistře“ jen potvrzuje, že v tuto chvíli ještě Petr nezná Ježíšovo pravé poslání. Do děje opět zasahuje Bůh, který vizuálně i hlasově ukazuje jako jediného prostředníka Ježíše. Oblak je znakem zastřené Boží přítomnosti, slova potvrzují Ježíšovu božskou identitu a přikazují ho poslouchat. A to v obou významech slova: naslouchat tomu, co říká a být poslušný tomu, co přikazuje. Konec scény, kdy Mojžíš s Eliášem zmizí, podtrhuje skutečnost, že učedníci nemají poslouchat starozákonní proroky, *ale exkluzivně Ježíše, Božího milovaného syna, který stojí před nimi sám.*¹²⁶ Bůh už není přítomen ve stanu setkání, ale ve svém Synu. Důležitá je i poznámka o délce trvání zjevení: na rozdíl od Petrova přání setrvat v oblažující Boží přítomnosti co nejdéle je hned po Božím sebesdělení vše jako dříve a Ježíš s učedníky se vrací do běžné reality. Z Matoušovy verze budou uvedeny jen ty odlišnosti, které by lépe či jinak osvětlily situaci vyvolených učedníků.

---

¹²¹ Mrázek označení Eliáše jako symbol proroků považuje za tradiční, neodpovídající však textu. To, co Ježíše s Mojžíšem a Eliášem spojovalo, bylo eschatologické očekávání. U obou se očekávalo, že ještě přijdou, že to, co dělali, ještě dokončí. Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše, s. 294

¹²² Oba podle židovské tradice nezemřeli, ale byli odneseni do nebe. Srov. LIMBECK, Meinhard. Evangelium sv. Marka, s. 108

¹²³ Např. Ex 33,9-11; Lv1,1 apod.

¹²⁴ Podle Mrázka nabídka vystavět stany neodkazuje na zasazení události do doby svátku stánků, ale spíše to byl pokus Petra zůstat na místě a nechodit do Jeruzaléma, kde Ježíše nečeká nic dobrého. Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše, s. 295

¹²⁵ DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 524

¹²⁶ Tamtéž, s. 529

2.2.4.6 Mt 17,1-8

Po šesti dnech vzal s sebou Ježíš Petra, Jakuba a jeho bratra Jana a vyvedl je na vysokou horu, kde byli sami. A byl proměněn před jejich očima; jeho tvář zářila jako slunce a jeho šat byl oslnivě bílý. A hle, zjevil se jim Mojžíš a Eliáš, jak s ním rozmlouvají. Nato promluvil Petr a řekl Ježíšovi: „Pane, je dobré, že jsme zde; chceš-li, udělám tu tři stany, jeden tobě, jeden Mojžíšovi a jeden Eliášovi.“ Ještě nedomluvil, a hle, světlý oblak je zastínil a z oblaku promluvil hlas: Toto jest můj milovaný Syn, kterého jsem si vyvolil; toho poslouvejte. Když to učedníci uslyšeli, padli tváří k zemi a velmi se báli. Ale Ježíš přistoupil, dotkl se jich a řekl: „Vstaňte a nebojte se.“ Oni pozvedli oči a neviděli už nikoho jiného než Ježíše samotného.

Na rozdíl od Marka líčí Matouš scénu setkání pozemského světa s nebeským zřetelněji: Ježíšova tvář září jako slunce, tedy zřetelně je zde popisován Ježíš jako vzkříšený. Tomu odpovídá i Petrovo oslovení „Pane“, slova „chceš-li“ a nabídka jeho samostatné aktivity: „udělám“. Dále není v tomto okamžiku uváděno zděšení učedníků jako u Marka. Ve jmenování účastníků epifanie není zdůrazněna jejich exkluzivita, chybí slůvko „jen“. Hlas z nebe zdůrazňuje vyvolení Syna. Zmínka o velkém strachu učedníků je uvedena teprve po této události. M. Limbeck uvádí, že příčinou strachu mohlo být i pomyšlení na dříve vyslovenou podmínku Ježíšova následování¹²⁷ a možný příchod konce.¹²⁸ Bázeň před Bohem je zvýrazněna fyzickým projevem: padli tváří k zemi. Důležitá je však věta, kterou uvádí pouze Matouš. Je to gesto Ježíšova dotyku a slovní povzbuzení: „Vstaňte a nebojte se!“ Fyzický dotyk je povzbuzením, doprovází i předchozí Ježíšova uzdravení.¹²⁹ „Ježíšovi učedníci tak mohou důvěřovat, že zažijí svého vzkříšeného Pána, Syna člověka, jako toho, který probouzí k životu!“¹³⁰ V našem případě spojení gesta dotyku a slova vytrhuje učedníky z posvátného ochromení a pohledem do svého okolí si potvrzují opětovné zasazení do reality pozemského života. Od tohoto okamžiku je jim jasnější, že je s nimi člověk Ježíš, Syn Boží. A on je vyzývá k akci zbavené veškerého strachu.

Lukáš Ježíšovo povzbuzení neuvádí, učedníci po zážitku proměnění mlčí. Jeho text je redakčně upravený text Markův.

¹²⁷ Mk 16,24-28

¹²⁸ Srov. LIMBECK, Meinhard. Evangelium sv. Matouše, s. 191

¹²⁹ Mt 8,3 – uzdravení malomocného; Mt 9,25 – vzkříšení Jairovy dcery

¹³⁰ Srov. LIMBECK, Meinhard. Evangelium sv. Matouše, s. 191

2.2.4.7 Lk 9,28-36

*Za týden po této rozmluvě vzal Ježíš s sebou Petra, Jana a Jakuba a vystoupil na horu, aby se modlil. A když se modlil, nabyla jeho tvář nového vzhledu a jeho roucho bělostně zářilo. A hle, rozmlouvali s ním dva muži – byli to Mojžíš a Eliáš; zjeví se ve slávě a mluvili o jeho cestě, kterou měl dokonat v Jeruzalémě. Petra a jeho druhy obestřel těžký spánek. Když se probrali, spatřili jeho slávu i ty dva muže, kteří byli s ním. Vtom se ti muži začali od něho vzdalovat. Petr mu řekl: „Mistře, je dobré, že jsme zde; udělejme tři stany, jeden tobě, jeden Mojžíšovi a jeden Eliášovi.“ Nevěděl, co mluví. Než to dopověděl, přišel oblak a zastínil je. Když se ocitli v oblaku, **zmocnila se jich bázeň**. A z oblaku se ozval hlas: „Toto jest můj vyvolený Syn, toho poslouchejte.“ Když se hlas ozval, byl už Ježíš sám. Oni umlkli a nikomu tehdy neřekli nic o tom, co viděli.*

Prvním důležitým Lukášovým specifikem je zdůraznění motivu modlitby. Setkání s Božím světem se děje v prostředí modlitby. Slovo metamorfóza, proměnění, je nahrazeno výrazem „tvář nového vzhledu“. Důvodem je vyhnutí se pohanskému chápání mýtických proměn. Rozmluvu Ježíše s Mojžíšem a Eliášem učedníci prospí, je tím objasněna jejich pozdější nechápavost. Po procitnutí spatřují Ježíšovu slávu; před cestou na popravu do Jeruzaléma je vybraným učedníkům zjeven její nejhlubší smysl: sláva vzkříšení. Motiv slávy je zde Lukášovo specifikum a vyskytuje se již v popisu doby Ježíšova narození.¹³¹ Petr se stejně jako u Marka a Matouše snaží o prodloužení chvíle zjevení a nabízí postavení stanů, ne ze strachu jako u Marka, ale z nevědomosti. Oblak zahaluje (odlišně od předchozích verzí) učedníky. Protože oblakem je manifestována Boží přítomnost, překládá ČEP Lukášovo „ἐφοβήθησαν“¹³² „efobethesan“ slovem bázeň, tedy nehovoří o strachu učedníků. Lukášovým shrnutím Markova závěru celého příběhu je konstatování, že učedníci umlkli a v té době nikomu nic neřekli. „Učedníci opět mlčí o zjevení, dokud se o velikonocích nestane tajemství Božího Syna Ježíše zjevným. Viděli předem Ježíšovu velikonoční slávu, budou ji však moci pochopit a zvěstovat až po jeho ‚exodu‘,“¹³³ poté, co se jim dostane Ducha.

¹³¹ Lk 2,9 a Lk 2,32

¹³² V řečtině je ale běžné sloveso fobeisthai, což znamená „bát se“ – stejné sloveso má i Mt, Mk má totéž sloveso s předponou ek. Dle konzultace M. Ryškové

¹³³ MÜLLER, Gerhard P. Evangelium svatého Lukáše, s. 92

Projevy strachu, hrůzy, zděšení i úžasu popisují synoptici ve svých závěrečných kapitolách v souvislosti s prázdným hrobem a setkáním s nebeskými bytostmi. Výchozím textem je Markovo evangelium.

2.2.4.8 Mk 16,1-8

*Když uplynula sobota, Marie z Magdaly, Marie, matka Jakubova, a Salome nakoupily vonné masti, aby ho šly pomazat. Brzy ráno prvního dne po sobotě, sotva vyšlo slunce, šly k hrobu. Říkaly si mezi sebou: „Kdo nám odvalí kámen od vchodu do hrobu?“ A když vzhledly, viděly, že kámen je odvalen; a byl velmi veliký. Vstoupily do hrobu a uviděly mládence, který seděl po pravé straně a měl na sobě bílé roucho; i **zděsily se**. Řekl jim: „**Neděste se!** Hledáte Ježíše, toho Nazaretského, který byl ukřižován. Byl vzkříšen, není zde. Hle, místo, kam ho položili. Ale jděte, řekněte jeho učedníkům, zvláště Petrovi: ‘Jde před vámi do Galileje; tam ho spatříte, jak vám řekl.’“ Ženy vyšly a utíkaly od hrobu, protože na ně padla **hrůza a úžas**. A nikomu nic neřekly, neboť **se bály**.*

Touto perikopou končí Markem sepsané evangelium, vlastní závěr byl patrně doplněn později. Tím naléhavěji vyznívá toto poselství, které je ve svém jádru evangeliem o vzkříšení v narativní podobě a vedle hlavního teologického tématu vzkříšení pracuje i s různými formami strachu. Nejužším kontextem jsou Ježíšova smrt a pohřeb, v širším kontextu je tato perikopa závěrem uceleného oddílu velikonočních událostí.¹³⁴ Kdo jsou hlavní protagonisté příběhu? Jsou to tři ženy, které byly přítomny Ježíšově popravě a dvě z nich pravděpodobně i pohřbu,¹³⁵ kde viděly Ježíšův skalní hrob i kámen, kterým byl zavalen jeho vstup.¹³⁶ Kdy se příběh odehrává? Jeho časové určení je velmi přesné, v sobotu po Ježíšově ukřižování, kolem šesté hodiny, kdy končil sváteční klid, nakupují ženy vonné oleje, aby projevily poslední službu milovanému člověku a pomazaly jeho mrtvé tělo.¹³⁷ V neděli, brzy ráno za svítání, při východu slunce šly ke hrobu. Východ

¹³⁴ Mt 14,1-16,8

¹³⁵ Podle J. Donahue je pravděpodobné, že Marie, matka Josefova, která byla přítomna pohřbu, je totožná s Marií, matkou Jakubovou. S jistotou byla u všech tří událostí přítomna Marie z Magdaly. Srov. DONAHUE, J.R., Harrington, D.J. Evangelium podle Marka, s. 457

¹³⁶ Mt 16,45-47

¹³⁷ Řecký zvyk, u židů méně praktikovaný, tekutinou byla směs koření a vonných olejů či balzámů, používala se k omezení zápachu mrtvého těla.

slunce může již zde být náznakem zlomu - Ježíšova vzkříšení nebo jen vyjádřením touhy být u hrobu co nejdříve v době, kdy je již vidět. K dokreslení výchozí situace zbývá uvést důležitý moment: přesto, že viděly hrob zavalený kamenem, nežadají ženy žádné pomoci a otázku, kdo kámen odvalí, řeší až na cestě. Marek tak zaostřuje pohled do jejich vnitřního světa. „Proniknutí do světa pochybností lidí, kteří ztratili Ježíše je vyjádřené pomocí otázky, na kterou ani jedna z žen nemá odpověď.“¹³⁸ Zcela praktická otázka je logická, přichází však v situaci, kdy na ni nelze prakticky zareagovat.¹³⁹ Markovi pak literárně posloužila jako uvedení překvapivé skutečnosti: kámen je odvalen. Tímto teologickým pasivem je vyjádřena skutečnost Božího zásahu. Kámen symbolizoval předěl mezi světem mrtvých a živých a souvisí i se symbolem chrámové opony. „Jako opona oddělovala svatostánek od okolí, tak kámen odděloval svět mrtvých od světa živých.“¹⁴⁰ Zmínka o vlastnosti kamene „*a byl velmi veliký*“ je komentována jako dodatečná myšlenka, která by dávala větší smysl při umístění hned za otázku: „*Kdo nám odvalí kámen od vchodu do hrobu?*“¹⁴¹ Pokud ji Marek umístil právě sem, může být pochopena jako narážka na velikost překážky mezi světem živých a mrtvých a nutnosti Božího zásahu pro její překonání.

Tím končí první část příběhu a vstupem do hrobu začíná část druhá – jádro příběhu. Na to, co viděly, reagují ženy zděšením. Namísto očekávaného setkání se s mrtvým Ježíšovým tělem v přítomnosti hrobu vidí živou bytost, mládence v bílém rouchu, sedícího na pravé straně. Bílá barva jeho oděvu napovídá, že patří k nebeskému světu, pozice sedu je vyjádřením autority a pravá strana značí významnost místa. Zděšení je vyjádřeno slovem *ekthambéo*¹⁴², „*zděsily se*“ specificky markovským výrazem, neužívaným žádným jiným evangelistou. Jde o typ strachu, který paralyzuje, způsobuje náhlou neschopnost pohybu.¹⁴³ Úlek žen je přirozenou reakcí při neočekávaném setkání s nadpřirozeným světem, nebeskou bytostí zosobněnou mladým mužem. Jeho konejšivá

---

¹³⁸ DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 964

¹³⁹ Podle Dubovského ženy nemyslí na nereálnost svého podnikání, ale jdou za svým zbožným předsevzetím. „*Představují tak naivní lidovou zbožnost, která jde cestou instinktu přes všechny překážky a duchovní protivenství. Bůh to odmění tím, že sám překážky odstraní.*“ Srov. DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 967

¹⁴⁰ DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 964

¹⁴¹ Srov. DONAHUE, J.R., Harrington, D.J. Evangelium podle Marka, s. 457 nebo DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 955

¹⁴² Tento výraz používá Marek i pro vyjádření reakce zástupu při setkání s Ježíšem po proměnění na hoře (Mk 9,15) a pro vyjádření Ježíšova stavu v Getsemanech (Mk 14,33)

¹⁴³ V případě setkání zástupů s Ježíšem však etymologie výrazu nesedí – lidé v tomto stavu k Ježíši přibíhali. Srov. DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 951

reakce je vyjádřena zápořem stejného slovesa, „*Neděste se!*“ vyjadřující pochopení jejich pocitů, ujišťující, že Boží blízkost jim není nebezpečná a vytvářející prostor pro pochopení toho, co bude řečeno. Výpověď mládence je pregnantní s promyšleným pořadím: přesný popis situace (*Hledáte Ježíše, toho Nazaretského*), zásadní výpověď (*...který byl ukřižován. Byl vzkříšen, není zde.*) s poukázáním místa uložení těla (*Hle, místo, kam ho položili.*) a příkazem oznámit co se stalo (*Ale jděte, řekněte jeho učedníkům, zvláště Petrovi*) s příslibem setkání se s ním (*‘Jde před vámi do Galileje; tam ho spatříte, jak vám řekl.’*).

Zásadní výpovědí je fakt vzkříšení, prezentován jako *tzv. pasivum divinum*, „*byl vzkříšen*“, Boží zásah znamenající nový způsob přítomnosti, který „není výsledkem působení vzepětí nějakých jeho nadlidských sil, ale dílem Boha,... který člověka neopouští ani ve chvílích jeho bezmoci, ve stavu nucené pasivity.“¹⁴⁴ Jeruzalémská bible překládá: „*on vstal z mrtvých*“, tedy se přiklání k druhé možné interpretaci, kde je sloveso *vstal* chápáno intransitivně, tedy mající význam zcela samo. V našem případě není zmiňován původce děje (i když působení Otce ani Syna není vyloučeno), ale je zdůrazněna skutečnost, že Ježíš žije, nikoli jak se to stalo.¹⁴⁵ Obdobný význam má i zmínka o poukázání na místo, kde byl uložen. Prázdný hrob je znakem potvrzení radikální proměny skutečnosti. „Kdo by chtěl ještě teď mít pozemského Ježíše, jehož život skončil na kříži, ten sahá do prázdna.“¹⁴⁶ Ženy, které nebyly v Ježíšově době považovány za věrohodné svědky, jako první obdržely zvěst o Ježíšově vzkříšení a je jim dokonce svěřeno poslání svědčit a stát se hlasateli tohoto evangelia. A to adresně učedníkům, kteří ve strachu a úzkosti Pána zapřeli a opustili. Zvláštní důraz je kladen na Petra. Různé překlady zvýraznění jeho osoby interpretují různě. Buď jako projev odpuštění jeho zrady¹⁴⁷ nebo zdůraznění jeho postavení v komunitě křesťanů.¹⁴⁸ Pokyn jít do Galileje navazuje na Ježíšova slova při rozhovoru s učedníky cestou do Getseman.¹⁴⁹ Galilea je místem počátku Ježíšova veřejného vystoupení a domova učedníků. „Je to jeho krajina a především vaše; tam ho najdete, kde se odehrává váš každodenní život.“¹⁵⁰ Závěrečnou, třetí částí perikopy je reakce žen.

¹⁴⁴ POKORNÝ, Petr. Evangelium podle Marka, s. 296

¹⁴⁵ Srov. DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 959

¹⁴⁶ LIMBECK, Meinhard. Evangelium sv. Marka, s. 194

¹⁴⁷ „...řekněte jeho učedníkům a Petrovi“ (Jeruzalémská bible); „...povězte jeho učedníkům, i Petrovi“ (Liturgický překlad)

¹⁴⁸ „řekněte jeho učedníkům, zvláště Petrovi“ (ČEP)

¹⁴⁹ Mk 14,28

¹⁵⁰ DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 967

Prvotní úlek a zděšení se mění ve strach a úžas. „Strach a úžas patří do Markova slovníku. Jejich prostřednictvím vyjadřuje odpověď člověka na nadpřirozenou moc.“¹⁵¹ Emoci strachu vyjadřuje slovem *trómos*¹⁵², úžas pak slovem *ekstasis*.¹⁵³ S vyjádřením *trómos* se na rozdíl od útlumového *ekthambéo* pojí úteková reakce, výraz *ekstasis* znamená též „být bez sebe“. V tomto stavu se ženy dávají na útěk, Marek používá stejné sloveso jako při útěku učedníků z Getseman, zde však ve zcela odlišné situaci. „Ženy na rozdíl od učedníků živého Ježíše neopustily, utekly vlastně až z místa, kde Ježíš nebyl.“¹⁵⁴ Mezi prvním projevem strachu při spatření nebeské bytosti a popisovanou reakcí proběhla důležitá událost: nečekané oslovení a zásadní sdělení. Reakcí žen na tato slova byl němý úžas, bázeň, strach a panika. Můžeme říci, že za dané situace je to typicky lidská reakce a obdobně ji popisují i Lukáš s Matoušem. Typicky markovský je však závěr celého příběhu i evangelia: „A nikomu nic neřekly, neboť se bály“¹⁵⁵ Důvodem mlčení je tedy opět strach. To, že mlčely v protikladu s pokynem vydat svědectví, poukazuje na „šokující charakter Ježíšova zmrtvýchvstání“¹⁵⁶ Dvojitý zápor *nikomu nic* je zvýrazněním myšlenky. Protože ale Marek neupřesňuje, zda se mlčení týká jen těch, které potkaly na možné cestě k učedníkům nebo učedníků samotných, zůstává otázka absolutního mlčení žen otevřená.

V každém případě jde o velmi dramatické ukončení evangelia, které exegeté komentují rozličnými způsoby. Podle M. Limbecka Markovo zdůraznění strachu a zděšení odpovídá popisům obdobných situací, kde se člověk setkává s Boží mocnou skutečností. „Marek ví, o osvobodivé moci božského života, ale nikdy nezapomíná, jak hrozná je pro člověka, který, když se setká s převratnou velikonoční realitou, reaguje elementárním zděšením, které ho nutí zmlknout.“¹⁵⁷ Podle P. Dubovského se zdůrazňuje dramatickost ukončení evangelia tím, že se nehovoří o zjevení vzkříšeného Krista, ale o reakci žen, které, stejně jako učedníci před Kristovým zjevením, selhávají a neplní svá poslání. Cituje rovněž mínění některých exegetů, že tento pragmatický závěr má čtenáře „burcovat k odlišnému postoji, tedy nenásledovat ani ženy, ani učedníky, ale přijmout

¹⁵¹ Tamtéž, s. 961

¹⁵² Marek slovo *trómos* použil již jen jednou pro popis reakce ženy, kterou uzdravil Ježíš z krvotoku při setkání s ním. Mk 5,33. Ve slovníku Pavla je časté (1Kor 2,3; 2Kor 7,15; Ef 6,5; Flp 2,12).

¹⁵³ Výraz *ekstasis* použil Marek pro reakci přítomných vzkříšení Jairovy dcery. Mk 5,42

¹⁵⁴ POKORNÝ, Petr. Evangelium podle Marka, s. 299

¹⁵⁵ Mk 16,8b

¹⁵⁶ DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 962

¹⁵⁷ Srov. LIMBECK, Meinhard. Evangelium sv. Marka, s. 196

výzvu k ohlašování zmrtvýchvstalého Ježíše Krista.“¹⁵⁸ Obdobně argumentuje J. Donahue. Protože Marek píše především pro křesťany, kteří zvěst o Ježíšově vzkříšení znají, mohl si dovolit nechat příběh otevřený a přimět tak čtenáře k osobnímu rozhodnutí. Selhání žen i učedníků odkazuje na jediné: „Postavou nejvíce hodnou následování je Ježíš.“¹⁵⁹ Podle M. Ryškové je „Marek velký teolog, který chce sdělit, že to, co ženy zažily, totiž sdělení, že Ježíš žije, přesahuje veškerou lidskou zkušenost – na to může člověk reagovat jen neschopností mluvit. Pro tuto skutečnost ve skutečnosti nejsou dostatečná slova. Marek píše pro lidi, kteří tuto zvěst znají, tedy je jasné, že se rozšířila. Mlčení žen musí mít jiný význam než nesplnění úkolu.“¹⁶⁰

Z matoušovské a lukášovské verze jsou vybrány jen ty odlišnosti, související přímo či nepřímo s tématem strachu. Obsahově blízká Markovi je perikopa Lukášova.

2.2.4.9 Lk 24,1-12

*Prvního dne po sobotě, za časného jitra, přišly k hrobu s vonnými mastmi, které připravily. Nalezly však kámen od hrobu odvalený. Vešly dovnitř, ale tělo Pána Ježíše nenašly. A jak nad tím byly bezradné, stanuli u nich dva muži v zářícím rouchu. **Zachvátil je strach** a sklonily tvář k zemi. Ale oni jim řekli: „Proč hledáte živého mezi mrtvými? Není zde, byl vzkříšen. Vzpomeňte si, jak vám řekl, když byl ještě v Galileji, že Syn člověka musí být vydán do rukou hříšných lidí, být ukřižován a třetího dne vstát.“ Tu se rozpomenuly na jeho slova, vrátily se od hrobu a oznámily všechno jedenácti učedníkům i všem ostatním. Byla to Marie z Magdaly, Jana a Marie Jakubova a s těmi ještě jiné, které to pověděly apoštolům. Těm však ta slova připadala jako blouznění a nevěřili jim. Petr se rozběhl k hrobu, nahlédl dovnitř a viděl tam ležet plátna. Vrátil se v údivu nad tím, co viděl.*

U Lukáše je příznačné, že ve svých spisech vyzdvihuje roli žen, v Ježíšově době společensky upozaděných. To se projevuje i v této perikopě, která vychází z markovského zdroje. Chybí jakýkoli negativní tón, ženy nedostávají žádné příkazy, jsou prvními svědky a aktivními hlasatelkami zprávy o vzkříšení a díky věrnému

¹⁵⁸ Srov. DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 965

¹⁵⁹ DONAHUE, J.R., Harrington, D.J. Evangelium podle Marka, s. 460

¹⁶⁰ Z konzultace M. Ryškové

doprovázení předvelikonočního Ježíše si dokáží uspořádat myšlenky o situaci i po vzkříšení. V tomto duchu interpretuje situaci se zjevením dvou mužů v prázdném hrobě i liturgický překlad, který nehovoří o strachu žen, ale o jejich bázni.¹⁶¹ Naopak markovskému pojetí je nejbližší překlad Jeruzalémské bible.¹⁶² Ekumenický překlad užívá slova strach. Jak se v této souvislosti liší Lukášův pohled od Markova? Neurčený počet žen si po cestě nedělá starosti s kamenem jako překážkou vstupu do hrobu, prvním negativním pocitem je bezradnost ve chvíli, kdy vstoupí do prázdného hrobu. Rozpaky se mění ve strach ve chvíli, kdy se u nich, na rozdíl od Matoušova mládence, objevují dva muži v zářícím rouchu. Zář je znamením nebeské bytosti, zdvojení postav potvrzuje věrohodnost svědků. Strach ženy projevují vnějším gestem: sklání tvář k zemi. To může být projevem jak úcty, tak rozpaků a zmatku, pravděpodobně se mísí vše. Nebeské bytosti nepovzbuzují ženy způsobem obvyklým v takových situacích slovy „nebojte se“, ale kladou jim otázku předjímající zásadní výpověď „není zde, byl vzkříšen“ a parafrázuje Ježíšovu galilejskou předpověď. V tomto momentu Marek zesiluje emotivní náboj situace, Lukáš si emocí žen již nevšímá a prezentuje jejich rozumově-volní aktivity. Ženy se rozpomínají na Ježíšova slova a jednájí. „I když není v textu výslovně nic uvedeno o víře žen, můžeme se nicméně domnívat, že jejich počínání ji může asi zahrnovat, jak vychází najevo z jejich spontánního a okamžitého jednání. Těžko je představitelné, že by učedníkům sdělily něco, čemu samy nevěří.“¹⁶³ Aniž by dostaly pověření (na rozdíl od Markovy verze), stávají se zvěstovatelkami radostného poselství, které přijaly. Zdůraznění příkladného jednání žen napomáhá i konec úryvku, popisující reakci apoštolů. Ženy nikterak neznevažují, ale jejich svědectví nepřijímají. Tímto teologickým záměrem chtěl autor vyjádřit skutečnost, že „víra ve vzkříšení se nezakládá ani na skutečnosti prázdného hrobu a ani na nepřímém svědectví, tj. na zkušenostech druhých, ale rodí se ze setkání se vzkříšeným Ježíšem.“¹⁶⁴ Stejně jako u Marka má i u Lukáše výjimečné postavení Petr. Reaguje spontánně a výpověď žen si běží ověřit. Pohled na plátina ležící v hrobě ho naplnil úžasem, má však těžkosti s plným pochopením situace. Údiv může, ale nemusí, být předstupněm víry. A Petrovu víru vzkřísilo teprve osobní setkání se Vzkříšeným.¹⁶⁵ Markův příběh a celé evangelium končí mlčením a strachem žen, Lukáš pokračuje

¹⁶¹ Zmocnila se jich bázeň a sklopily oči k zemi.

¹⁶² A jak tak v hrůze stály s tvářemi skloněnými k zemi

¹⁶³ MAREČEK, Petr. Evangelium podle Lukáše, s. 636

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 638

¹⁶⁵ Lk 24,34

příběhem zjevení na cestě do Emauz, Matouš pokračuje zjevením samotného Ježíše ženám, spěchajícím oznámit Ježíšovo vzkříšení učedníkům. V souvislosti se strachem uvádí Matouš některé nové motivy.

2.2.4.10 Mt 28,1-10

*Když uplynula sobota a začínal první den týdne, přišly Marie z Magdaly a jiná Marie, aby se podívaly k hrobu. A hle, nastalo velké zemětřesení, neboť anděl Páně sestoupil s nebe, odvalil kámen a usedl na něm. Jeho vzezření bylo jako blesk a jeho roucho bílé jak sníh. Strážci **byli strachem z něho bez sebe a strnuli jako mrtví**. Anděl řekl ženám: „**Vy se nebojte**, Vím, že hledáte Ježíše, který byl ukřižován. Není zde; byl vzkříšen, jak řekl. Pojdte se podívat na místo, kde ležel. Jděte rychle povědět jeho učedníkům, že byl vzkříšen z mrtvých; jde před nimi do Galileje, tam ho spatří. Hle, řekl jsem vám to.“ Tu rychle opustily hrob a se **strachem** i velikou radostí běžely to oznámit jeho učedníkům. A hle, Ježíš je potkal a řekl: „Budte pozdraveny.“ Ženy přistoupily, objímaly jeho nohy a klaněly se mu. Tu jim Ježíš řekl: „**Nebojte se**, jděte a oznamte mým bratřím, aby šli do Galileje; tam mě uvidí.“*

Je zjevné, že Matouš vychází z Markova příběhu, verši 28,1-8 provádí jeho revizi a připojuje vlastní pokračování. Vedle uvedeného zjevení vzkříšeného Ježíše je to spiknutí velekněží a strážných.¹⁶⁶ Kdo a jak prožívá strach u Matouše? Na rozdíl od Marka jsou protagonistky příběhu dvě ženy, které hrob navštíví, ale bez úmyslu pomazat mrtvé tělo. Novým momentem je skutečnost zemětřesení, které doprovázelo i Ježíšovu smrt na kříži a zdůrazňuje vzkříšení jako apokalyptickou událost.¹⁶⁷ Markova mládence nahrazuje Matouš postavou anděla Páně, který otevře hrob a na odvalený kámen usedne. Jeho božské atributy (*vzezření bylo jako blesk a jeho roucho bílé jak sníh*) jsou u Matouše nejvýraznější. Dalším novým prvkem jsou strážce u hrobu jako záruka toho, že mrtvé tělo nikdo nezciží. Zjevený anděl je zcela paralyzoval, s třesoucí se zemí se trásli i strážící vojáci. „Matouš si pohraje s významovou opozicí: jsou jako mrtví, zatímco ten, koho považují za mrtvého, již mrtvý není.“¹⁶⁸ Emotivní reakce žen se předpokládá, ale výslovně uvedena není. Napětí scény je umocněno povzbudivými

¹⁶⁶ Mt 28,11-15

¹⁶⁷ Srov. HARRINGTON, Daniel J. Evangelium podle Matouše, s. 439

¹⁶⁸ MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše, s. 491

slovy anděla ženám „*vy se nebojte*“, jasně oddělující ignorované strážce oprávněně prožívající strach a ženy, kterým je zvěstováno poselství o vzkříšení obdobnými slovy jako u Marka. Jak matoušovské ženy reagují? Ani ne mlčením paralyzovány strachem jako u Marka, ani bez emocí čistě intelektuálně a činem jako u Lukáše, ale silou emocí strachu a radostí bez meškání opouštějí prázdný hrob a s vynaložením všech sil běží radostnou událost oznámit učedníkům. A v takovém rozpoložení se jim Ježíš zjevuje. Ženy jsou tedy podle Matouše první, kdo vzkříšeného Ježíše spatří. A ve shodě s židovskou představou o vzkříšení těla z mrtvých: nezjevil se jim přízrak, ale mohou se ho dotýkat. Matouš rovněž klade důraz na postoj člověka, setkávajícího se s Ježíšem (*přistoupily, klaněly se mu*). „Postoj klanění ukazuje správný přístup vůči vzkříšenému Pánu, Matouš tak chtěl zdůraznit uctívání jako náležitý postoj vůči Ježíši.“¹⁶⁹ Úryvek končí Ježíšovými slovy, která opakují výzvu anděla k setkání s učedníky v Galileji. Opakování výzvy podtrhuje jeho význam. A uskutečněním tohoto vrcholného setkání učedníků s Ježíšem¹⁷⁰ v Galileji Matoušovo evangelium končí. K vyřízení vzkazu učedníkům (a zajisté nejen k tomu) jsou ženy povzbuzovány samotným Ježíšem: *Nebojte se!*

Shrnutí čtvrté části:

Bůh se nechává poznat, a to celistvě, s nárokem na totální obsáhnutí oslovené osoby. Tím dostává okamžik zjevení zásadní význam pro život člověka. Vybranými protagonisty zázračných zjevení jsou Zachariáš, Petr, apoštolové, Ježíšovi nejbližší učedníci a ženy. Společným jmenovatelem jejich postojů je bázeň a strach ve svých nejrůznějších formách. Terminologii spirituální teologie prožívali všichni protagonisté spíše mystérium tremendum, hroživé tajemství než mystérium fascinosum, tajemství okouzlující, výrazněji vystupující až po Ježíšově vzkříšení.

Zachariáš je představitel hluboce nábožensky žijícího člověka, který v momentu setkání s nebeským světem selže. Svým postojem se vymezuje a teprve očistné mlčení ho znovu disponuje plnit své náboženské poslání.

---

¹⁶⁹ Srov. HARRINGTON, Daniel J. Evangelium podle Matouše, s. 410

¹⁷⁰ Mt 28,16-20

Petr začíná své apoštolské působení velmi skromně. S úctou a respektem před uznávaným kazatelem uposlechne jeho výzvy a přes všechny pochybnosti je svědkem zázraku. Postoj pokory a respektu vůči božskému mu Ježíšovým povzbuzením a přítomností otevírá cestu k zárodku společenství, budoucí církve.

Apoštolové jsou vystavováni zkouškám. V okamžiku fyzického i psychického vyčerpání a v situaci nepříznivých okolností Ježíše nepoznávají, teprve v momentu, kdy je osloví a vstoupí do jejich blízkosti, reagují úžasem. U Marka ale nechápou, u Matouše vyznávají Ježíšovo božství.

Ježíšovi nejbližší učedníci, Petr, Jakub a Jan jsou svědky zázraku na hoře – představení Ježíše v jeho nebeské slávě. Na zázrak reagují učedníci zděšením, bázni a přirozeně těžkopádně. U Lukáše navíc mlčením, u Matouše je to Ježíš, který se jich dotýká a povzbuzuje je.

Posledními svědky zázračného zjevení jsou **ženy**. Zatímco v předchozích perikopách se reakce protagonistů u jednotlivých synoptiků v zásadě neliší, zde je to jinak. Marek představuje ženy ochromené a mlčící, Lukáš ženy ovládající své emoce a intelektem a vůlí plnící svá poslání; Matouš pak ženy nabitě emocemi, které jsou zdrojem sil pro realizaci jejich úkolů.

2.2.5 Strach ze smrti

„Jednou z hlavních věcí, které lidi ovlivňují je lidský strach ze smrti. Je to základní strach, který ovlivňuje všechny ostatní, strach, proti kterému nikdo není imunní.“¹⁷¹ Vedle traumatizujícího vědomí ztráty vlastního bytí prožívá člověk v souvislosti se smrtí v nejrůznějších intenzitách doprovodné stavy, jako jsou strach ze stárnutí a z bolesti, pocit marnosti z vykonaného díla či promarnění života jako takového, strach z opuštěnosti, strach z neznáma a řadu dalších momentů. Základní skutečností je chápání smrti, která je „traumatizujícím a definitivním přetržením našeho způsobu existence. Odporuje pudu sebezáchovy a touze po životě“.¹⁷²

---

¹⁷¹ KUSHNER, Harold S. Překonat strach, s. 158

¹⁷² Srov. Smrt - zmrtevýchvstání In DE FIORES, Stefano - GOFFI, Tullo (ed.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: 1999, s. 876

Téma smrti je obecně ve společnosti tabu. V rovině dotčených věd a institucí je patrna snaha se smrtí se vyrovnat a nabízet nejrůznější řešení situací smrti předcházejících. Tím ale otázka smrti, respektive smyslu smrtelného života, zůstává otevřená. Novou perspektivu pohledu na smrt otevírá pohled biblicko-křesťanský. Téma vzkříšení, rodící se již v době starozákonní, dostává jasný obrys v osobě Ježíše, který boří hranici mezi životem, smrtí a vzkříšením. „Já jsem vzkříšení a život. Kdo věří ve mne, i kdyby umřel, bude žít. A každý, kdo žije a věří ve mne, neumře navěky.“¹⁷³ Podíl na Kristově zmrtvýchvstání otevírá nový postoj ke smrti. „Kdo se chce připravit na smrt, musí přijmout smysl života, který není totožný s vitalitou, nýbrž tkví ve společenství s Kristem.“¹⁷⁴ V této perspektivě je smrt člověka konečnou volbou pro Boha a odevzdání se mu, smrt je „totalizátor“, okamžik, v němž se sbíhá minulost, přítomnost i budoucnost..., je to osobní rozhodnutí lásky, vržení do samého Krista, Boží okamžik.“¹⁷⁵

Strach ze smrti své dcery prožívá představený synagogy Jairos, strach ze své smrti zažívá Petr při chůzi po vodě za Ježíšem, vrcholnou situací je však Ježíšova modlitba v Getsemanské zahradě před ukřižováním.

Výchozím textem příběhu vzkříšení Jairovy dcery je Markova perikopa.

2.2.5.1 Mk 5,22-23.25.27-30.33-36.38.40b-42

*Tu přišel jeden představený synagogy, jménem Jairos, a sotva Ježíše spatřil, padl mu k nohám a úpěnlivě ho prosil: „Má dcerka umírá. Pojd', vlož na ni ruce, aby byla zachráněna a žila!“ Byla tam jedna žena, která měla dvanáct let krvácení. Když se doslechla o Ježíšovi, přišla zezadu v zástupu a dotkla se jeho šatů. Říkala si totiž: Dotknu-li se aspoň jeho šatu, budu zachráněna. A rázem ji přestalo krvácení a ucítila v těle, že je vyléčena ze svého trápení. Ježíš hned poznal, že z něho vyšla síla, otočil se v zástupu a řekl: „Kdo se to dotkl mého šatu?“ Ta žena věděla, co se s ní stalo a tak s **bázní a chvěním** přišla, padla mu k nohám a pověděla mu celou pravdu. A on jí řekl: „Dcero, tvá víra tě zachránila. Odejdi v pokoji, uzdravena ze svého trápení!“ Když ještě mluvil, přišli lidé z domu představeného synagogy a řekli: „Tvá dcera zemřela;*

¹⁷³ Srov. Jan 11, 25-26

¹⁷⁴ Smrt - zmrtvýchvstání In DE FIORES, Stefano - GOFFI, Tullio (ed.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: 1999, s. 879

¹⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 881

proč ještě obtěžuješ Mistra?“ Ale Ježíš nedbal na ta slova a řekl představenému synagogy: „Neboj se, jen věř!“ Když přišli do domu představeného synagogy, spatřili velký rozruch, pláč a kvílení. Ale on všechny vyhnal, vzal s sebou otce dítěte, matku a ty, kdo byli s ním, a vstoupil tam. Kde leželo dítě. Vzal ji za ruku a řekl: „Talitha kum“, což znamená: „Děvče, pravím ti, vstaň!“ Tu děvče hned vstalo a chodilo; bylo jí dvanáct let. A zmocnil se jich úžas a zděšení.

Vybraná část perikopy spojuje původně dva příběhy: Vzkříšení Jairovy dcery, který byl součástí příběhů od moře a navazoval na zázračné utišení bouře a uzdravení posedlého v Gerase, a uzdravení nemocné ženy, kterým Marek první příběh rozdělil. V obou příbězích se pracuje s tématem strachu v konfrontaci s vírou. První protagonistkou je vážně a dlouhodobě nemocná žena, jejíž stav se zhoršoval a život krátil.¹⁷⁶ Kvůli své nemoci byla společensky izolována, bez prostředků a prožívala situaci blížící se smrti. Strach ze smrti není explicitně vyjádřen, ale dá se předpokládat. U nemocné lze dále předpokládat strach, který musela překonat při porušení příkazu izolovanosti vmísením se do davu. To, že vychází ze své izolace a ve víře hledá věhlasného Mistra, je projevem její iniciativy a odvahy. Ústřední postavou druhého příběhu je Jairos, společensky postavený, bohatý¹⁷⁷ a pravděpodobně zdravý muž. Nemá strach o život svůj, ale o život své milované dcery.¹⁷⁸ Společným prvkem obou postav byla víra v Ježíšovu uzdravující moc. Jairos ji vyjadřuje veřejným vyznáním Ježíšovy moci gestem úklony k jeho nohám a prosbou o uzdravení dcery, nemocná žena neveřejným dotykem Ježíšova šatu. Ježíš její nemoc nepodceňuje, v momentu dotyku z něj vychází uzdravující síla. Dotyk nemocné na rozdíl od starozákonních představ Ježíše rituálně neznečišťuje, dotykem se „finančně, duševně a tělesně vyčerpaná osoba uzdravuje, znovu nabývá důstojnost.“¹⁷⁹ Podle P. Dubovského je plna strachu z toho, že je veřejně usvědčená z tajného použití neznámé nadpřirozené moci a plna bázně jako důsledku Ježíšova působení. Její chvění jako reakce na prožívané pocity to dosvědčuje.¹⁸⁰ Podle M. Limbecka „to byla ještě slepá víra, z níž tato nevyлéčitelná žena přijímá spasení.

¹⁷⁶ Srov. Mk 5,26. Nemoc trvala dvanáct let, 12 je číslem plnosti, žena svou nemocí byla plně zasažena a dle Lv 15,25-28 byla kulticky nečistá. Taková žena se nesměla dotknout ničeho zasvěceného (Lv 12,4).

¹⁷⁷ Na jeho bohatství lze usuzovat z toho, že v domě byla oddělená místnost, kde ležela nemocná. „Domy běžných lidí v Kafarnaum měly jednu velkou místnost, která se používala jen na nocleh. V průběhu dne byli všichni venku.“ Srov. DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 341

¹⁷⁸ Zdrobnělina *dcerka* vyjadřuje otcovu lásku, nikoli jen věk či výšku růstu. Srov. DONAHUE, J.R., Harrington, D.J. Evangelium podle Marka, s. 185

¹⁷⁹ Srov. DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 338

¹⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 339

Ještě se s Pánem nesetkala. Ale když před ním stála tvář v tvář, bála se a třásla, protože věděla, co se s ní stalo. Když je věřícímu darováno první jasné setkáním s Pánem, přepadne ho bázeň a strach. Zkušenost strachu se ale stává branou, kterou k němu vychází celá hloubka Ježíšovy lásky.¹⁸¹ Uzdravená žena padá Ježíšovi k nohám a ve veřejném prostoru přiznává celou pravdu. Ježíšova reakce je objímající, objasňující a žehnající: Oslovením „*dcero*“ ji okamžitě přijímá do své duchovní rodiny,¹⁸² vyzdvihuje víru, která ji uzdravila, ne magický dotyk jeho šatu a výzvou „*jdí v pokoji*“ jí žehná a potvrzuje její trvalé uzdravení.

K naplnění Jairovy prosby dochází dramaticky a zdlouhavě. Nejprve dochází ke zdržení s nemocnou ženou, pak mu lidé z jeho domu oznamují dceřinu smrt. Ve chvíli vystupňovaného zoufalství ho Ježíš nejprve vyzývá překonat strach a následně povzbuzuje jeho vytrvalost v počáteční víře. „Výzva „*neboj se*“ je biblické ujištění o Boží blízkosti, která v tomto případě není pro člověka ohrožením, ale nadějí.“¹⁸³ Ježíšova slova stojí v protikladu k naříkajícímu davu a apelují na Jaira, který byl právě svědkem naplnění víry uzdravené ženy. „Do kontrastu tak přichází zástup s důvěrou v Ježíšovu moc a skupina přesvědčená o nevyhnutelných zákonitostech smrti.“¹⁸⁴ Jaká je Ježíšova reakce? Vykáže ty, kteří víru nemají, mimo prostor, kde se zázrak uskuteční. Ty, co zůstávají, spojuje naděje, že Ježíš situaci může změnit. Boží moc a vůle se uskutečňuje ihned: Po uchopení ruky a oslovení¹⁸⁵ děvče vstává a chodí. Strach ze smrti střídá zděšení a úžas z dotyku Boží moci, z oživení klinicky mrtvé. Liturgický překlad „lidé byli úžasem jako bez sebe“, doslovně „a žasli hned úžasem velikým“ vyjadřuje výjimečnou povahu tohoto zázraku.¹⁸⁶

Závěrem nelze nekomentovat reakce těch, kdo byli vedlejšími účastníky příběhu. Nejprve senzacechtivý dav doprovází Jaira a Ježíše. Pak jsou to učedníci, kteří hodnotí situaci pragmaticky; hledat v davu někoho, kdo vyvolal Ježíšův dotaz, považovali za pošetilé. „Kdyby totiž záleželo na Ježíšových učednících, nebylo by k setkání Ježíše s ženou trpící krvotokem vůbec došlo a žena by nenalezla u Ježíše svou spásu.“¹⁸⁷ Lidé z domu Jaira od očekávání zázraku zrazovali a Ježíšovu vysvětlení situace se dokonce

---

¹⁸¹ Srov. LIMBECK, Meinrad. Kleiner Kommentar. Das evangelium nach Markus (1-10), s. 24

¹⁸² Srov. Mk 3,31-35

¹⁸³ POKORNÝ, Petr. Evangelium podle Marka, s. 111

¹⁸⁴ DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 340

¹⁸⁵ Slova „*Talitha kum*“ znamenají v aramejštině doslova „*ovečko, vstaň*“. Srov. DONAHUE, J.R., Harrington, D.J. Evangelium podle Marka, s. 189. Toto Ježíšem použité citově zabarvené slovo koresponduje se zdobnělinou „*dcerka*“, kterou jmenoval svou dceru Jairo.

¹⁸⁶ Srov. DONAHUE, J.R., Harrington, D.J. Evangelium podle Marka, s. 190

¹⁸⁷ LIMBECK, Meinrad. Evangelium sv. Marka, s. 70

vysmívali. Vysmívali se titíž, kteří předtím naříkali. „Posměch bývá výrazem bezradnosti nad smrtí.“¹⁸⁸

Lukášův příběh je obdobný, budou zmíněny jen rozdíly, které s tématem strachu nějak souvisí.

2.2.5.2 Lk 8,41-42a.43-45a.47-51.52b.54-55a.56a

*Tu k němu přišel muž, který se jmenoval Jairo; byl to představený synagogy. Padl Ježíšovi k nohám a úpěnlivě ho prosil, aby přišel do jeho domu, protože měl jedinou dceru. Asi dvanáctiletou, a ta umírala. A byla tam žena, která měla dvanáct let krvácení, a nikdo ji nemohl uzdravit. Přišla zezadu a dotkla se třásní jeho šatu, a hned jí krvácení přestalo. Ježíš řekl: „Kdo se mne to dotkl?“ Když žena viděla, že se to neutají, přišla **chvějíc se**, padla mu k nohám a přede všemi lidmi vypověděla, proč se ho dotkla a jak byla uzdravena. A on jí řekl: „Dcero, tvá víra tě zachránila, jdi v pokoji.“ Když ještě mluvil, přišel kdosi z domu představeného synagogy a řekl: „Tvá dcera je mrtva; už Mistra neobtěžuj.“ Ježíš to uslyšel a řekl: **Neboj se**, jen věř a bude zachráněna.“ Když přišel k domu, nedovolil, aby někdo s ním šel dovnitř, jen Petr, Jan a Jakub s otcem té dívky i s její matkou. Řekl: „Neplačte. Nezemřela, ale spí.“ Vzal ji za ruku a zvolal: „Dcerko, vstaň!“ Jejich rodičů se zmocnil **úžas**.*

Lukáš vypravuje tento příběh na základě Markovy předlohy. Dále jsou zmiňováni jen někteří protagonisté. U Lukáše je Jairovo citové pouto k dceři zdůrazněno tím, že jde o dceru jedinou. To, že je dcerou na počátku dospělosti, uvádí, na rozdíl od Marka, hned v úvodu příběhu. Dvanáct let věku a dvanáct let utrpení je uvedeno ve dvou po sobě následujících verších a tak na rozdíl od Marka lépe vynikne teologický záměr: „To, co se stane ženě nemocné dvanáct let, se stává znamením pro to, co bude učiněno pro dvanáctiletou dívku.“¹⁸⁹ Ježíš rozhodným způsobem vstupuje do života obou žen. Uzdravuje tu, která dvanáct let trpěla, a její život se blížil ke konci a oživuje tu, která po dvanácti letech dospívání namísto otevření se životu zemře.

---

¹⁸⁸ POKORNÝ, Petr. Evangelium podle Marka, s. 112

¹⁸⁹ MAREČEK, Petr. Evangelium podle Lukáše, s. 289

U Marka je více zdůrazněna snaha nemocné ženy o záchranu: „Podstoupila mnohé léčení u mnoha lékařů a vynaložila všechno, co měla, ale nic jí to nepomohlo.“¹⁹⁰ Lukáš zde pouze konstatuje stav: „Nikdo ji nemohl uzdravit.“¹⁹¹ Rozdílné je rovněž zostření na reakci uzdravené ženy. U Lukáše je zdůrazněn veřejný charakter jejího vyznání, jehož obsah je konkrétní. „Přede všemi lidmi vypověděla, proč se ho dotkla a jak byla hned uzdravena.“¹⁹² Markovo podání je osobnější a otevírá prostor pro spirituální interpretaci: „Pověděla mu celou pravdu.“ Rozdílná je i četnost výrazu „všichni“. U Lukáše jsou tímto slovem popisovány různé reakce lidí, vyjadřující jejich uniformitu a neosobitost. Na počátku příběhu je to nadšení davu: „Když se Ježíš vracel, už na něj všichni čekali.“¹⁹³ Po Ježíšově dotazu „*kdo se mne to dotkl*“ reagují příznačně: „Všichni zapírají.“¹⁹⁴ Když potom s Petrem, Janem, Jakubem a rodiči přistoupili k mrtvé dívce „všichni nad mrtvou plakali a naříkali, ... posmívali se mu.“¹⁹⁵ Marek slovo „všichni“ používá jen jednou a to na rozdíl od Lukáše v situaci, kdy poté, co dav kvílel a posmíval se Ježíšovi, vykazuje všechny z domu: „všecky vyhnal“¹⁹⁶ a bere k mrtvé jen vyvolené. U Lukáše Ježíš davu nedovoluje, aby byl přítomen oživení, u Marka ho dokonce vyhání. Víru, která zázrak umožňuje, dav nemá. Je to právě víra, které je v obou příbězích chápána jako důvěra v Ježíšovu moc. „Kdo skládá naději v Ježíše a důvěruje mu, ten při setkání s ním zakusí záchranu.“¹⁹⁷

Strach ze smrti prožívá i tonoucí Petr ve chvíli, kdy o Ježíšově moci pochybuje.

2.2.5.3 Mt 14,28-31

*Petr mu odpověděl: „Pane, jsi-li to ty, poruč mi, ať přijdu k Tobě po vodách!“ A on řekl: „Pojď!“ Petr vystoupil z lodi, vykročil na vodu a šel k Ježíšovi. Ale když viděl, jaký je vítr, **přepadl ho strach**, začal tonout a vykřikl: „Pane, zachraň mne!“ Ježíš hned vztáhl ruku, uchopil ho a řekl mu: „Ty malověrný, proč jsi pochyboval?“*

¹⁹⁰ Mk 5,26a

¹⁹¹ Lk 8,43b

¹⁹² Lk 8,47b

¹⁹³ Srov. Lk 8,40

¹⁹⁴ Srov. Lk 8,45

¹⁹⁵ Srov. Lk 8,52.53

¹⁹⁶ Srov. Mk 5,40

¹⁹⁷ MAREČEK, Petr. Evangelium podle Lukáše, s. 293

Vybrané verše jsou druhou částí perikopy o Ježíšově kráčení po moři.¹⁹⁸ Marek tuto pasáž nemá. Oba evangelisté pak shodně perikopu končí Ježíšovým vstoupením do lodi a utišením větru, Marek zdůrazňuje nechápavost učedníků, Matouš naopak jejich uznání Ježíše Božím synem. Téma strachu prolíná celou perikopou. Zatímco v její úvodní části mají strach všichni učedníci, v této komentované části je prezentován strach jednotlivce, konkrétně Petra.¹⁹⁹ Petr se odlišuje od ostatních učedníků neopouštějících bezpečí lodi a je jakýmsi prototypem Bohem osloveného člověka. První jeho reakcí je pochybnost o pravosti zjevení: „*Pane, jsi-li to ty,...*“, dále následuje výraz poslušnosti a vůle se podřídít: „*...poruč mi,*“ a nakonec absolutní důvěra v Boží moc: „*...at' přijdu k tobě po vodách.*“ Tato důvěra mu má dát podíl na Ježíšově zázračné moci a jeho reakce je projevem mimořádné odvahy. Poté, co se Ježíš legitimuje slovy „*Já jsem to*“²⁰⁰, zpochybňuje Petr jeho majestát ověřováním si jeho identity, ale současně chce dělat to, co dělá jen Bůh. A v tomto momentu se rozvíjí modelové téma následování. „Petr neví úplně jistě, do čeho jde, neví, jak se to dělá, a neví, jak je to vůbec možné. Je-li ale ten, kdo se mu zjevuje skutečně Ježíš, je třeba za ním jít, přestože v tu chvíli všechny souvislosti nechápe.“²⁰¹ Následování Ježíše se odehrává v situaci, kterou člověk technicky nechápe, ale stačí jasné Ježíšovo: „*Pojď!*“ a celá budoucnost se otevírá, Ježíšova výzva dává sílu. „Ve skutečnosti Petr může nyní dělat, co je pro něj nemožné, stejně jako je věřícím přislíbeno pohnout horou.“²⁰² S pohledem a myslí koncentrovanou na Ježíše se na počátku Petrovy cesty odehrává zázrak. Zákonitě však přichází krize, reprezentovaná strachem z nepříznivých okolností. Petr k nim obrací svou pozornost, dostává se do sféry jejich vlivu a začíná tonout. „Petrovo krátké setkání s vírou skončilo, jakmile pocítil běsnění bouře. Začne přemýšlet o své nebezpečné situaci spíše než o moci Ježíše a začíná klesat do vody. Prošel určitou vzdálenost a je téměř na konci cesty k Ježíši, ale poslední krok nemůže udělat.“²⁰³ Podle M. Konradta vítr symbolizuje těžkosti Ježíšových učedníků: „Teprve když Petr už nehledí na Ježíše, ale na silný vítr, který se zde stává symbolem utrpení Ježíšových následovníků, a jeho víra ustupuje k obnovenému strachu, začíná klesat.“ Strach je projevem malé víry a

¹⁹⁸ S. 35 této práce

¹⁹⁹ Není bez zajímavosti, že v obdobné denní době, před úsvitem, a odlišně od ostatních se projevuje Petr: má strach z lidí a zapírá Ježíše v pašijovém příběhu Velikonoc. Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše, s. 262

²⁰⁰ Mt 14,27

²⁰¹ Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše, s. 261

²⁰² Srov. KONRADT, Matthias. Das Evangelium nach Matthäus, s. 238 s odkazem na Mt 17,20 a Mt 21,21

²⁰³ Srov. OSBORNE, Grant R. Matthew. Exegetical Commentary on the New Testament, s. 576

zdrojem pochybností. Pochybnosti jsou pak příznačné pro svou nejednoznačnost, „rozdělenost mysli mezi Boha a tento svět.“²⁰⁴ Strach ze smrti a zbývající víra jsou však impulzem k Petrovu výkřiku „*Pane, zachraň mě!*“ A Ježíš, pán situace, Boží Syn a nositel svého jména,²⁰⁵ neprodleně jedná. Jeho moc není závislá na úrovni Petrovy víry, uchopí ho za ruku a zachrání ho před utonutím.

Petr se tak stává prototypem věřícího člověka všech dob. „Petrovo dobrodružství je dobrodružství každého člověka“²⁰⁶ Proti člověku malé víry stojí Ježíš zachránce. „Epifanie Ježíše a jeho moci pro záchranu těch, kdo jsou v úzkosti, poskytuje základ odvahy navzdory vědomí ‚malé víry‘“²⁰⁷ Podle G. Osborna je zřejmá přímá úměra mezi duchovním životem s Kristem a přemáháním hříchu a pokušení. „Celý Nový Zákon staví na tom, že vítězství nad hříchem a pokušením je zcela spojeno s mírou, do jaké jsme zaměřeni na Krista. Petr je modelovým učedníkem i ve svém selhání. Je to příliš lidská postava, bojující se svým rostoucím povědomím o Kristu, stejně jako my všichni.“²⁰⁸ Víra se pak podle něj osvědčuje především v dobách zkoušek a problémů. Těžiště celého života ve víře pak zdůrazňuje E. Schweizer. Prohlubující se vztah ke Kristu dává nahlížet na problémy života člověka z jiné perspektivy a otupuje jejich zdánlivou naléhavost. „Tam, kde víra žije v přísném souladu s Ježíšovým slovem, by měla být schopna realisticky vidět bouře a vlny, ale skrze ně zůstat orientována pouze na Ježíšova zaslíbení.“²⁰⁹

Vyvrcholením tématu strachu ze smrti je událost v Gestemane.

2.2.5.4 Mk14,32-39.41

*Přišli na místo zvané Getsemane. Ježíš řekl svým učedníkům: „Počkejte tu, než se pomodlím.“ Pak vzal sebou Petra, Jakuba a Jana. **Přepadla ho hrůza a úzkost.** A řekl jim: „Má duše je smutná až k smrti. Zůstaňte zde a bděte!“ Poodešel od nich, padl na zem a modlil se, aby ho, je-li to možné, minula tato hodina. Řekl: „Abba, Otče, tobě je všechno možné; odejmi ode mne tento kalich, ale ne co já chci, nýbrž co ty chceš.“ Přišel k učedníkům a zastihl je ve spánku. Řekl Petrovi: „Šimone, ty spíš? Nedokázal jsi*

²⁰⁴ Srov. OSBORNE, Grant R. Matthew. Exegetical Commentary on the New Testament, s. 576

²⁰⁵ Jméno Ježíš pochází z hebrejského Jehošua, zkráceně Ješua a znamená Jahve/Bůh zachraňuje

²⁰⁶ FAUSTI, Silvano. Nad evangeliem podle Matouše, s. 324

²⁰⁷ HARRINGTON, Daniel J. Evangelium podle Matouše, s. 255

²⁰⁸ Srov. OSBORNE, Grant R. Matthew. Exegetical Commentary on the New Testament, s. 577

²⁰⁹ Srov. SCHWEITZER, Eduard. Das Evangelium nach Matthäus, s. 210

jedinou hodinu bdít? Bděte a modlete se, abyste neupadli do pokušení. Váš duch je odhodlán, ale tělo slabé.“ Znovu odešel a modlil se stejnými slovy. Přišel potřetí a řekl jim: „Ještě spíte a odpočíváte? Už dost! Přišla hodina, hle, Syn člověka je vydáván do rukou hříšníků.

Modlitba v Getsemane je z pohledu sledovaného tématu strachu zcela výjimečná. Jedině zde prožívá strach a úzkost sám Ježíš, „agónie v zahradě je okno do jeho nejintimnějšího já“.²¹⁰ Kontextem perikopy je předcházející Ježíšova vize utrpení a vzkříšení a Petrovo odhodlání s ním zemřít a následné Ježíšovo zatčení, opuštění všemi a Petrovo zapření. Vybraný text přihlíží k reakci učedníků jen okrajově a koncentruje se především na Ježíše. Prvním momentem příběhu je Ježíšovo oddělení se od učedníků a výběr Petra, Jakuba a Jana, jeho nejbližších učedníků a společníků modlitby. Biblicky významné číslo tři znamenající též završení či rozhodný okamžik se objevuje i v této souvislosti. Poprvé jsou tito tři učedníci svědky Ježíšova zázračného vzkříšení Jairovy dcery,²¹¹ podruhé svědky jeho slávy při proměnění na hoře²¹² a potřetí mají být svědky Ježíšovy úzkosti a strachu. „Mají být schopní vidět jeho lidskou přirozenost v největší slabosti a nepochybovat o jeho božství.“²¹³ Emocionální hloubku, intenzitu a dynamiku prožitku vyjadřuje Marek vazbou slovesa *érxato* – začal se dvěma infinitivy *ekthambeisthai* – být naplněn hrůzou – a *adémonein* – být naplněn úzkostí. Překladatelé se s touto kombinací sloves vypořádávají různě: *Přepadla ho hrůza a úzkost* (ČEP), *pak se ho zmocnila hrůza a úzkost* (Liturgický překlad), *začal pociťovat děs a úzkost* (Jeruzalémská bible), *začal se děsit a znepokojoval* (Český studijní překlad). Emoce děsu a hrůzy jsou vystupňováním strachu a dochází k nim, „když má člověk vědomí nemožnosti kontroly situace, která strach vyvolala.“²¹⁴ Úzkost v této situaci může být úzkostí existenciální, kdy si člověk „uvědomuje ztrátu smyslu, lidskou osamělost, odcizenost, zvěcněnost“.²¹⁵ Krajní mez duševního stavu potvrzují Ježíšova slova: „*Má duše je smutná až k smrti.*“ Marek zde vychází z popisu žalmisty vyjadřujícího obdobné duševní rozpoložení.²¹⁶ Podle J. Donahue svědčí verše 14,33b a 14,34a o Ježíšově

²¹⁰ Srov. FAUSTI, Silvano. Nad evangeliem podle Marka, s. 392

²¹¹ Mk 5,37

²¹² Mk 9,2

²¹³ DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 842

²¹⁴ Srov. NAKONEČNÝ, Milan. Emoce, s. 337

²¹⁵ Srov. tamtéž, s. 314. M. Heidegger píše o úzkosti jako „deficitním“ modu existence.

²¹⁶ „Proč se tak trpce rmoutíš, má duše, proč ve mně úzkostně sténáš?“ Ž 42,6; Ž 42,12; Ž 43,5

vnitřní trýzni a zmatku.²¹⁷ Že se nejedná o ryze Markovo literární ztvárnění ústní tradice nebo redakční úpravu pramene dokládá úvaha Pokorného o historickém pozadí vzniku textu.²¹⁸ „Slovní znění modlitby bylo jistě pod vlivem žalmů formulováno Markem, ale její obsah je něčím v církevní tradici o Ježíšovi tak neobvyklým a přitom tak dobře dosvědčeným, že musíme getsemanskou perikopu, k jejímuž jádru Ježíšova úzkost náleží, považovat za autentickou.“²¹⁹ Smutek až k smrti může být vyjádřením stavu, který je se smrtí srovnatelný nebo je na jejím pokraji.²²⁰ I zde je patrná souvislost se starozákonním textem o zármutku nad zradou přítele.²²¹ V tak vypjaté situaci žádá Ježíš učedníky o spoluúčast a bdělost. Nežádá je, aby ho následovali, ani je v tomto okamžiku nevybízí k nějaké činnosti nebo modlitbě; mají zůstat tam, kde jsou, být nablízku Ježíši, který se bude modlit, a být při tom bdělí. Následně jsme svědky boje, který Ježíš svádí, když přijímá svůj úděl.²²² Nevyhledává absolutní samotu, ale je těm, které si vyvolil, nablízku.²²³ Gesto pádu na zem je, stejně jako v případě Abraháma,²²⁴ výrazem pokory před Bohem nevylučující citové rozpoložení. V situaci krajního vypětí se Ježíš modlí. Řeckému výrazu otče (ho patér) předrazuje Marek aramejský výraz (abba), který odpovídal Ježíšovu oslovení Boha.²²⁵ Jako člověk před přicházejícím utrpením a smrtí prosí Boha o záchranu, ne však za každou cenu, ale je-li to objektivně možné a shoduje-li se to s vůlí Otce. A s plnou důvěrou, že u něho je možné vše, i záchrana ze zcela bezvýchodné situace.²²⁶

Závěr vybraného textu perikopy je zaměřen na trojí selhání učedníků a trojí Ježíšův návrat. Namísto účastného bdění jeho nejbližší usnuli a opakovaně usínají. Ježíš, toužící po kontaktu s nejbližšími, nejdříve oslovuje Petra, který po cestě do Getseman horlivě sliboval svou věrnost,²²⁷ pak se obrací i na ostatní. Po jeho vzoru mají bdělostí a modlitbou odolávat pokušení. Marek geniálně pracuje s trojstupňovým schématem,

²¹⁷ Srov. DONAHUE, J.R., Harrington, D.J. Evangelium podle Marka, s. 413

²¹⁸ Církev byla v době vzniku textu (před rokem 70) ohrožena monofyzitskými představami o Ježíšově jedině, a to božské podstatě. Proto převládala tendence chápat Ježíše jako toho, kdo chápe své utrpení jako Boží určení a zná předem výsledek. Srov. POKORNÝ, Petr. Evangelium podle Marka, s. 261

²¹⁹ Tamtéž. Srov. též Jan 12,27

²²⁰ Srov. DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 843

²²¹ „Což tě nezarmoutí až k smrti, když se ti druh a přítel změní v nepřítele?“ Sir 37,2

²²² Mk 14,35-36

²²³ „Poodešel od nich“ (ČEP), „Trochu poodešel“ (Liturgický překlad), „Poodešel o kousek dále“ (Jeruzalémská bible)

²²⁴ Gen 17,3

²²⁵ Srov. Srov. DONAHUE, J.R., Harrington, D.J. Evangelium podle Marka, s. 410

²²⁶ O Boží všemohoucnosti učí Ježíš učedníky v souvislosti s podmínkami spásy člověka. „...vždyť u Boha je možné všechno“ Mk 10,27b; také Job v závěrečné odpovědi na druhou Boží řeč říká: „Uznávám, že všechno můžeš a že žádný záměr tobě není neproveditelný.“ Job 42,2

²²⁷ „I kdyby všichni odpadli, já ne.“ Mk 14,29b

který mu umožňuje vystihnout dynamiku situace i intimitu Ježíšovy modlitby. „Pomocí trojnásobného vzdálení od učedníků nechává čtenáře vnořit se do vnitřního Ježíšova života, který stojí tváří v tvář vlastní smrti.“²²⁸ Po Ježíšově vnitřním zápasu v modlitbě, popsaném přímou řečí, je poukázáno na obdobnou druhou modlitbu. Třetí modlitba již vyplývá pouze z kontextu a její obsah zůstává čtenáři skrytý. „Čtenář tak slyší Ježíše se modlit, potom jen ví, že se modlí podobně jako poprvé a nakonec mu autor úplně zamlčí, co se událo v době třetího momentu samoty. Čtenář jen vidí, jak se z tohoto procesu vynoří Ježíš odhodlaný přijmout to, co dopustil Otec.“²²⁹ S obdobnou dynamikou je popsán Ježíšův postoj k učedníkům: před první modlitbou je to výzva k bdělosti, pak výčitka a opakovaná výzva doplněná pokynem k modlitbě, po druhé modlitbě je nechává spát.²³⁰ Scéna na závěr vrcholí v přímé řeči pokynem k aktivnímu postoji k přicházejícímu momentu zrady.

V této krátké perikopě jsme svědky zásadního přelomu v emotivním rozpoložení Ježíše. Na jejím začátku je to prožívaný děs a hrůza z blížící se smrti, na jejím konci pak smířené a energií nabitě vykročení vstříc zradě, utrpení a smrti. „Kontrasty poukazují na jádro statě, kde nastala proměna – Ježíšův rozhovor s Bohem.“²³¹ Dalším zřetelným kontrastem je vznešenost a statečnost Ježíšova a slabost učedníků. I přes pro nás nepředstavitelnou zkušenost blížícího se utrpení Ježíš své učedníky za jejich postoje a chování neodsuzuje. Naopak je vyzývá ke svému následování. A jak je zřejmé z pozdějšího vývoje událostí, i přes své slabosti a nedostatky tak učinili. „Marek píše své evangelium s vědomím, že učedníci nakonec tento zážitek překonali a pochopili, co Ježíšovo utrpení a smrt znamenaly, s poslušností reagovali na Ježíšovo ‚pojďme‘, kázali evangelium a vydali se Ježíšovi. Marek vybízí své čtenáře, aby učinili totéž.“²³²

S odlišnými důrazy vidí getsemanskou událost Lukáš.

---

²²⁸ Srov. DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 849

²²⁹ Srov. tamtéž

²³⁰ Spánek učedníků má nepochybně i symbolickou hodnotu; nejde jen o obyčejnou únavu, i jim zůstává to nejdůležitější tajemství, ještě nejsou s to chápat, oč jde. Ve styku s tajemstvím usnuli i učedníci ve scéně Proměnění na hoře (Lk 9,32) a Bůh stvořil Evu, když Adam spal (Gen 2,21). Spánek má také co do činění se smrtí: Ježíš mluví o spánku Lazara (Jan 11,11); ten, kdo zemřel „zesnul“. Na rozdíl od Ježíše učedníci ještě nejsou s to přijmout Ježíšovu cestu.

²³¹ Srov. DUBOVSKÝ, Peter. Marek, s. 851

²³² Srov. Srov. DONAHUE, J.R., Harrington, D.J. Evangelium podle Marka, s. 415

2.2.5.5 Lk 22,40-46

Když došel na místo, řekl jim: „Modlete se, abyste neupadli do pokušení.“ Pak se od nich vzdálil, co by kamenem dohodil, klekl a modlil se: „Otče, chceš-li, odejmi ode mne tento kalich, ale ne má, nýbrž tvá vůle se staň.“ Tu se mu zjevil anděl z nebe a dodával mu síly. Ježíš v úzkostech zápasil a modlil se ještě usilovněji; jeho pot kanul na zem jako krupěje krve. Pak vstal od modlitby, přišel k učedníkům a shledal, že zármutkem usnuli. Řekl jim: „Jak to, že spíte? Vstaňte a modlete se, abyste neupadli do pokušení.“

Zatímco u Marka je zmiňováno Ježíšovo velké psychické rozrušení, jeho touha po spoluúčasti tří nejbližších učedníků a jejich opakované selhávání, v centru pozornosti Lukáše je samotný Ježíš, jeho duchovní boj a modlitba. O strachu, děsu či hrůze zde není zmínka, emotivní stav je popisován pouze úzkostí, kterou můžeme z kontextu podle jedné z psychologických klasifikací označit jako existenční.²³³ Perikopa je zarámována výzvami k modlitbě adresovanými učedníkům, ke kterým je Lukáš na rozdíl od Marka zdánlivě shovívavý: příčina spánku není jejich slabost, ale zármutek. Pro řecké posluchače, kterým je evangelium určeno, je však slovo *lypé* – *zármutek* spojováno s negativními asociacemi: se závistí, zbabělostí nebo strachem. Naopak postoj Ježíšův, podle Lukáše strachu zbavený a s odvahou smrti čelící, je postojem pravého filozofa.²³⁴ V tomto smyslu je možné parafrázovat již výše citovaný Kierkegaardův výrok, že úzkost ve spojení s vírou je vlastně možností svobody, která odhaluje všechny klamy a zjevuje tak pravdu bytí.²³⁵ Absenci citového neklidu pak dokládá i postoj při modlitbě; Ježíš pokleká, což je výrazem naléhavé prosby a pokory modlícího se.²³⁶ Zatímco komentáře Markova popisu Ježíšova poodstoupení od učedníků vidí za tímto gestem i touhu být učedníkům nablízku, Lukášovo *co by kamenem dohodil* je vykládáno jako Ježíšova snaha být pro učedníky příkladem. „Učedníci mají být schopni vidět a slyšet modlícího se Ježíše, který je pro ně vzorem k napodobování.“²³⁷ Obsah modlitby je obdobný s markovskou verzí, formálně je však jednodušší a je v něm silněji akcentováno odevzdání se do vůle Otce. Vlastním

²³³ Srov. NAKONEČNÝ, Milan. *Emoce*, s. 319

²³⁴ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*, s. 367

²³⁵ Srov. NAKONEČNÝ, Milan. *Emoce*, s. 314. V této souvislosti je možné připomenout postoj Joba, který je ochoten zemřít, jen když dospěje k pravdě. „Job nepřijímá život za cenu lži, dává přednost pravdě i za cenu smrti“ Dle přednášek J. Hřebíka

²³⁶ Židé zpravidla při modlitbě stáli, srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše* s. 593

²³⁷ MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše* s. 593

lukášovským tématem je zjevení anděla a fyziologický projev vydávaného úsilí – stékání potu. Přestože tyto verše v některých významných starých rukopisech chybí, jsou díky řadě lukášovských znaků považovány za autentické. Zjevení anděla jako odpověď Boha na jeho modlitbu je znamením Boží přítomnosti a podpory. Ne však ve smyslu odstranění Ježíšovy úzkosti a odejmutí kalicha utrpení, ale jako podnět k modlitbě ještě usilovnější. Pohled na úzkost a stékající pot se u exegetů různí. Podle P. Marečka „srovnání Ježíšova potu z úzkosti s krůpějí krve padajícími na zem objasňuje intenzitu strachu, který doprovází Ježíšovu modlitbu.“²³⁸ Naznačené tezi o Ježíšově zvládnutí strachu a plného odevzdání se do vůle Otce však spíše odpovídá výklad L. Johnsona: Lukáš ukazuje Ježíše jako duchovního bojovníka, spojujícího svou vůli s vůlí Otce. V rozhodujících chvílích opouští touhu žít a vyhnout se utrpení a statečně přijímá, co je mu určeno. Anděl vystupuje jako „cvičitel svého svěřence a podněcuje jej k usilovnější modlitbě. Krvavý pot se stává předzvěstí krve, kterou Ježíš prolíje.“²³⁹ Tímto výkladem není umenšeno Ježíšovo lidství, ale je zdůrazněna jeho podstatná část – pevnost vůle, „boj proti moci temnot a přijmutí svého údělu v modlitbě“.²⁴⁰

Více společných motivů s Markem než s Lukášem má ve své perikopě Matouš.

2.2.5.6 Mt 26,36-46

*Tu s nimi Ježíš přišel na místo zvané Gestemane a řekl učedníkům: „Počkejte zatím zde, já půjdu dál, abych se modlil.“ Vzal sebou Petra a oba syny Zebedeovy; tu **na něho padl zármutek a úzkost**. Tehdy jim řekl: „Má duše je smutná až k smrti. Zůstaňte zde a bděte se mnou!“ Poodešel od nich, padl tváří k zemi a modlil se: „Otče můj, je-li možné, ať mne mine tento kalich; avšak ne jak já chci, ale jak ty chceš. Potom přišel k učedníkům a zastihl je ve spánku. Řekl Petrovi: „To jste nemohli jedinou hodinu bdít se mnou? Bděte a modlete se, abyste neupadli do pokušení. Váš duch je odhodlán, ale tělo slabé.“ Odešel podruhé a modlil se: Otče, není-li to možné, aby mne ten kalich minul, a musím-li jej pít, staň se tvá vůle.“ A když se vrátil, zastihl je opět spící; nemohli oči udržet. Nechal je, zase odešel a potřetí se modlil stejnými slovy. Potom přišel*

²³⁸ MAREČEK, Petr. Evangelium podle Lukáše s. 593

²³⁹ JOHNSON, Luke T. Evangelium podle Lukáše, s. 369

²⁴⁰ Tamtéž

k učedníkům a řekl jim: „Ještě spíte a odpočíváte? Hle, přiblížila se hodina, a Syn člověka je vydáván do rukou hříšníků. Vstaňte, pojd'me! Hle přiblížil se ten, který mě zrazuje.“

Z hlediska sledovaného tématu – strachu ze smrti – leží Matoušovo pojetí v pomyslném středu mezi markovským podáním Ježíšova prožitku děsu a hrůzy a lukášovským pohledem na Ježíše jako duchovního bojovníka majícího své emoce pod kontrolou. Prožitek úzkosti společný všem synoptikům je doplněn prožitkem zármutku. Psychologie označuje zármutek jako lehčí formu smutku,²⁴¹ smutek pak definuje jako „stav jakési rezignace, v níž se prolíná zoufalství s okamžiky vzdoru“²⁴² a může se dostavit v souvislosti s existenciálními ztrátami. Současná psychologie by smutného člověka definovala jako toho, který „se uzavírá, vytváří mezi sebou a světem přepážku, propadá se do smutku, není schopen něco činit, na něco se koncentrovat nebo se pohybovat.“²⁴³ Smutkem až k smrti definuje stav své duše sám Ježíš v podání Marka i Matouše. Ježíšovo vymezení *až k smrti* zdůrazňuje vážnost situace, v které se ocitl poté, co se připravoval k modlitbě, vzdálil se od učedníků a vzal sebou své tři nejbližší: Petra, Jakuba a Jana. Ježíšovou reakcí na prožitek smutku, zármutku a úzkosti jsou jeho slova adresovaná učedníkům: *Zůstaňte zde a bděte se mnou.*²⁴⁴ Poodstoupení je, stejně jako u Marka, výrazem touhy být s učedníky v kontaktu a současně mít vytvořen intimní prostor pro rozhovor s Otcem. Podle J. Mrázka můžeme Ježíšova slova chápat jako „úpěnlivé přání mít neúnosnou situaci již za sebou“²⁴⁵ Tentýž autor pak upozorňuje na výjimečnost tohoto okamžiku, který je výrazným předělem celého pašijového příběhu: „Až do této chvíle je Ježíš pánem situace: organizuje vše podle svého, jedná iniciativně, uniká z nastražených pastí. Na konci této epizody bude vydán do rukou hříšníků a půjde z ruky do ruky, aniž by měl mnoho možností ovlivnit děj.“²⁴⁶ Tento postřeh podtrhuje význam modlitby v takových situacích.²⁴⁷ Lidská křehkost však brání hrdinským

---

²⁴¹ Silnější formou smutku je žal, vyvolaný zážitkem velkého neštěstí, extrémní formou pak hoře s průvodními motorickými a verbálními reakcemi. Po utišení hoře přichází obvykle tichý, odevzdaný a hluboký smutek. Srov. NAKONEČNÝ, Milan. *Emoce*, s. 329

²⁴² Tamtéž

²⁴³ Tamtéž, s. 330

²⁴⁴ Obdobný stav duše a cestu z jeho vysvobození popisuje žalmista: „Proč se tak trpce rmoutíš, má duše, proč ve mně úzkostně sténáš? Na Boha čekej, opět mu budu vzdávat chválu, jen jemu, své spáse. On je můj Bůh“ Ž 42,12; Ž 43,5

²⁴⁵ MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*, s. 444

²⁴⁶ Tamtéž

²⁴⁷ Její forma obsahuje prvky modlitby Páně, kterou učil Ježíš své učedníky, srov. Mt 6,9-13

postojům, přesto je tu zřejmý rozdíl mezi člověkem Ježíšem a jeho nejbližšími: Ježíš prožívá strach a úzkost, modlí se k Otci, aby ho utrpení minulo, ale završením jeho modlitby je postoj bezvýhradného přijetí Otcovy vůle. Učedníci usnuli. Ježíšovy výčitky jsou tak zcela namístě. Adresuje je Petrovi, který (na rozdíl od Marka) je i v této situaci považován za představitele ostatních. Předchozí apel na bdělost doplňuje Ježíš jasným popisem stavu lidské přirozenosti a dává návod, jak s ní pracovat: *Váš duch je odhodlán, ale tělo je slabé, proto se modlete, abyste neupadli do pokušení*. Následná reakce učedníků to jen dotvrzuje: opět usnuli. Ježíš ve své opakované modlitbě již nehledá nové motivy, ale modlí se intenzivněji. Jeho postoj ke spícím učedníkům je však odlišný: nechává je spát, nevyžaduje již jejich bdělé společenství ani modlitbu, dopřává jim možnost odpočinku a nabrání sil. A sám se opět modlí. Tento moment můžeme považovat za konečné vítězství Ježíšova getsemanského boje. Učedníci však svou cestu „getsemanským strachem“ teprve začínají. Dynamiku předělu podporuje i jedna z alternativ překladu. Zatímco některé překlady považují větu *Ještě spíte a odpočíváte* za tázací s významem teď už nespěte, začíná se něco dít, za věrnější interpretaci je považováno chápání těchto slov jako výzvy: *spěte dál a odpočívajte*. „Tato možnost zní paradoxně, protože vzápětí Ježíš pokračuje slovy: *Vstaňte, pojďme!* Avšak to je právě paradox, který vystihuje situaci: Hlavní zápas, (v němž bylo možno ještě selhat) vybojoval Ježíš v Getsemane.“²⁴⁸

Shrnutí páté části:

Smrt je koncem biologického života, u křesťana předchází tomuto okamžiku definitivní rozhodnutí pro Boha a otevírá se perspektiva věčnosti. Ve vybraných textech jsme sledovali ty, kteří prožívali strach ze smrti; Jaira, strachujícího se o život svého dítěte a ty, kteří se strachovali o svůj vlastní život: Dlouhodobě těžce nemocnou ženu, Petra, který zažíval strach ze smrti v okamžiku ztráty víry a samotného Ježíše na začátku velikonočních událostí.

Jairos dělá vše, aby zachránil život své dospívající dcery. Je příkladem trpělivých proseb otce navzdory všem okolnostem, chování okolí i skutečnosti její biologické

---

²⁴⁸ MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše, s. 446. Janova reflexe getsemanské události se pravděpodobně odráží ve verších: „Nyní je má duše sevřena úzkostí. Mám snad říci: Otče, zachraň mě od této hodiny? Vždyť pro tuto hodinu jsem přišel. Otče, oslav své jméno!“ Jan 12,27-28

smrti. Ježíš jeho dceru probouzí k životu jen okruhu vyvolených, bez přítomnosti senzacechtivého davu.

Nemocná žena, společensky vyloučená a bolestně strádající, překonává svůj strach vírou v Ježíše a vzepětím všech svých sil k setkání s ním. V momentu jeho letného doteku je uzdravena.

Petr je příkladem člověka osloveného Bohem k následování. V momentu jeho uposlechnutí se dějí zázraky, ve chvíli pochybností a odvrácení pohledu je člověkem v osidlech strachu. Východiskem je pak opětovné obrácení se na Ježíše, který zachraňuje a současně relativizuje příčiny všech strachů včetně smrti.

Ježíšův duchovní boj v Getsemane vystihuje situaci člověka, vědomého si blížící se smrti a naznačuje cestu vypořádávání se s touto skutečností. Člověk touží po blízkosti svých nejdražších, kteří ale nejsou schopni odpovídat na jeho potřeby. V jejich blízkosti a přece o samotě se modlí tak, jak to bylo běžné v časech jeho plných sil. Přijímá svůj stav a zcela se vydává do Boží vůle. Nepřestává být v kontaktu s nejbližšími a povzbuzovat je k vytrvalé modlitbě. Je shovívavý k jejich slabostem. V prohlubující se modlitbě hledá zdroj sil a nepolevuje v duchovním boji, který končí plným přijetím situace a vykročením (za současného povzbuzení nejbližších) do závěrečné fáze pozemského života.

2.2.6 Strach z apokalyptických hrůz

Strach z konce světa (nebo také apokalyptický či eschatologický strach) je fenomén vyskytující se v dějinách napříč kulturami. S popisovanými jevy konce světa můžeme být v náznacích konfrontováni již dnes a to v dílčích přírodních či humanitárních katastrofách a tragédiích. Jejich interpretace je různá: fundamentalisticky lze tyto skutečnosti vysvětlovat jako důsledek porušení různých zákazů a jako odplatu nadpřirozených sil,²⁴⁹ věcně jako porušení rovnováhy v ekosystémech (přírodní katastrofy) či v soužití národů a kultur (humanitární katastrofy); v rovině osobní lze katastrofy a tragédie interpretovat například jako výzvy k vypořádání se s nimi, „prokázání odvahy začít znovu a umožnění života těm, kteří budou budoucí svět

---

²⁴⁹ Srov. KOZINA, Václav. „Apokalyptický strach“ v éře globalizace. Sborník Člověk a strach, s. 35

vytvářet.²⁵⁰ V popředí všech ohrožení světa v globálním měřítku jsou dnes ekologické katastrofy a použití zbraní hromadného ničení.

Katastrofické vize konce světa a reakce na ně líčí v následující perikopě Lukáš.

2.2.6.1 Lk 21,25-28

Budou znamení na slunci, měsíci a hvězdách a na zemi úzkost národů, bezradných, kam se podít před řevem valícího se moře. Lidé budou zmírat strachem a očekáváním toho, co přichází na celý svět. Neboť mocnosti nebeské se zachvějí. A tehdy uzří Syna člověka přicházet v oblaku s mocí a velikou slávou. Když se toto začne dít, napřimte se a zvedněte hlavy, neboť vaše vykoupení je blízko.“

Citovaný úryvek je součástí eschatologické řeči.²⁵¹ V širším kontextu je tato řeč zasazena mezi dvojí darování: dvou mincí chudé vdovy²⁵² a vlastního Ježíšova života v pašijovém příběhu.²⁵³ Kontrast takového srovnání je patrný i v úryvku samotném: katastrofický scénář konce světa a slavné Kristovo vítězství jeho druhého příchodu. Eschatologická řeč popisuje řadu skutečností a vybraný text je jejím vyvrcholením.²⁵⁴ Její paralely nalezneme jak u Marka,²⁵⁵ tak u Matouše.²⁵⁶ Zmínka o strachu²⁵⁷ je však pouze u Lukáše, o bezradnosti a úzkosti píše také Matouš.²⁵⁸

Hrůzné situace jsou popsány nejen těžko představitelnými znameními na slunci, měsíci a hvězdách, ale i dobře známým obrazem běsnících vod.²⁵⁹ Popisované hrůzy mají celosvětový charakter a působí úzkost a bezradnost národů. Kosmická znamení dávají

²⁵⁰ Srov. KUSHNER, Harold S. Překonat strach, s. 106 -107

²⁵¹ Lk 21,5-36

²⁵² Lk 21,1-4

²⁵³ Lk 22,1 – 23,56. Mezi eschatologickou řečí a pašijemi je ještě zmíněna Ježíšova učitelská činnost v chrámě: Lk 21,37-38.

²⁵⁴ Zkáza chrámu (Lk 21,5-6), počátek utrpení (Lk 21,7-11), předpověď pronásledování (Lk 21,12-19), pád Jeruzaléma (Lk 21,20-24), příchod Syna člověka (Lk 21,25-28) a podobenství o fíkovníku s poučením o bdělosti (Lk 21,29-36).

²⁵⁵ Mk 13,3-37

²⁵⁶ Mt 24,3-44

²⁵⁷ Lk 21,26a „Lidé budou zmírat strachem.“

²⁵⁸ Mt 24,30b „Budou lomit rukama všechny čeledi země.“

²⁵⁹ Hrůzy vod jsou vyjádřeny např. v žalmech: „Bože, naše spáso, jenž konejšíš hukot moří, hukot jejich vlnobití.“ (srov. Ž 65, 6.8); „Bůh je naše útočiště, proto se bát nebudeme, ať si jejich vody hučí, ať si pění.“ (srov. Ž 46, 2.3.4)

S. Fausti do souvislosti s nastalými neštěstími v dějinách, zásadní roli však podle něj nehrají. „Jsou pouhým vnějším rámcem vnitřního rozvratu, který je závažnější: různé strachy v člověku.“²⁶⁰

K vyjádření stavu vnitřních útrap užívá Lukáš slov „*synoché*“, znamenající úzkost a tíseň, „*aporia*“ jako výraz zmatku provázejícího paniku, „*fobos*“ – strach spojený se slovem „*apopsychó*“ s významem omdlávat²⁶¹ nebo doslova zmírat. Reakce lidí je interpretována v celé škále významů: od omdlévání hrůzou²⁶² přes zmírání strachem (slovem zmírání je vyjádřena intenzita strachu) až po skutečnou smrt. „Lidé budou dokonce umírat. Jejich smrt však nebude způsobena zabitím, nýbrž bude zapříčiněna zděšením/strachem nebo úzkostným očekáváním toho, co přichází na obydlý svět.“²⁶³ Popisovaná napětí umocňuje i fakt, že chybí jakýkoli časový údaj nebo chronologie událostí. To, že znamená budou očividná a nepřehlédnutelná, je ale vyjádřeno v následujícím podobenství o fíkovníku.²⁶⁴ Do této časové neurčenosti vstupuje Syn člověka, jehož příchod již popisuje prorok Daniel.²⁶⁵ Dobu, uvozenou slovy „*když se to začne dít*“, konkretizuje S. Fausti jako dobu válek, hladomorů, zemětřesení, morových ran, pronásledování a dalších hrůz.²⁶⁶ V kontrastu s tím zaznívá silný etický apel: „*Napřimte se a zvedněte hlavy, neboť vaše vykoupení je blízko!*“. Zdá se, jako by do té doby žil člověk shrben s hlavou sklopenou a popisovaná situace je poslední šancí, jak se z područí strachu a nesvobody vymanit. Shrbení může také odkazovat na spoutání zlem,²⁶⁷ zvednutí hlavy je znamením důvěry a vítězství.²⁶⁸ „Vzpřímený postoj se zvednutou hlavou je výrazem radostného očekávání a nastávající katastrofy jsou předzvěstí blížícího se vykoupení a záchrany.“²⁶⁹ Dispozice k takovému postoji dává snaha o čistý křesťanský život,²⁷⁰ vytrvalá bdělost a modlitba, ke které Ježíš na konci své eschatologické řeči vybízí. „Ti, kdo vytrvají, kdo vydávají svědectví, kdo jsou bdělí

²⁶⁰ srov. FAUSTI, Silvano. Nad evangeliem podle Lukáše, s. 722.

²⁶¹ Jeruzalémská bible překládá Lk 21,26a „Lidé budou omdlávat hrůzou v očekávání toho, co ohrožuje obydlý svět.“

²⁶² Tamtéž

²⁶³ MAREČEK, Petr. Evangelium podle Lukáše s. 558

²⁶⁴ „Podívejte se na fíkovník nebo jiný strom: Když se už zelenají, sami víte, že léto je blízko.“ Lk 21,29-30

²⁶⁵ Dan 7,13-14

²⁶⁶ srov. FAUSTI, Silvano. Nad evangeliem podle Lukáše, s. 722.

²⁶⁷ Srov. Lk 13,11

²⁶⁸ „Hospodin je světlo mé a má spása, koho bych se bál? Již teď zvedám hlavu nad své nepřátele kolem.“ Ž 27,1a.6a; „Ze všech stran jsi mi však, Hospodine, štíteš, tys má sláva, ty mi zvedáš hlavu.“ Ž 3,4

²⁶⁹ MAREČEK, Petr. Evangelium podle Lukáše s. 559

²⁷⁰ „Mějte se na pozoru, aby vaše srdce nebyla zatížena nestřídmostí, opilstvím a starostmi o živobytí.“ Lk 21,34a

v modlitbě, ti se nemusejí příchodu Syna člověka bát. Pro ně nebude znamenat úzkost, bezradnost či strach. Pro ně je to čas vysvobození. Mohou tedy povstat před Synem člověka a pozvednout hlavu ve šťastném očekávání.²⁷¹

Shrnutí šesté části:

Strach z apokalyptických hrůz většinou společnost dnes pravděpodobně neovládá. Materiálně konzumní společnost si otázky po konci většinou neklade, duchovně orientovaná část světa zaujímá postoje v závislosti na příslušných kulturách a náboženstvích. Aktuálnost otázek konce si tak mnozí uvědomují v konfrontaci s přírodními a společenskými katastrofami nebo v konfrontaci s osobními tragédiemi. Křesťan nehledá své zajištění v pozemských skutečnostech, ale je duchovně ukotven do otevřené budoucnosti. V postoji přítomné bdělosti a víry v konečné vítězství Syna člověka by pro něj strach z konce jak v rovině světa, tak v rovině osobní měl být prázdným pojmem.

2.2.7 Výzvy proti strachu

Posledním tématem práce jsou Ježíšovy výzvy k překonání strachu. Na tomto místě je dobré si připomenout i pozitivní roli strachu. Strach je vrozeným instinktem, který nás upozorňuje na nebezpečí a zvyšuje naši vnímavost vůči okolí. V posuzování vlivu na kvalitu našeho života jde proto o míru, do jaké strach prožíváme. „Malá dávka strachu nás obecně udržuje v ostražitosti a při životě, ovšem příliš velký strach může způsobit, že budeme žít v neustálém napětí, budeme citově uzavřeni nebo dokonce tak ochromeni, že nebudeme schopni učinit vůbec nic. Nejde tedy o to usilovat nemít strach, ale snažit se strach zvládnout.“²⁷² Podle H. Kushnera tedy více než o situační zvládnutí strachu jde o celkový postoj k životu. „Pokud se necháme strachem ochromit, nikdy nebudeme schopni naplnit náš lidský potenciál.“²⁷³

Převážně negativní postoj ke strachu má Aristoteles, který ho zjednodušeně definuje jako očekávání zla a považuje ho za protipól smělosti. Zlatým středem, tedy

²⁷¹ JOHNSON, Luke T. Evangelium podle Lukáše, s. 346

²⁷² KUSHNER, Harold S. Překonat strach, s. 21

²⁷³ Tamtéž, s. 34. První kapitola nese název: „Jedenácté přikázání: Neboj se“

preferovanou ctností, je odvaha.²⁷⁴ Pokud chybí, je instinktivní reakcí na skutečné či domnělé ohrožení agrese nebo únik. Naopak odvážný postoj takové instinkty blokuje a je vyjádřením lidské zralosti. Podle Z. Pince je smysl pro odvahu u nábožensky založeného člověka spojený s dispozicí pro víru.²⁷⁵ Předpokládáme-li, že odvaha a statečnost jsou nástroje k přemáhání strachu a současně definujeme statečnost jako ctnost zabezpečující pevnost a vytrvalost v úsilí o dobro,²⁷⁶ můžeme vyvozovat, že právě nasměrování pozornosti a vůle k pozitivním skutečnostem je možným způsobem vypořádání se se strachem.

U Matouše je takovou pozitivní skutečností hlásání Ježíšova evangelia.

2.2.7.1 Mt 10,26-31

*Nebojte se jich tedy; neboť nic není zahaleného, co nebude jednou odhaleno, a nic skrytého, co nebude poznáno. Co vám říkám ve tmě, povězte na světle; a co slyšíte v soukromí, hlásejte se střech. A **nebojte se** těch, kdo zabijejí tělo, ale duši zabít nemohou; **bojte se** toho, který může i duši i tělo zahubit v pekle. Neprodávají se dva vrabci za haléř? A ani jeden z nich nepadne na zem bez dopuštění vašeho Otce. U vás pak jsou spočteny i všechny vlasy na hlavě. **Nebojte se** tedy; máte větší cenu než mnoho vrabců.*

Vybraný úryvek je úvodem třetí části misijní promluvy.²⁷⁷ Trojnásobný imperativ *nebojte se* je pojátkem tří zdánlivě nesourodých témat: otevřenost hlásání evangelia²⁷⁸, důležitost životních hodnot²⁷⁹ a Boží péče o člověka.²⁸⁰ Nahlížíme-li na tato témata optikou překonávání strachu, dotýkáme se jedné skutečnosti společné všem třem: skrytá

---

²⁷⁴ Srov. ARISTOTELES. Etika Nikomachova, s. 73 – 75. Podle Aristotela odvahu člověk projevuje především v boji, kde jde o život. Dále pak v situacích, kde je možná obrana nebo kde je čestné zemřít. Toho, co jsme si nezpůsobili sami (chudoba, nemoc) bychom se bát neměli, naopak je legitimní bát se ztráty cti. Srov. tamtéž.

²⁷⁵ Srov. PINC, Zdeněk. Smích, strach a svoboda. Sborník Člověk a strach, s. 195

²⁷⁶ „Statečnost je mravní ctnost, která při obtížích zabezpečuje pevnost a vytrvalost v úsilí o dobro. Posiluje rozhodnutí odporovat pokušení a překonávat překážky mravního života. Ctnost statečnosti dává schopnost přemáhat strach, a to i strach ze smrti, a čelit zkouškám a pronásledování. Dává odvahu k tomu, aby se člověk zřekl svého života a obětoval jej při obraně spravedlivé věci.“ Srov. KKC 1808, s. 455-456

²⁷⁷ 1. část misijní promluvy: Mt 10,5-15; 2. část: Mt 10,15-25; 3. část: Mt 10,26-42

²⁷⁸ Mt 10,26-27

²⁷⁹ Mt 10,28

²⁸⁰ Mt 10,29-31

a mocná péče Boha o člověka. V prvním případě je zdůrazněna otevřenost Ježíšova poselství určeného všem. Na jedné straně je tu ujištění pro všechny oslovené, že Bůh o všem ví, že se neděje nic marně. „Nebojte se, že váš životní zápas zůstane někde schován, utajen nebo ztracen.“²⁸¹ Na druhé straně je zde apel na vnitřní pravdivost hlasatelů Božího slova. „Záleží i na tom, co prožíváte ve skrytosti, protože jednou to bude zjevné.“²⁸² Druhé téma se dotýká strachu ze smrti. Vnější nepřítel, který má moc zabít tělo, je v případě duše²⁸³ – tedy toho podstatného v životě člověka – zcela bezmocný. Bázeň před Bohem je pro člověka zárukou jeho mocné ochrany. Varování před opačným postojem je ale na místě: „Skutečně zkazit život si můžete nejspíše sami, pokud vnitřně podlehnete, rezignujete, stanete se otrokem něčeho, co za to nestojí.“²⁸⁴ Závěrečnými příklady s vrabci a vlasy jsme ujištěni o vysoké hodnotě člověka, jeho lidské důstojnosti, o trvalém zájmu a péči Boha o každého jednotlivce a o tom, že se neděje nic, co by zmařilo Boží záměry.

Lukáš zasadil výzvy ke statečnému vyznání do jiných souvislostí.

2.2.7.2 Lk 12,4-7

*Říkám to vám, svým přátelům: **Nebojte se** těch, kdo zabíjejí tělo, ale víc už vám udělat nemohou. Ukážu vám, koho se máte **bát**. **Bojte se** toho, který má moc vás zabít a ještě uvrhnout do pekla. Ano, pravím vám, toho **se bojte**! Což neprodávají pět vrabců za dva haléře? A přece ani jeden z nich není zapomenut před Bohem. Ano i vlasy na vaší hlavě jsou všechny spočteny. **Nebojte se**, máte větší cenu než mnoho vrabců.*

Citované verše jsou součástí perikopy o statečnosti, bytostné orientaci na Boha a o důvěře v jeho laskavou péči.²⁸⁵ Perikopa je dějově zasazena do situace, kdy Ježíš přestává být pohodlný židovské elitě, kterou kritizuje a která začíná usilovat o jeho zneškodnění. A právě v tomto okamžiku jsou jeho povzbuzující slova psychologicky přesvědčivá. „Bázeň už není žádný ‚náboženský úžas‘ nad Ježíšovými divy a úzkost už

---

²⁸¹ MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše, s. 175

²⁸² tamtéž

²⁸³ Duše (psyché) je zde chápána jako skutečné „já“ a tělo (sóma) je zkáze podléhající schránka. Srov. HARRINGTON, Daniel J. Evangelium podle Matouše, s. 176

²⁸⁴ MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše, s. 176

²⁸⁵ Lk 12,1-34

není jen ‚starostlivost‘ o důkladné pohostinství. Nyní začíná čas, kdy je třeba čelit strachu ze zatčení, z pronásledování a hrozbě smrti.²⁸⁶ Jeho slova jsou určena úzkému okruhu učedníků, které nazývá přáteli.²⁸⁷ Moc nepřátel má své hranice, pozemské tělo sice usmrtit můžou, vzít opravdový život je ale mimo dosah jejich moci. Poukazem na bázeň před absolutní mocí jsou všechny strachy relativizovány. Podle P. Marečka mají mít učedníci spíše strach z trestajícího Boha. „To, čeho nejsou schopni ti, kteří se staví proti učedníkům nepřátelsky, je ohlášeno jako varovná hrozba Božího soudu. Pouze Bůh má moc člověka uvrhnout na místo trvalé zkázy.“²⁸⁸ Vyvažujícím a k akci motivujícím pohledem je skutečnost Boha pečujícího a milosrdného. S postojem bázně před Hospodinem pracuje již Starý zákon,²⁸⁹ relativizované nebezpečí a překonaný strach pak dávají sílu k boji se zlem.²⁹⁰ Lukáš, písíci pro řecké čtenáře, dává etickým principům helénistické filozofie v pohledu na strach²⁹¹ křesťanskou dimenzi – zdrojem odvahy je bázeň Boží. Tento postoj pak doplňuje jistota láskyplné péče, doložená obrazným vyjádřením o vrabcích. „Nikdo není Bohem zapomenut, protože on se stará o veškeré své stvoření.“²⁹² Obraz vlasů odkazuje na skutečnost, že Bohu neunikne jediný detail lidského těla, „tím spíše neopustí ty, kteří jsou Ježíšem označeni jako přátelé. Život učedníků spočívá tedy zcela v Boží ruce. Boží všudypřítomnost a jeho neomezená moc je zprošťují strachu z lidí.“²⁹³

Shrnutí sedmé části:

Způsob zvládnání strachu je důležitý pro duševní i duchovní úroveň života každého člověka. Člověku víry se otevírá prostor pro aktivní a pozitivně orientovaný postoj důvěry v Boha s přesahem do horizontu věčnosti. Přístupnost a otevřenost Boží nabídky

²⁸⁶ JOHNSON, Luke T. Evangelium podle Lukáše, s. 216

²⁸⁷ Výraz *filoi* – *přátelé* užívá Lukáš pouze na tomto místě, u synoptiků se nevyskytuje vůbec, častěji je užíván v janovské literatuře. Srov. JOHNSON, Luke T. Evangelium podle Lukáše, s. 214

²⁸⁸ MAREČEK, Petr. Evangelium podle Lukáše s. 379

²⁸⁹ Např. Př 1,7 „Počátek poznání je bázeň před Hospodinem, moudrostí a kázní pohrdají pošetilci.“

²⁹⁰ Např. Jk 4,7 „Podřídte se tedy Bohu. Vzepřete se ďáblu a uteče od vás, přiblížte se k Bohu a přiblíží se k vám.“

Nebo 1Pt 5,8-9 „Budte střízliví! Budte bdělí! Váš protivník, ďábel, obchází jako ‚lev řvoucí‘ a hledá, koho by pohltit. Vzepřete se mu, zakotveni ve víře, a pamatujte, že vaši bratři všude ve světě procházejí týmž utrpením jako vy.“

²⁹¹ Epikuros považuje strach ze smrti za zbabělost, filozof se má obávat ztráty něčeho závažnějšího, totiž ztráty sebeúcty a rozumnosti. Srov. JOHNSON, Luke T. Evangelium podle Lukáše, s. 217

²⁹² MAREČEK, Petr. Evangelium podle Lukáše s. 380

²⁹³ Tamtéž

všem lidem je jeho prvním vstřícným krokem. Její přijetí čistým srdcem a pokorné uznání odkázanosti na Boží všemohoucnost disponuje člověka k realistickému pohledu na skutečnost, kterou je laskavá Boží péče o něj a celé stvoření. Pokud se jí dobrovolně nezříká, zbavuje se průběžně svých strachů a konkrétními kroky roste jeho odvážný a statečný postoj k životu jako celku.

3. Závěr

3.1 Obecné shrnutí

Strach jako jedna ze základních emocí je v synoptických evangeliích poměrně často zmiňován. Společně s ostatními emocemi dotváří integritu biblických postav a otevírá čtenáři cestu k přístupnějšímu chápání hlubokého poselství evangelia. Vybrané perikopy a pokus o jejich tematické uspořádání nám poskytují jen nepatrný vhled do emočně bohatého života biblického člověka. Z událostí, kde strach a jeho modifikace hrají roli, byly vybrány jen ty, v kterých jsou aktéři děje vyzýváni k jejich překonání. Výjimkou je getsemanská událost, kde tím, kdo strach překonává, je sám Ježíš.

Strach sám o sobě ani jeho instinktivní projevy eticky hodnotit nelze. Teprve vědomé reakce a postoje k podnětům, které strach vyvolaly, soudit lze a můžeme tak vytvořit pomyslné kategorie reakcí pozitivních, eticky neutrálních a negativních. Ještě před tímto pokusem o vyhodnocení jednotlivých reakcí je třeba zmínit, že v některých událostech není strach explicitně vyjádřen a jen se implicitně předpokládá.²⁹⁴

Pozitivně na strach reaguje Panna Maria při zvěstování,²⁹⁵ Josef v obou situacích andělského zjevení,²⁹⁶ pastýři při oznámení Ježíšova narození,²⁹⁷ oslovení rybáři v momentu, kdy se stávají učedníky a jdou za Ježíšem,²⁹⁸ ženy u prázdného hrobu

---

²⁹⁴ Panna Maria při andělském zvěstování (Lk 1,30-33); učedníci v perikopě o zabezpečení života (Lk 12,32-34); Josef v situaci úmyslu propustit Pannu Marii (Mt 1,18-21); učedníci užaslí nad lovem ryb (Lk 5,9-11); Jairo (Mk 5,35-36, Lk 8,49-50); učedníci v situaci stupňujícího se nepřátelství židovských elit (Mt 10,26-31, Lk 12,4-7)

²⁹⁵ Lk 1,30-33

²⁹⁶ Mt 2,22-23 a Mt 1,18-21

²⁹⁷ Lk 2,8-11

²⁹⁸ Lk 5,9-11

v Matoušově a Lukášově podání²⁹⁹ a Ježíš v Getsemanech.³⁰⁰ Negativní reakce, které lze označit za etické selhání jsou postoje Zachariáše³⁰¹ a člověka obdarovaného hřivnou.³⁰² Do kategorie eticky neutrálních reakcí patří instinktivní reakce: učedníků, kteří spatří Ježíše kráčejícího po vodě,³⁰³ žen u hrobu v Markově podání,³⁰⁴ výkřik tonoucího Petra³⁰⁵ a reakce lidí při apokalyptických hrůzách.³⁰⁶ Další reakcemi jsou spontánní reakce Petra při proměnění na hoře³⁰⁷ a výraz zásadního nepochopení situace, kdy Ježíš potřetí předpovídá své utrpení a synové Zebedeovi v reakci na to usilují o čestná místa.³⁰⁸ Nevyjádřená je reakce Jaira³⁰⁹ a učedníků v situaci stupňovaného nepřátelství židovských elit³¹⁰.

3.2 Pokus o přesah do duchovního života

V závěru práce je uvedeno několik myšlenek shrnujících předchozí texty. Strach ve své osobní dimenzi zasahuje člověka v celé jeho komplexnosti. Strach, pokud s ním člověk nebojuje, ochromuje jeho rozum, vůli i city a negativně zasahuje i do oblasti jeho duchovního života. Vezmeme-li jako základ dalších úvah výpověď systematické teologie, že milost předpokládá a zdokonaluje přirozenost, je zřejmá hluboká souvislost mezi životem přirozeným a životem víry. V úvaze o přesahu exegeze do duchovního života nelze proto rovinu přirozenou opominout.

Analyzovat situaci vyvolávající strach, poodstoupit od svých emocí a věcně zhodnotit možná řešení je věcí rozumu. I z tohoto zorného úhlu lze pohlížet na reakci Panny Marie při andělském zvěstování,³¹¹ rozumně vyhodnotil situaci Josef při návratu z Egypta³¹² a stejně rozumně vyhodnotily situaci ženy, které se rozpomenuly na Ježíšova slova a oznámily učedníkům událost vzkříšení.³¹³ Věcí rozumu je i reálné

---

²⁹⁹ Mt 28,1-10 a Lk 24,1-9

³⁰⁰ Mk 14,32-34; Lk 22,40-44; Mt 26,36-38

³⁰¹ Lk 1,11-13

³⁰² Lk 19,20-21 a Mt 25,24-25

³⁰³ Mk 6,46-51 a Mt 14,23-27

³⁰⁴ Mk 16,1-8

³⁰⁵ Mt 14,28-31

³⁰⁶ Lk 21,25-28

³⁰⁷ Mk 9,4-8; Mt 17,3-8; Lk 9,33-39

³⁰⁸ Mk 10,32-34

³⁰⁹ Mk 5,35-36 a Lk 8,49-50

³¹⁰ Mt 10,26-31 a Lk 12,4-7

³¹¹ Lk 1,29.34

³¹² Mt 2,22-23

³¹³ Lk 24,8

hodnocení situací a výzev. V situaci fyzické a psychické vyčerpanosti nelze dělat životní rozhodnutí ani prožívat hluboké lidské souznění s blízkým člověkem. To dosvědčují učedníci vyčerpaní veslováním za bouře, když je jim nablízku Ježíš. Nebýt jeho oslovení, nepoznali by ho.³¹⁴ Stejně rozumné je přijmout neštěstí a katastrofy jako realitu života.³¹⁵

Další základní přirozenou schopností člověka je vůle. Můžeme ji definovat jako vědomé úsilí k dosažení určitého cíle. Impulzem mohou být rozumové důvody, emoční zanícení nebo řada nejrůznějších motivací. Motivován poslušností k autoritě byl Josef, který navzdory všem rozumným důvodům a proti svým emocím uposlechne pokynu anděla, upouští od svých úmyslů, překonává strach a stává se ochráncem Panny Marie.³¹⁶ Receptem na přemáhání strachu ze selhání při plnění úkolů je maximální aktivace vůle. Modelovým příkladem jsou služebníci, kteří nasměrovali svou životní energii do rozmnožení hřiven, darovaných pánem. Jeden z nich, paralyzovaný strachem, však svou hřivnu nerozmnožil a jeho život byl zmařen.³¹⁷ Dalším příkladem nasazení všech sil pro své uzdravení může být těžce nemocná žena. Přes všechny obtíže se prodírá davem k Ježíšovi, jen letmo se ho dotýká a je uzdravena.³¹⁸

Strach jako negativní emoce významně ovlivňuje i afektivní oblast života člověka. Popisované příběhy obsahují celou škálu strachem vyvolaných emotivních reakcí. Pomyslnými situačními extrémy jsou setkání s posvátnem a setkání se smrtí. Setkání se zázračným zjevením otevírajícím posvátný prostor může účastníky paralyzovat (např. reakce učedníků při Ježíšově proměnění na hoře³¹⁹ nebo žen při setkání s mládcem u prázdného hrobu³²⁰) nebo být zdrojem obrovské emoční energie. To můžeme pozorovat při setkání žen se vzkříšeným Ježíšem³²¹ nebo u učedníků ohromených zázračným rybolovem. Ti všeho nechali a šli za Ježíšem.³²² Při těsném kontaktu se smrtí blízkého člověka selhávají všechny přirozené argumenty a řešení se ukazuje v rovině víry. Jedinou možnou záchranou je setkání s Ježíšem a absolutní spolehnutí na jeho záchrannou moc. Tímto směrem orientoval své emoce Jairo.³²³ Sám Ježíš prožívá silné

---

³¹⁴ Mt 14, 24-26; Mk 6,48-49

³¹⁵ Lk 21,25.28

³¹⁶ Mt 1,24

³¹⁷ Mt 25,26-28

³¹⁸ Mk 5, 27-29; Lk 8, 44.48

³¹⁹ Lk 9,29-31.36

³²⁰ Mk 16,5.8

³²¹ Mt, 28,8.9

³²² Lk 5,8-11

³²³ Mk 5,22-23; Lk 8,41-42

emoční vypětí v Getsemanské zahradě. Touha po společenství nejbližších, absolutní přijetí své situace a bližních a hluboká koncentrace na Otce v osobní modlitbě jsou zdroje emoční energie k překonání strachu ze smrti.

V rovině víry a náboženského života přemáhání strachu dostává další impulzy. Již přijetí samotné skutečnosti stvoření člověka k Božímu obrazu, aktuálního pozvání do jeho společenství a příslibu eschatologické dimenze věčného života s Bohem disponuje věřícího člověka k tomu, aby strachu čelil. Tato optika pohledu na život je pro něj mocným zdrojem sil i v boji s ním. Otevřenost všem životním i každodenním výzvám a jejich poctivé zpracování v tichu osobní modlitby s důvěrou v Boží lásku a prozíravé vedení mohou být věřícímu člověku nápomocny strach přemáhat, udržovat ho duchovně živého a otvírat ho novým skutečným. Hloubka vztahu s Bohem, vědomí jeho přítomnosti, uzavřené minulosti a nadějeplné budoucnosti všechny strachy a úzkost relativizují a dávají jim v životě člověka jejich vymezené místo. Skutečnost zla a hříchu, které jsou zdroji strachu, bere člověk víry s plnou vážností. S vděčností přijímaná Boží nabídka svátostného života a chvíle ztišení a modlitby mu mohou být zdroji energie aktivního života, kde rozvíjí své hřivny. Respekt a úcta před Božím světem vyvolávají postoj pokory a Boží láskyplná přítomnost poskytuje současně záruku mocné ochrany. V dynamickém procesu vnitřního života se každému člověku otevírá prostor pro odhalení toho, co je podstatné a odlišení toho, co je nepodstatné. Člověk víry má příležitost stále zřetelněji si uvědomovat, že smysl života tkví ve společenství s Bohem a v hodině smrti, oproštěn od všech strachů, úzkostí a hrůz být tak připraven koncentrovat celou svou bytost k závěrečnému ANO Božímu pozvání.

Souvislost mezi přemáháním strachu a vztahem ke Kristu ukazuje i modlitba S. Kirkegaarda.³²⁴

„Pane Ježíši Kriste, tak mnohé nás chce od tebe vzdálit:

prázdná zaměstnání, nevýznamné radosti, nicotné starosti.

Tak mnohé nás chce zastrašit:

hrdost, která je příliš zbabělá, aby si dala pomoci;

zbabělá postrašenost, která ustupuje vlastní záhubě;

---

³²⁴ <http://www.modlitba.cz>

hříšná úzkost, která se bojí čistoty svatého, jako se bojí nemoc léku.

Ty jsi však přece silnější.

Proto nás přitahuj, stále silněji nás přitahuj k sobě.“

3.3 Závěr

Výzvy k překonání strachu jsou určeny každému. Nezpracovaný strach nabourává osobní integritu a odčerpává životní energii. Situace biblického člověka odděleného dvěma tisíci let od člověka dnešní doby je v mnoha ohledech obdobná a proto analýza situací a reakcí jednotlivých aktérů mohou být aktuální i dnes. Texty pracují s celou škálou strachů od nepojmenovatelné úzkosti přes strach z událostí a z osob až po strach situační. Je zřejmé, že univerzální pravidlo pro zvládnutí strachu neexistuje. Získané poznatky však mohou přispět k prohloubení pohledu na toto téma a současně v nich lze nalézt inspiraci pro osobní život ve všech jeho rovinách.

Poznámka: Biblické zkratky jsou použity podle zavedeného systému (Jeruzalémská bible).

Seznam literatury

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad. 3. vydání. Praha: Česká katolická charita, 1987

Jeruzalémská Bible. Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou. Kostelní Vydří: Krystal OP Karmelitánské nakladatelství, 2009

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon 1995

Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském. *Křesťanská modlitba.* [2019-06-07]. <<http://www.modlitba.cz>>.

ALLMEN, Jean-Jacques von. *Biblický slovník.* Praha: Kalich, 1987

ARISTOTELES. *Etika Nikomachova.* Bratislava: Pravda, 1979

DE FIORES, Stefano. GOFFI, Tullo. *Slovník spirituality.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999

DONAHUE, John R. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka. Sacra Pagina.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005

DUBOVSKÝ, Peter. *Marek.* Trnava: Dobrá kniha, 2013

FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše.* Praha: Paulínky, 2011

FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka.* Praha: Paulínky, 2007

FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Matouše.* Praha: Paulínky, 2009

GARLAND, David E. *Exegetical Commentary on the New Testament. Luke.* Grand Rapids: Zondervan, 2012

HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše, Sacra Pagina.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003

HEGEL, G.W.F. *Fenomenologie ducha.* Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968

HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas.* Praha: Oikoymenh, 2018

HANOVSKÁ, Lenka. HRONÍKOVÁ Linda a kol. *Člověk a strach.* Praha: Togga, 2013

JOHNSON, Luke Timothy. *Evangelium podle Lukáše. Sacra Pagina.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005

KONRADT, Matthias. *Das Evangelium nach Matthäus.* Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 2015

KREMER, Jacob. *Lukasevangelium.* Würzburg: Echter Verlag, 1992

KUSHNER, Harold S. *Překonání strachu.* Praha: Vyšehrad, 2010

- LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997
- LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše, Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996
- LIMBECK, Meinrad. *Das Evangelium nach Markus (1-10)*. Stuttgart: Opus Christi, Kehrsiten am Bürgenstock
- MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze, 2018
- MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze, 2015
- MÜLLER, Paul Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998
- NAKONEČNÝ, Milan. *Emoce*. Praha: Triton, 2012
- OSBORNE, Grant R. *Exegetical Commentary on the New Testament. Matthew*. Grand Rapids: Zondervan, 2009
- POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze, 2016
- SCHWEITZER, Eduard. *Das Evangelium nach Matthäus*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1986
- STÖGER, Alois. *Kleiner Kommentar. Das Evangelium nach Matthäus (13-28)*. Opus Christi, Kehrsiten am Bürgenstock
- ŠTRBA, Blažej. *Emócie v Biblii*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 2018
- ŠVÉDA, Sidonius. *Das Evangelium nach Lukas (9-24)*. Stuttgart: Opus Christi, Kehrsiten am Bürgenstock
- TALBERT, Charles H. *Matthew*. Grand Rapids: Baker academic, 2010